ALBERTO MUSSA

Mişcarea pendulară

ROMANUL SECOLULUI XXI

UNIVERS

Alberto Mussa

Mișcarea pendulară

Traducere de
Laura Bădescu

UNIVERS
2012

ROMANUL
SECOLULUI
XXI

ALBERTO MUSSA
O MOVIMENTO PENDULAR

© Alberto Mussa, 2012
Represented by Agencia literaria Stéphane Chao
Volum publicat de Editorial Record, 2006
© Editura UNIVERS , 2012, pentru prezenta traducere

www.editurauniversro

Redactor: Irinel Antoniu
Corector: Lorina Chițan
Tehnoredactor: Constantin Niță
Coperta credit foto: Adrian Gherghe

ISBN ePUB: 978-99931-13-47-8
ISBN Print: 978-606-8543-16-1

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare

Această carte a fost publicată cu sprijinul
Ministerului Culturii din Brazilia / Fundação Biblioteca Nacional

Obra publicada com o apoio do Ministerio da Cultura
do Brasil / Fundação Biblioteca Nacional

MINISTÉRIO DA CULTURA
Fundação BIBLIOTECA NACIONAL

Lucianei V.B.

Avertisment

Ar putea să pară că această carte este rezultatul unei înlănţuiri mai mult sau mai puţin aleatorii de poveşti despre adulter adunate la întâmplare de pe unde s-a nimerit. Este o iluzie: ele alcătuiesc, în realitate, un sistem; şi – citite succesiv – propun o teorie a triunghiurilor amoroase.

Multe dintre aceste poveşti au fost trăite de mine şi, cu excepţia uneia singure, toate sunt adevărate.

La început mă gândisem să propun cititorilor un soi de joc, ceva de felul: dintre poveştile următoare, *descoperiţi-o pe cea falsă*. Însă ar fi fost prea uşor. Până şi inocenţii ar fi ghicit-o cu uşurinţă.

Pentru a institui un minim de coerenţă ansamblului, am pus la sfârşitul cărţii un apendice în care aceste poveşti apar rezumate şi clasificate conform unor criterii strict matematice. Mai mult, am constituit un indice care poate fi consultat în timpul lecturii dacă apar îndoieli cu privire la structura triunghiurilor.

Dar n-am rezistat ispitei de a insera aici şi o poveste fictivă.

Δ

Cartea pe care ar fi trebuit să o scriu ar fi putut să se numească *Istoria tipologiilor triunghiului amoros*. S-ar fi vrut un studiu detaliat despre adulter, de la cazurile clasice, deja consacrate în literatură, până la cele mitice sau legendare, povestite de sălbatici. Chiar dacă nu ar fi fost exhaustiv, un astfel de repertoriu mi-ar fi îngăduit apoi să deduc toate situațiile în triunghi teoretic posibile în societățile umane.

Aș fi început cu Egiptul – căci de acolo toți ne tragem –, spunând povestea magului Ubainer, scribul faraonului Nebka, probabil întemeietorul celei de-a treia dinastii.

Potrivit unicei versiuni consemnate în papirusul *Westcar* păstrat la Berlin, Ubainer a aflat – din gura unor delatori – că frumoasa lui soție primea în casă, dintr-un exces de generozitate, un țăran; și că acest rudimentar seducător își luase și infamul obicei să se spele într-un lac din grădinile scribului.

Ubainer n-a ezitat nici să recurgă la artele magice pentru a face ca din lac să iasă un crocodil, nici să se prevaleze de prietenia cu Nebka pentru a obține decapitarea soției sale.

Oricât de simplă ar părea, această poveste spune multe despre dilema reprezentată de sex în Egiptul antic: chiar și într-o lume în care bărbații construiau piramide, triunghiurile erau intolerabile.

Deși tipic egipteană, istoria lui Ubainer, petrecută cu aproape cinci mii de ani în urmă, ilustrează și astăzi un model fundamental de triunghi

amoros, în care putem să recunoaștem schema teroretică aplicabilă încă de atunci tuturor celor asemenea:

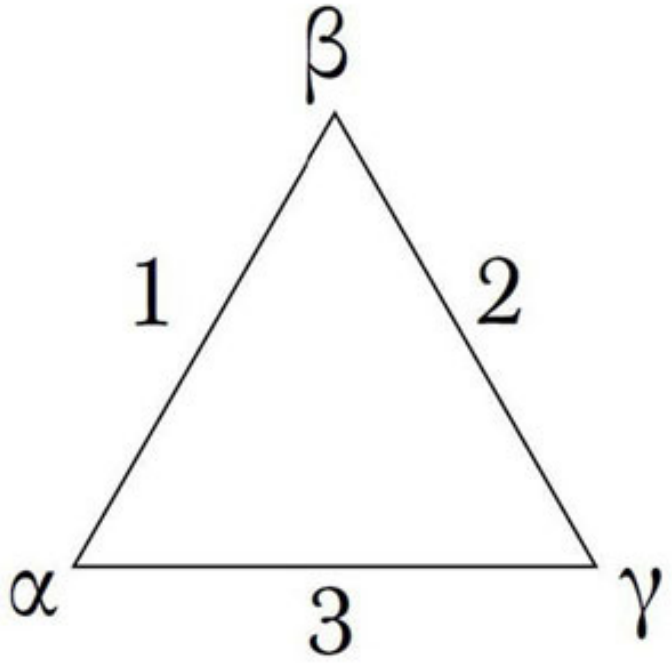

În desenul de mai sus, vârful alfa este – în termeni simpli – victima trădării, cel înşelat, cum se spune. Alfa întreține cu beta o relație de natură sexuală – latura 1 – care, prin raportare la latura 2, se definește doar prin anterioritate cronologică. Vârful beta este trădătorul care, pasiv sau activ, creează cu gama latura 2 – relația adulteră, care are aceeași natură sexuală ca și 1.

Vârful gama este seducătorul, elementul perturbator, intrusul care-l împarte pe beta cu alfa, stabilind astfel relația reprezentată de latura 3.

Prin „relație de natură sexuală” – concept de bază al teoriei triunghiurilor – trebuie să se înțeleagă nu numai contactul sexual în sens strict, ca în exemplul egiptean, ci și contactul fără dorință, dorința fără contact, contactul simbolic, circumstanțele care legitimează sau constrâng la un viitor contact, situația în care nu se produc decât efectele acestui contact.

Astfel, în povestea lui Avraam relatată în *Geneză*, Sara, oferindu-se faraonului, nu face decât să se supună poruncii lui Avraam (contact fără

dorinţă). În *Kalevala*, epopee mitologică finlandeză, muzicianul Väinämöinen o revendică pe fiica lui Louhi, în defavoarea fierarului Ilmarinen, către care se îndreaptă preferinţa fetei (dorinţă fără contact). Într-un mit al indienilor tupinambá, fiica şefului de trib rămâne însărcinată numai pentru că mâncase un peşte pescuit de Maira Poxy (contact simbolic). În tradiţia preislamică, toate fecioarele din tribul Jadis trebuia să-i aparţină mai întâi şeicului tribului Tasm înainte de noaptea nunţii (contact potenţial). În mitul creştin, Maria rămâne grea cu Dumnezeu prin lucrarea Duhului Sfânt (efect fără contact).

Ţara faraonilor a influenţat atât de decisiv civilizaţiile din jur, încât au fost necesare mai mult de zece secole pentru a apărea – în contextul mediteranean – un model radical nou, produs al imoralităţii greceşti.

Elena, frumoasa Elena, indolenta Elena, soţia lui Menelaos, regele Spartei, a creat un nou tip de triunghi culcându-se cu Paris, prinţ al Troiei şi oaspete al regelui. Nu-ţi laşi oaspeţii singuri la tine acasă; şi totuşi asta a făcut Menelaos, iar Elena, grecoaica Elena, a profitat de această lipsă neaşteptată pentru a pleca împreună cu Paris peste Marea Egee.

Ea s-a întors apoi în braţele soţului, lăsând Troia în flăcări – căci un rege al Spartei nu tolerează insulta –, ca să domnească, atotputernică, peste cetatea părinţilor ei.

Diferenţele de natură între triunghiurile egiptean şi grec sunt flagrante: în primul exemplu, amantul, un ţăran, se situează pe un plan inferior în raport cu soţul; în cel de-al doilea, îi este superior (căci Paris, pe lângă faptul că era prinţ, era de o mare frumuseţe). Alte diferenţe: soţia lui Ubainer vrea să menţină o dublă relaţie, Elena optează clar pentru cea de-a doua; soţul egiptean a rezolvat conflictul prin eliminarea adulterinilor; grecul prin recuperarea soţiei.

Astfel m-am apucat să cataloghez triunghiurile, în funcţie de tipul de personaje care ocupă fiecare vârf. Mi-am dat seama, de la bun început, că aceste două poveşti – greacă şi egipteană – îmi permiteau să schiţez o metodă sau o formulă cu ajutorul căreia se putea fabrica armătura altor poveşti de adulter prin simpla permutare a personajelor[1].

De exemplu, punându-l pe Ubainer în locul lui Menelaos, se obţine o variantă a *Iliadei* în care soţul batjocorit îi ucide pe Paris şi Elena, întorcându-se văduv în Sparta. Într-o altă configuraţie, înlocuindu-l pe Paris cu ţăranul, obţinem o intrigă banală, căci Menelaos n-ar mai fi avut nevoie să plece cu o jumătate de duzină de porcari pentru a-şi aduce înapoi soţia.

Însă am constatat repede că această tehnică a permutărilor masca adevărata operaţiune de creare a triunghiurilor. (Totodată, am constatat dintr-o privire că această tehnică a permutărilor ascundea, în realitate, adevărata maşinaţiune de creare a triunghiurilor) Într-adevăr, dacă descriam fiecare personaj pornind de la un ansamblu de caractere distinctive – înzestrate cu o valoare pozitivă sau negativă –, era de ajuns să inversez semnul care se raporta la unul dintre aceste caractere pentru a produce un nou personaj şi, prin urmare, o nouă poveste.

De exemplu, dacă-l definim pe Ubainer prin caracterele:

[+ se răzbună pe β]
[+ se răzbună pe γ]
[+ comite un omor]
[+ îi este superior lui γ]

pentru a-l transforma în Menelaos este de ajuns să inversăm primul şi ultimul semn:

[– se răzbună pe β]
[+ se răzbună pe γ]
[+ comite un omor]
[– îi este superior lui γ]

Dacă însă vor fi inversate ultimele două semne,

[+ se răzbună pe β]
[+ se răzbună pe γ]
[– comite un omor]
[– îi este superior lui γ]

avem un nou personaj, care se răzbună pe amanți fără să-i ucidă. După *Odiseea*, acesta este triunghiul în care e implicat Hefaistos, care-i prinde pe Afrodita și Ares într-o plasă invizibilă pentru a-i expune ridicolului, atârnați în fața celorlalți nemuritori[2].

Dacă introducem noi personaje cu ajutorul acestei metode, numărul de triunghiuri crește fără restricție. Astfel, pornind de la primul exemplu grec, dar făcând din Elena o soție credincioasă, am avea un rapt, nu o fugă. Elena ar intra atunci în strania lume a vechilor vede și s-ar transforma în Sita, Sita cea râvnită, răpită de regele vampirilor din Sri Lanka (o antiteză a lui Paris) pentru a fi în cele din urmă adusă înapoi de marele Rama – un Menelaos plin de scrupule –, care-și ucide inamicii, dar își repudiază soția.

În același fel, luând ca bază povestea egipteană și trecându-l pe Ubainer din rolul de autor în cel de victimă a omorului, obținem o poveste nordică, aceea a regelui Hamlet, bunul Hamlet, asasinat de fratele său Claudius cu complicitatea Gertrudei, regina Danemarcei și amanta cumnatului ei.

Așadar, multiplicările triunghiulare astfel obținute atingeau un număr exorbitant. Era necesar un alt principiu de clasificare pentru a reduce acea imensă harababură la ceva ușor de ordonat.

Or, după ce am compilat atâtea cazuri de adulter, nu mi-a fost greu să înțeleg că triunghiul amoros, o dată format, tinde să se descompună, deoarece relația reprezentată de latura 3 este în general de natură conflictuală. Aceasta face din el un organism instabil, ce amintește de anumite substanțe chimice, precum apa oxigenată.

Astfel, în cartea pe care trebuia s-o scriu, criteriul principal de clasificare a triunghiurilor amoroase ar fi fost modul în care ele se descompun sau – în cazul în care nu se produce acest lucru – modul în care ele rezistă acestei disoluții. Astfel, în cartea pe care ar fi trebuit să o scriu, clasificarea triunghiurilor ar fi avut drept criteriu principal modul în care acestea se descompun sau – în cazul în care aceasta nu se întâmplă – modul în care se împotrivesc descompunerii.

Însă nu a fost întocmai aceasta cartea pe care eu am scris-o.

1 Dacă se iau ca bază două povești – altfel spus, două serii de trei personaje permutabile două câte două – se formează 8 triunghiuri, numărul de permutări echivalând cu 2^3. Pentru n povești, n^3 triunghiuri.

2 E interesant de observat cum exegeza triunghiurilor este dependentă de istoria culturală. În cazul lui Hefaistos, este greu să ne imaginăm că amănuntul acesta ar fi putut trimite spre adulterini dacă ar fi fost invocat, de exemplu, într o cârciumioară din Rio de Janeiro.

PRIMA SECVENȚĂ

în care se demonstrează postulatul:

Orice triunghi rezultă din transformarea
unui triunghi originar unic

Intriga circulară

Fără îndoială că nu a fost cu totul nedreaptă executarea lui Li Si, prim sfetnic al lui Shi Huang Di, vremelnicul unificator al provinciilor în luptă, al cărui vis era să obţină elixirul vieţii fără de moarte şi al cărui insucces – în această privinţă – a făcut ca imperiul să se cufunde din nou în haos.

Deşi fusese însărcinat să găsească, cu orice preţ, acea formulă (descoperită, se spune, de discipolii lui Tao), Li Si nu era chiar un alchimist; iar legăturile lui cu Legalismul îl ţineau departe de acel tip de literatură. Astfel, se cuvine să fie amintit mai puţin prin această scăpare şi mai mult prin contribuţiile lui la birocraţia şi literatura din China.

Într-adevăr, Li Si a venit să dezvolte o scriere strict ideografică, ce se putea aplica, teoretic, tuturor limbilor. Fundamentele acestui nou sistem nu se deosebeau mult de formele tradiţionale, dar prezentau avantajul de a folosi caractere simple, rectilinii, cu execuţie rapidă, şi se baza pe principii mnemotehnice elementare.

Astfel, pornind de la semnul prim

însemnând „eu” sau „fiinţă omenească”, Li Si a derivat:

ideograma pentru „bărbat”, căci adăugirea din partea de sus sugera, printre altele, ideea de cap – iar bărbaţii sunt făcuţi să conducă.

La fel,

însemna „femeie”, căci adăugirea din partea inferioară sugera ideea de sex – ; iar procreaţia era rolul principal al femeii.

Prin unirea ideogramelor precedente se obţine:

„familie”, care, folosit ca verb, însemna şi „a procrea” sau „a copula”. Iar colectivul ,

avea sensul de „imperiu”, folosit ca substantiv, ; de „a cuceri”, când era folosit ca verb,; şi de „tot” sau „toţi”, când era folosit ca prenume.

Acesta era, aşadar, avantajul sistemului: Li Si explora la maximum posibilităţile sugerate de unul şi acelaşi model formal, astfel încât aceeaşi ideogramă avea accepţiuni multiple, în funcţie de clasa gramaticală care-i fusese atribuită. Astfel,

din aceeaşi familie grafică, putea însemna „loc”, „a se afla la” sau pur şi simplu „la”;

însemna „occident”, „occidental”, „la stânga”, „a se întoarce la stânga” sau „cel care este la stânga”;

avea sensul de „a merge şi a se întoarce”, „a vizita”, „frecvent” „comun”, „pendulă” sau „între”. Şi aşa mai departe.

Scrierea inventată de sfetnic era, de altfel, unul dintre puţinele lucruri care-l mai interesau pe Shi Huang Di. Deşi nu avea nici cincizeci de ani, împăratul se simţea deja bătrân şi obosit, dezgustat de toate. Fusese constrâns să-şi surghiunească fiul cel mare, moştenitorul tronului; era urât de aproape toate familiile din imperiu, ai căror copii pieriseră din pricina muncilor silnice la Marele Zid. Avusese de înfruntat casta literaţilor, care se încăpăţâna să gândească liber, criză ce culminase cu condamnarea la

pedeapsa capitală a peste patru sute dintre ei; iar acum bănuia existența unei conspirații urzite de patru dintre cei mai importanți generali ai săi.

— Sire, convocați-i pe cei patru generali la un conclav și lăsați restul pe mine, îi sugeră Li Si, care luă asupră-i pregătirile.

Pavilionul de audiențe fusese ridicat chiar în fața marii porți de sud, între aripa de clădiri unde locuiau principalii servitori și reședința imperială propriu-zisă; însă fusese construit astfel încât să nu împiedice pătrunderea directă a razelor soarelui ce se năștea deasupra apartamentelor lui Shi Huang Di.

Când intrară în pavilion, cei patru generali – Zheng, Hsin, Yu și Chao – au fost informați că împăratul era puțin indispus și avea să li se alăture abia mai târziu; dar erau invitați să bea ceai, așezați comod pe rogojini care purtau fiecare numele lor, în jurul unei măsuțe delicate și joase, tetrangulare, toată din jad.

Atunci Chao, Yu, Zheng și Hsin îl văzură pe Li Si, îmbrăcat în valet, intrând pe o ușă laterală, în fruntea a patru servitori care purtau o pânză fină de mătase, împăturită cu grijă. Cei patru generali nu au rămas surprinși atât de ideograma ce apărea pe fața vizibilă a pânzei – ⚹, care însemna „imperiu” –, cât de hainele caraghioase și manierele servile ale lui Li Si, de care se temeau, cum se și cuvenea, și de la care nu sperau o primire atât de curtenitoare.

Apoi, cei patru servitori, aplecați deasupra câte unui colț din cele patru ale măsuței, traseră fiecare dintre ei de colțurile feței de masă împăturite și întinseră țesătura în fața generalilor.

Yu, Chao, Hsin și Zheng avură o a doua surpriză când ideograma „imperiului” se dezmembră și făcu să apară următoarele caractere:

Hsin, Zheng, Yu și Chao stăpâneau deja scrierea lui Li Si: nu rezistară tentației de a citi mesajul alcătuit de ideograme. Astfel, Chao, începând de la stânga la dreapta și de sus în jos, potrivit regulii, vedea următoarea secvență: 𠂉𠀉𠂉𠀉𠂉𠀉 („bărbat, „dreapta”, „a copula”, „stânga”, „femeie”).

Cunoscând normele sistemului (care erau aceleași cu ale sintaxei chineze, unde subiectul precede verbul, complementul precede substantivul, iar adjectivele, adverbele și obiectele sunt postpuse cuvintelor pe care le determină), Chao reuși să înțeleagă:

Bărbatul din dreapta copulează cu femeia celui care este la stânga.

Altfel spus, soția lui Hsin îl înșela cu Yu. Încremenit, Chao se întoarse către Yu și constată că acesta, cu un aer la fel de uluit, privea fix chipul livid al lui Zheng. La început, Chao nu-și dădu seama că Yu, de exemplu, terminase de citit: 𠂉𠀉𠂉𠀉𠂉𠀉. Adică:

Bărbatul din dreapta o vizitează pe femeia celui care este în stânga.

Prin urmare, că Zheng, de vreme ce o vizita pe soția lui Chao, era vinovat de aceeași crimă ca și Yu.

Celor patru generali nu le luă mult să priceapă că erau acuzați cu toții de adulter: Hsin cu soția lui Yu, Chao cu soția lui Zheng, Yu cu soția lui Hsin, Zheng cu soția lui Chao.

Încordarea și stingherealа de la început dispărură deodată, iar cei patru generali începură să râdă de ceea ce nu putea fi, rațional, decât o glumă de prost gust născocită de sfetnicul Li Si.

Shi Huang Di se amuză, de asemenea, când veni în pavilion pentru a-i anunța pe generali că aveau să petreacă noaptea într-o aripă izolată a palatului, căci hotărâse să unifice comanda tuturor armatelor, iar alegerea unui comandat avea să ceară numeroase dezbateri.

În acea noapte a solstițiului de iarnă, lungă și glacială, niște observatori atenți ar fi putut remarca faptul că – în ciuda râsetelor – atmosfera era încărcată de bănuieli și că stăruia o oarecare stinghereală între cei patru generali.

Shi Huang Di își dădu seama de această stinghereală. Dar nu reușea să afle dacă ea era pricinuită de episodul cu pânza ori de problema comenzii armatelor. Și nici n-avu timp să-și clarifice îndoiala: pentru că, în ziua următoare, Yu și Hsin au fost găsiți otrăviți pe blana pe care dormeau; Zheng și Chao, înjunghiați între torace și abdomen, căzuți unul lângă altul între două pumnale mânjite de sânge, pe coridorul întunecat ce lega apartamentele.

Împăratul le porunci celor mai buni anchetatori ai săi să dezlege misterul: deși trăseseră concluzia că nimeni în afară de generali nu fusese în aripa izolată în timpul nopții, ipotezele erau dintre cele mai diferite, plecând de la versiunea unui suicid cvadruplu (din rațiuni de onoare) și ajungând la cea a împătritului asasinat motivat de chestiuni amoroase sau politice.

Într-una din ele, de exemplu, Yu toarnă otravă în apa lui Hsin, ofensatorul lui, când acesta ieșise din cameră; între timp, Chao – care se teme să nu fie îndepărtat de la comanda militară în favoarea lui Yu – face același lucru cu apa rivalului său; întorcându-se în apartamentul său, Chao este la rându-i victima indignatului Zheng, care-l înjunghie între torace și abdomen; după crimă, Zheng este surprins de Hsin, care-i provoacă o moarte identică aceleia a lui Chao; înainte să se culce, crezând că și-a eliminat principalul concurent la funcția de comandant, Hsin bea, cu deplină încredere, apa otrăvită de Yu.

În altă versiune, Yu și Hsin, incapabili să suporte umilința adulterului, își învenizează propriile garafe cu apă; ăstimp, Zheng și Chao, care fuseseră

şi ei defăimaţi de textul de pe pânză, dau nas în nas pe culoarul întunecat, împlântându-şi în acelaşi timp cuţitele între torace şi abdomen.

Iar într-o alta, Chao, care, râvnind la comanda armatei, toarnă otravă în garafele lui Hsin şi Yu ; când se întoarce, îl suprinde pe dezonoratul Zheng cu un pumnal, însă e mai iute decât el; apoi, pentru a evita ruşinea unei condamnări la moarte, se sinucide înfigându-şi pumnalul inamicului între torace şi abdomen.

Abia câţiva ani mai târziu Shi Huang Di, sătul să audă înşirate aceste speculaţii fără sfârşit, înţelese că fusese trădat de Li Si. Cei patru generali – orbiţi de propria lor aroganţă – nu remarcaseră că mesajul înscris pe pânză nu-l viza pe nici unul dintre ei în particular. Era, dimpotrivă, un mesaj unic, menit a fi citit din toate unghiurile. Or, cum începuse prin descompunerea ideogramei ⚹, care înseamnă „imperiu”, trebuia să se refere la împăratul însuşi.

Umilit, neavând curajul să poruncească întemniţarea sfetnicului, Shi Huang Di bău o poţiune care producea efectul invers al elixirului de viaţă lungă. Căci el locuia în punctul de intersecţie al razelor soarelui la răsărit – adică în stânga pavilionului. Şi era un bărbat în dreapta care o vizita pe soţia împăratului şi se împreuna cu ea.

Acesta nu putea fi decât Li Si însuşi, care locuia de ani buni în aripa dreaptă, mai modestă, destinată servitorilor de la palat[3].

3 Li Si, al cărui genial sistem de scriere a fost complet abandonat în timpul dinastiei Han, a murit decapitat în 208 înainte de Cristos, la doi ani după sinuciderea lui Shi Huang Di, fiindcă îl ţinea ilegal pe moştenitorul legitim în exil, pentru a-l favoriza pe fratele mai mic al acestuia. Descifrarea definitivă a mesajului înscris pe pânză face să apară clar motivul care-l determina pe Li Si să-l ocrotească pe „fiul mai mic” al împăratului.

Δ

Cu siguranţă, nu eu am inventat metoda care permite crearea unor noi poveşti plecând de la transformările introduse în poveştile precedente. Povestitorii populari folosesc intuitiv această tehnică; şi poate de aceea există atâtea variante ale uneia şi aceleiaşi poveşti, răspândite într-o arie geografică imensă.

Dar cred că Li Si a fost primul care a folosit acest principiu în mod conştient şi l-a dus până la ultimele lui consecinţe.

Nu fac aluzie aici la stratagema pânzei de mătase, destul de elementară, ci la multiplele ipoteze care explicau moartea celor patru generali, rezultate logic din scena finală: Hsin şi Yu otrăviţi, Zheng şi Chai înjunghiaţi.

Deşi sfetnicul nu intrase în aripa izolată unde cei patru generali dormeau (cum au concluzionat anchetatorii), este evident că el, Li Si, a fost cel care i-a determinat să reacţioneze astfel, căci întregul dispozitiv, inclusiv minciuna despre unificarea comenzii armatelor, fusese conceput de el. Pentru că el era cel care, prin eliminarea uneltitorilor, beneficia politic; şi el era singura inteligenţă capabilă să conceapă un truc care îl absolvea de orice vină, chiar şi în ochii bănuitori ai împăratului.

Oricum ar fi, asta nu scade cu nimic interesul teoretic al ipotezelor catalogate de anchetatorii lui Shi Huang Di. De altfel, nici nu-i nevoie să le cunoaştem pe toate pentru a afirma că numărul maxim de versiuni se ridică la 256, întrucât fiecare general şi-ar fi putut găsi moartea în patru feluri: ucis de unul din ceilalţi trei sau de sine însuşi. Matematic: 4^4.

Li Si demonstrează astfel că, pornind de la două scene fixe ale unei povești, nu se poate produce decât un număr finit de scene intermediare[4].

În ocurență, scenele fixe sunt momentul în care generalii se așază în jurul mesei joase de jad și momentul în care sunt găsiți morți a doua zi dimineață.

Dar mai există un punct, fundamental: în mănunchiul de ipoteze elaborate de Li Si, fiecare dintre ele poate fi obținută prin transformarea alteia. Să luăm un exemplu: să ne imaginăm versiunea în care Hsin îl ucide pe Chao, apoi se sinucide, la fel ca Zheng și Yu. Pot transforma această versiune înlocuindu-l pe Hsin cu Zheng; sau făcând din Hsin și ucigașul lui Yu. Sau al lui Yu și Zheng.

Altfel spus, pot avansa, prin transformări succesive, și spre versiunea extremă cu patru sinucideri, și spre una dintre versiunile care implică patru omoruri. Și apoi mă pot întoarce înapoi, trecând din nou prin cele 256 de povești posibile.

Totuși numai una dintre ele a avut loc cu adevărat. Este povestea originală, cea care, cronologic, nu este rezultatul unei transformări.

4 Se deduce că este finită cantitatea totală a narațiunilor posibile, cu atât mai mult cu cât limbile sunt și ele finite. Jorge Luis Borges încearcă să demonstreze asta într-un studiu intitulat *Biblioteca Babel*. Păcat că el a făcut mica greșeală de a nu fi luat în calcul, printre cărțile posibile, traducerile bilingve ale unor opere de peste 205 pagini întregi, catalogul primelor fraze din toate cărțile sau dicționarul profesorului Houaiss [*Dicționarul limbii portugheze* – n. tr.].

Furarea focului

Este noaptea de 6 februarie 1602. Locul, capul Cururumbabo, în districtul colonial Porto Seguro, nu departe de un vechi cătun complet devastat de indieni. Scena cuprinde doi bărbați: singurul înarmat – cu două pistoale cu două țevi – era călare pe un măgar încărcat cu desăgi grele; celălalt era pe jos și-ar fi putut să meargă prin junglă cu ochii închiși.

— E drumul care duce la casa în ruină. Oamenii noștri năimiți sunt deja acolo.

Bărbatul înarmat, cunoscut odinioară sub numele de Neco Dias, n-avea nevoie să fie informat. Planul fusese pregătit de aproape douăzeci de ani. În casa aceea în ruine, pe lângă muniții și arme, îi așteptau doi oameni. Erau cei despre care vorbise cel care ar fi putut să vină cu ochii închiși. Trăsăturile chipului lor erau imposibil de deosebit și-ai fi putut lesne să-i confunzi dacă unul n-ar fi fost dreptaci, iar celălalt, stângaci.

Cel care se numea altădată Neco Dias ajută la descărcarea lucrurilor de pe măgar, examină puținul arsenal, compus din vechi archebuze olandeze, și – fiindcă începea să plouă – ceru un bol cu rachiu.

În timpul pe care-l petrecură în casa ruinată se produseră anumite incidente care le-ar fi permis unor observatori exteriori să aprecieze adevărata dimensiune a dramei trăite de personajul principal.

— Câți avem la fermă?

— Doi veri de-ai mei.

— E puțin. Nu ți-am zis să le propui bani?

— Era periculos. Indienii țin mult la paulist.

Efectul acestei din urmă declarații asupra celui care fusese Neco Dias fu brutal. Iar asta contribui, poate, la a-i provoca reacția violentă care constitui cel de-al doilea incident, când se ridică să scotocească în desăgi.

— Leafa voastră.

Și împrăștie câteva monede pe jos, cum dai boabe de grâu la găini. Unul dintre angajați (dreptaciul, cred) îi mulțumi:

— Să vă răsplătească Dumnezeu, domnu' Neco.

Abia terminase de vorbit că se trezi cu un pistol cu două țevi în față; ar fi fost mort fără intervenția celui care ar fi putut să vină cu ochii închiși.

— N-o să mai spună. Îți garantez – și-l privi aspru pe tovarășul său.

Cel de-al treilea incident începu în timp ce discutau despre atac.

— Cum or să se petreacă exact lucrurile în casa principală?

— O să-l silesc pe paulist să accepte plata datoriei mele.

— Și-l lași pe omul ăsta în viață, după tot ce s-a-ntâmplat?

— Cum adică *tot ce s-a-ntâmplat*?

Nimeni nu îndrăzni să-i răspundă. Venise timpul să traverseze câmpul cultivat și să intre pe domeniu, așa că-și împărțiră armele.

Drumul era presărat cu capcane. Regiunea colcăia de șerpi. În ultimele zile fusese văzut un jaguar. Pe deasupra, trupa putea să fie surprinsă de oamenii paulistului, dacă-i trădase cineva – ceea ce nu era de neînchipuit. Și chiar dreptaciul sau stângaciul – care remarcaseră greutatea metalului din desăgi – puteau să aleagă soluția cea mai evidentă.

Dar omul care poate avea să se numească din nou Neco Dias nu părea să fi făcut o evaluare foarte concretă a situației. Și el provocă ultimul incident, când ieșeau din casa dărăpănată.

— Și dona Eugênia ce mai face?

— Bine, domnu', spuseră ei ezitând.

— O să le iau cu mine la indienii kariri. Pe ea și pe micuță.

Unul dintre bărbați tuși. Păsările *urutau* piuiau fără oprire.

înainte

Pe vremea când se numea Neco Dias, cumpărase pământurile acestea datorită prestigiului şi zestrei donei Maria Eugênia, cu care se căsătorise în capela mănăstirii São Bento din Rio de Janeiro. La început se încăpăţânase vrând să facă avere din creşterea vitelor, dar păşunile din districtul colonial erau infestate de o iarbă otrăvitoare care îi omorî animalele.

Neco Dias, ca toţi crescătorii de animale care-l precedaseră, şi care-l avertizaseră, îşi pierdu turma. Montă atunci, cu mari cheltuieli, o rafinărie de zahăr. Atunci îl cunoscu pe paulist.

Acesta era un vânător de sclavi, un bărbat înalt, bărbos şi murdar, născut pe străzile din Piratininga şi care-şi petrecea cea mai mare pare a timpului în *sertão*[5], capturând indieni. De la acest om făcu el rost de sclavi, pe care urma să-i plătească din câştigurile vânzării de zahăr. Dar acel Nico Dias de atunci nu ştia cu cine are de-a face. Plantaţia fu practic distrusă de o hoardă de indieni sălbatici. Familia proprietarului scăpă de măcel, dar sclavii fugiseră din colibe.

Paulistul consimţi să-i acorde, de data aceasta, un răgaz la plată. Dar îl puse să semneze o clauză prin care se angaja să-i cedeze tot ce avea dacă nu-şi onora datoria.

Astfel, cel care se numea la origine Neco Dias se aruncă definitiv în sabia duşmanului. Temându-se că nu-şi va putea ţine angajamentul, investi în nişte negri din Angola furaţi la Bahia şi se trezi în dimineaţa de 6 februarie 1582, între cântatul cocoşului şi focurile de puşcă, în faţa unei bande conduse de lacomul paulist.

Încolţit, punând mâna pe o armă amărâtă cu două ţevi pe care-o ţinea ascunsă sub masă, omul care curând avea să nu mai fie Neco Dias văzu ţevile puştilor la fereastra salonului reşedinţei.

după

Să intre nu le fu greu. Trecură de ocolul porcilor, apoi de grajd. Unul dintre verii celui care venise pe jos se ocupase de câini. Când ajunseră la fântână, el era deja acolo. Schimbară câteva vorbe. Se puseră de acord să

ajungă la reședință pe drumul care dădea direct în fața acesteia. Celălalt văr avea să rămână afară ca să stea cu ochii pe barăcile unde dormeau sclavii, cu ordin să dea alerta dacă baga de seama cea mai măruntă mișcare suspectă. Cel care venise pe jos avea să-l trezească pe paulist chemându-l încet de la fereastra camerei. Deschizând ușa salonului, el se trezea față în față cu trei oameni, pe lângă cel care fusese Neco Dias.

Dar acesta din urmă nu era întru totul convins de fiabilitatea planului. Putea să se tragă din baracă, lovindu-i pe oamenii din casă, mai ales dacă ei erau în camere.

— În ce încăpere sunt dona Maria Eugênia și fetița?

Cel care ar fi putut veni cu ochii închiși nu se grăbi să răspundă, scuipând întâi:

— Dorm toate trei în aceeași cameră, domnu'.

Obrazul omului care curând avea să fie din nou Neco Dias fu contractat de un rictus.

— Repetă ce-ai zis.

— E un moft al paulistului, domnu'. Dorm toți în camera cea mare, el, indianca pe care-a adus-o din *sertão*, dona Maria Eugênia și fetița, care-i femeie acum.

Nimeni nu mai scoase vreun cuvânt. Câteva clipe mai târziu, paulistul deschidea un canat al ușii de la camera mare și se trezea în fața omului care de douăzeci de ani nu mai era Neco Dias.

înainte

Nu uitase niciodată scena care se desfășurase în salon: paulistul scotocind prin mobile, răsturnând coșurile, cercetând cuferele; și el, neputincios, fără apărare, umilit, în cătarea puștilor ținute de bandiți.

— Chemați-o pe dona Maria Eugênia. Eu și cu Neco Dias o să reglăm conturile și vreau să fie și ea de față.

Ea se lăsă așteptată, fiindcă era orgolioasă. O ținea de mână pe fiica ei. Paulistul se așeză pe un scaun de lemn.

— Domnule Neco Dias, răgazul pentru plata datoriei pe care-ați contractat-o față de mine s-a terminat astăzi, acum, chiar în clipa asta. Și m-am trezit cu mare chef să-mi număr banii.

— Soţul meu are nevoie de încă o amânare. Suntem oameni de onoare. Spune-le negrilor tăi să lase jos armele.

Paulistul aprobă din cap; și se ridică deodată:

— Las armele, dar amânare nu vă dau. Înțelegerea mea cu domnul Neco Dias e simplă: iau casa, mobilele, găinile, porcii, câinii, hambarul, baraca sclavilor, moara, toate armele, muniţiile şi tot ce e în armurerie, caleașca, plugul și șeile, catârii, sclavii, caii, trestia de zahăr plantată și recoltată, pe scurt, tot ce se găsește în limitele acestei proprietăți.

Neco Dias rămase mut. Micuța se uita buimacă. Dona Maria Eugênia vorbi prima:

— Fie! Strâng toate lucrurile noastre și plecăm, chiar și pe jos dacă trebuie! Dar sunt tribunale în Portugalia și vom face apel la ele!

Paulistul izbucni într-un râs sănătos.

— Singurul care are lucruri aici sunt eu. Cred că doamna știe să citească (zise el arătând un document). Am dreptul la „tot ce aparţine debitorului”.

Până și oamenii din bandă, obișnuiți totuși să-i înșele pe indienii sălbatici, păreau stânjeniți. Dreaptă ca un „i”, dona Maria Eugênia citi. Cam asta scria. Dar nu era un document legal valabil. Nu era nici o semnătură pe el. În colțurile părții de jos erau numai două pete.

— E sângele tău, Neco?

Întrebarea n-avea nevoie de răspuns. Paulistul înconjură masa cu pași mari, făcând să scârțâie scândurile podelei.

— E timpul să intru în posesia a ceea ce-mi aparţine.

Neco Dias, care avusese tot timpul să tragă după ce oamenii lăsaseră jos archebuzele, puse arma pe masă.

— Acum hainele tale.

Neco Dias schiță o reacție, dar asta fu tot. Dona Maria Eugênia întoarse fața fetiței.

— Să nu-ndrăznești să le porunceşti o asemenea josnicie femeilor, zise el punând ultima piesă de îmbrăcăminte pe masă.

Paulistul izbucni într-un râs şi mai puternic.

— N-am nevoie să fac asta. Ele rămân aici. Tot ce aparţine debitorului e-al meu. Fiica *ta* e aşadar a mea; nevasta *ta*, la fel.

Neco Dias n-avu puterea să spargă tăcerea. Dona Maria Eugênia avea o expresie tulbure. Paulistul vorbi:

— Poți să pleci, Neco Dias.

Şi el plecă, pe jos, gol, neîndrăznind să întoarcă privirea ca să nu se preschimbe în statuie de sare. Paulistul scoase capul pe fereastră:

— Iar dacă-ți spune cineva Neco Dias, să nu răspunzi. De acum şi numele *tău* îmi aparţine.

Omul care nu mai era Neco Dias alunecă pe pietrişul drumului. Paulistul ieşise în curte.

— Hei, indianule! Zi-i unei sclave să aducă un lighean cu apă rece. Vreau să-i fac o baie donei Maria Eugênia.

după

Omul care se pregătea să redevină Neco Dias îl sili pe paulist să se aşeze pe un scaun de lemn, cel care rămăsese în acelaşi loc de douăzeci de ani. Cu un gest disprețuitor, îi aruncă sacii la picioare. Erau greu de deslușit fizionomiile în lumina aceea slabă, proiectată de mai puțin de două lumânări de seu.

— Cântărește câte uncii de aur sunt. Toată datoria mea e aici.

Paulistul nu părea impresionat de apropierea metalului.

— Restituirea asta n-a făcut parte niciodată din înțelegerea noastră. N-am nici o obligație să-ți dau ceva înapoi. Nimic nu mă obligă să-ți accept banii. Ăsta-i furt. Nu discut cu inşi de teapa ta.

Omul care se grăbea să redevină Neco Dias voi să răspundă violent; dar, mai mult sau mai puțin inconştient, privirea i se îndreptă spre culoarul care ducea la camerele unde erau ținute probabil femeile.

— Şi dona Maria Eugênia? Şi fata?

Chipul paulistului deveni mai puțin agresiv; aproape că zâmbea.

— Sunt bine toate trei.

— Primește plata. Te las să pleci călare, cu armele, oamenii și indianca ta.

Numai nu-l implora. Însă celălalt rămânea impasibil.

— Hai, acceptă. Vreau să-mi iau înapoi soția și fiica. Acum!

Vorbi și atârnă desagile de gâtul paulistului. Dar acesta se uită la ele prefăcându-se că-l deranjează numai asprimea curelelor de piele.

— Primește plata cât încă-s dispus să stau la discuții. Aș putea să rezolv treaba cu armele.

Tonul amenințător nu produse nici un efect.

— Bine. Dar să nu te miri de cum se vor purta ele când ai să treci de pragul ușii acesteia.

Norul unui presentiment rău întunecă fața omului care avea să redevină Neco Dias. Se apropie încordat, puse țeava puștii pe fruntea paulistului și vorbi foarte încet, ca să nu-l audă ceilalți:

— Ce-ai făcut cu ele, blestematule?

Paulistul izbucni într-un râs răsunător.

— Ce face orice bărbat cu o femeie.

Cel grăbit să redevină Neco Dias se dădu înapoi, clătinându-se. O idee subită, cumplită, îi veni în minte.

— Le-ai lăsat grele, nenorocitule?

Celălalt își îndreptă spatele pe scaun și-l privi de astă dată în față.

— Pe unde-mi place mie, nici un pericol.

Din acest moment, povestea omului care se întorsese ca să fie Neco Dias se confundă cu legenda.

Înainte să poată da cineva alerta, două focuri dinspre fundul culoarului răsunară în salon și cel puțin unul dintre ele îl atinse pe cel care ar fi putut să vină cu ochii închiși.

Surprins, cel care credea că va redeveni Neco Dias nu putu să se ferească de sacul cu care paulistul îl lovi puternic, nici să-l oprească să fugă, cu capul plecat, pe coridor.

Stângaciul – singurul rămas în salon – a spus că l-a rănit în picior, dar nu putuse răspunde focurilor trase dinspre culoar, care treceau pe deasupra capului paulistului.

În acest timp, dreptaciul şi unul dintre cei doi veri ocoliră casa ca să ia prin surprindere cuibul de rezistenţă. Dar au fost respinşi de sclavii care trăgeau din baracă.

Celălalt văr al celui care ar fi putut să vină cu ochii închişi povesti mai târziu că nu dăduse semnalul convenit fiindcă văzuse numai silueta donei Maria Eugênia care umbla încoace şi-ncolo prin curtea din spatele casei; şi nu-şi închipuia c-ar trebui să bănuiască o femeie pe care soţul ei venise s-o salveze de la batjocură.

Deşi nimeni nu-l credea, stângaciul jură că a văzut umbra a trei femei târând înspre pădure un bărbat ce şchiopăta.

Pământurile plantaţiei, rămase neocupate de atunci, au sfârşit prin a fi reintegrate în patrimoniul funciar al urmaşilor ducelui de Aveiro, căci omul pe nume Neco Dias nu răspundea niciodată la cererile oficiale de plată a impozitelor.

Paulistul şi cele trei femei începură să trăiască asemeni indienilor nomazi, formând nucleul unei cete care creştea prin capturarea altor femei.

Fiindcă-i atacau pe coloniști, furându-le armele și proviziile, au fost reprimaţi cu asprime. Și totuși se spune că paulistul a murit bătrân. Și că n-a lăsat urmași.

5 Zonă semiaridă din Brazilia (n.tr.).

Δ

Primii indieni maracajas, tupinambas, carijos, caetas şi din alte popoare de pe coasta braziliană care-au avut răbdarea de-ai asculta pe iezuiţi au fost destul de impresionaţi de faptul că acei preoţi aveau cunoştinţe despre istoria antică a lumii şi structura universului.

Într-adevăr, toţi păreau să creadă la fel în nemurirea sufletului, potopul universal, crearea femeii ca fiind posterioară celei a bărbatului, existenţa unui loc al fericirii veşnice unde se poate ajunge după moarte.

Aceste analogii ar fi fost însă şi mai evidente dacă misionarii din Societatea lui Isus le-ar fi spus şi poveşti aflate de la autorii greci şi latini.

Prin urmare, abia mai târziu, la apogeul epocii coloniale, exploratorii laici şi-au dat seama de admirabila universalitate a unor concepte şi poveşti, prezente în mitologiile din cele mai diverse regiuni ale Pământului.

Nici una dintre toate aceste coincidenţe nu prezintă un interes atât de remarcabil ca povestea despre focul furat.

În Brazilia, versiunea cea mai frecventă spune că focul a fost furat de la vulturi (şi de aceea ei nu se mai hrănesc decât cu carne crudă). După greci, Prometeu a furat focul – crimă pe care populaţia nago[6] i-o atribuie lui Aroni. Pentru pigmeii din pădurea ecuatorială africană, focul a fost furat de la gorile. Lucru contestat de populaţia damara din Namibia, potrivit căreia victima acestui furt a fost leul. Pentru poporul de pe insula Andaman din Oceanul Indian, focul a fost furat de la zeiţa Bilicu, personificarea musonului. Unii aborigeni din Australia spun că o femelă de cacadu a descoperit focul, care i-a fost apoi furat de propriii semeni. Unii indieni din

America de Nord vor să ne facă să credem că primul stăpân al focului a fost un urs, iar printre presupușii hoți se numără coiotul, iepurele, cerbul, castorul și acvila.

Se observă aici o constanță cât se poate de uluitoare: focul, un bun fundamental (căci frigerea ajută la digestia cărnii), face mereu obiectul unui furt, a unei cuceriri ilegitime. Nu este niciodată un dar făcut de o ființă superioară, nici o descoperire întâmplătoare, nici o creație *ex nihilo*.

Iată ceea ce contrastează în mod deosebit cu ideologia subiacentă altor lucruri importante dobândite în preistorie, ca, de exemplu, agricultura – ca să rămânem în domeniul revoluțiilor alimentare. Într-adevăr, în multe mituri universale, plantele cultivate sunt oferite omenirii de către un zeu, un erou, un vrăjitor. Aceasta e regula: bunurile culturale sunt, în general, daruri ale acestor înalte personaje. Rămâne de aflat de ce focul face întotdeauna excepție de la o asemenea generozitate.

Arheologii sunt toți de acord că tehnicile de producere a focului au apărut cu două milioane de ani în urmă și ar fi contemporane cu *Homo habilis*. Cum acest *Homo habilis* este primul hominid care a confecționat, după procedee clar identificabile, unelte de piatră cu scopuri practice, majoritatea arheologilor presupun că tot din acea epocă datează și apariția limbajului – indispensabil pentru transmiterea culturii.

Am avea de-a face, așadar, cu un fenomen de conservare culturală dintre cele mai importante: miturile despre focul furat ar fi simple variante ale celei mai vechi povești umane, veche de două milioane de ani.

Chiar dacă ea nu încetează să mă fascineze, nu pot să cred într-o asemenea teorie: albinele, păianjenii, păsările care-și fac singure cuibul și chiar cârtițele creează, interferând în ordinea naturală, și n-au totuși nevoie de limbaj. De altfel, păianjenii și albinele, ca să luăm numai aceste exemple, construiesc lucruri mult mai frumoase decât pietrele cioplite grosolan ale lui *Homo habilis*.

În realitate, abia după apariția speciei noastre, *Homo sapiens*, cu aproximativ două sute de mii de ani în urmă, intervențiile umane în ordinea naturală au început să prezinte finalități ce depășeau cadrul strictei utilități –

este cazul fluierelor de os descoperite în Germania, al colierelor dezgropate în Kenya, al unei statuete găsite în Siria, a picturilor rupestre de la Piauí[7].

Aceste documente arheologice sunt, până acum, primele creaţii omeneşti cunoscute dotate cu o funcţie estetică. Prin urmare, funcţia estetică este caracteristică speciei noastre.

Or, poveştile despre focul furat – populate de titani, maimuţe şi vulturi – nu sunt relatări istorice propriu-zise, nici descrieri obiective care prezintă realităţi observate. În mod evident, ele sunt mituri. Aceste poveşti ţin de domeniul simbolicului, al metaforei, al ficţiunii. Altfel spus, ele sunt înzestrate şi cu o funcţie estetică, precum colierele, fluierul, statueta şi picturile rupestre.

Astfel, chiar dacă şi alţi hominizi au avut facultatea limbajului, numai *Homo sapiens* a putut spune, şi spune şi astăzi, poveşti despre focul furat.

Dar este foarte puţin probabil, chiar imposibil, ca popoare atât de distanţate geografic şi cultural să fi creat poveşti atât de similare despre originea unei cunoaşteri la care nimeni n-a fost martor – de vreme ce *Homo sapiens* are două sute de mii de ani, iar focul două milioane de ani.

Singura explicaţie raţională care stă în picioare este că tema furării focului constituie una dintre cele mai vechi poveşti umane, păstrată în mitologiile de pe toate continentele.

Iată ce ne readuce la povestea paulistului. Recunoaştem fără greutate că şi ea este o variantă a acestui ciclu. În poveştile clasice, cel care fură focul fie ridică omenirea la condiţia deţinătorului său iniţial (ca în mitul lui Prometeu, care le-a dat oamenilor puterea divină), fie inversează situaţia, coborându-l pe primul posesor la un nivel inferior (ca în mitul brazilian în care vulturii, stăpânii originari ai focului, se hrănesc numai cu carne crudă după ce l-au pierdut).

Asta i se întâmplă şi omului numit cândva Neco Dias. Paulistul pune stăpânire pe bunurile, soţia, fiica şi chiar numele lui. Şi, pierzându-şi numele, Neco Dias îşi pierde condiţia de om (şi ne amintim de intensa suferinţă care a însoţit această pierdere de identitate).

Povestea paulistului este totodată istoria unui furt; or, cele două povești prezintă aceeași structură triunghiulară: alfa este aici deținătorul inițial (zeii din Olimp, vulturii, Neco Dias); beta este bunul furat (focul, soția, fiica, numele); iar gama este hoțul (Prometeu, indienii, paulistul).

De altfel, povestea paulistului conține în mod explicit un caz de adulter rezultat dintr-un viol, cel al donei Maria Eugênia.

Astfel am ajuns să presupun că miturile despre furtul focului ascundeau trama primei povești a unui triunghi amoros, spusă cu mii de ani în urmă de primii *Homo sapiens*.

6 Populație din Africa de Vest; ca urmare a comerțului cu sclavi, mulți membri ai acesteia au ajuns în Brazilia (n. tr.).

7 Fiind vorba de Piauí, în Brazilia, este limpede că susțin aici teza lui Niède Guidon despre vechimea poporului din America de Sud. [Pe baza unor descoperiri ale acestui arheolog, vechimea populației sud-americane ar fi de 45000 de ani, nu de 15000, cum se consideră în general; totuși alți cercetători consideră că nu este vorba de artefacte, ci de „geofacte” – n. tr.]

Imprecizia fundamentală

Cu mult timp în urmă, într-o epocă îndepărtată şi nedefinită a trecutului nostru, strămoşii imediaţi ai poporului cunoscut azi sub numele de *san* ocupau toată jumătatea de sud a Africii, de la o coastă la alta.

Cultura san este cea mai veche din lume. Şi, de aceea, cea mai remarcabilă. Populaţia san a inventat arcul şi săgeţile. Ei au inventat pipa. Făceau foc frecând vârful unui băţ de o tabletă plată din lemn de *bulolo*, o varietate de hibiscus. În loc să trăiască în peşteri, construiau colibe din stâlpi acoperiţi cu frunze, dând astfel naştere istoriei arhitecturii. Au stat şi la originea astronomiei, căci prevedeau fenomenele naturale observând cerul. Şi au inventat arta podoabelor, acoperindu-şi partea de jos a trupului cu bucăţi de piele şi purtând coliere din coji de ou de struţ.

Însă nu erau singuri. Pe acest întins teritoriu mai exista o specie de hominizi – rhoii, mult mai puternici, mai agresivi, strict endogami şi duşmani ai sanilor. Bineînţeles, sanii se temeau de aceste brute. De aceea căutau să se îndepărteze de peşterile şi nişele stâncoase unde trăiau rhoii[8].

Sunt însă oameni care înfruntă toate tabuurile: Ytu, un tânăr san, refuză să-şi însoţească micul trib care-şi părăsea teritoriul de vânătoare după mutarea unui grup de rhoi în apropiere, într-un din peşterile întunecoase de pe malul înalt al fluviului Zambezi, în regiunea unde se află azi Mozambicul.

Deşi era cel mai tânăr vânător, el dovedea o mare sagacitate în problemele metodologice ale vânătorii. I-a venit ideea să facă arcurilor o

curbură mai potrivită, îmbunătăţindu-le considerabil performanţele de tragere.

Şi astfel, de unul singur, înarmat cu arcul şi săgeţile lui, se hotărî să-i nimicească pe rhoi. Începu prin a şterge toate urmele fostei sale tabere, apoi improviză adăposturi pe care le putea desface repede. Ca să-i poată observa pe rhoi, meşteri nişte mici stinghii în copacii dimprejur, unde-şi petrecea zilele neclintit, ascuns în frunziş.

Rhoii erau un popor foarte ciudat. Vorbeau o limbă diferită, destul de monotonă, şi erau foarte puţin comunicativi. Bărbaţii nu erau vânători nepricepuţi, chiar dacă foloseau numai praştii rudimentare şi sulițe de lemn cu vârful întărit în foc, pe care numai femeile ştiau să-l aprindă, frecând pietre, nu bucăţi de lemn.

Ca şi femeile san, femeile rhoi străbăteau pădurile căutând fructe, rădăcini, larve, ouă, miere, purtându-şi copiii mici în spate, legaţi cu fâşii de liană. Multe aveau ceva atârnat de mijloc, un fel de mănunchi de frunze legate cu fibre. De altfel, acesta era sigurul lucru pe care-l purtau pe trup, căci toţi rhoii trăiau goi.

Xtu îşi dădu seama că-i poate bate uşor într-o cursă pe o suprafaţă liberă. Dar i se confirmă ce spuneau bătrânii: bărbaţii, mai robuşti, nu puteau fi învinşi în luptă corp la corp.

Studie îndelung obiceiurile poporului pe care-l urmărea. În timp ce-i observa, Xtu asistă la scene foarte interesante. Într-o zi, bărbaţii se întoarseră de la fluviu cu urlete puternice, aducând o antilopă şi cadavrul unui rhoi, ucis accidental, fără îndoială, în timpul vânătorii.

Vânătorii dădură la o parte pielea, oasele şi măruntaiele celor două leşuri şi înălţară un rug mare, aprins de o fetiţă, unde fripseră carnea animalului laolaltă cu cea a omului. Mâncară totul de parc-ar fi fost acelaşi lucru. Acest spectacol, se înţelege, îl îngreţoşă şi-l lăsă perplex pe Xtu, fiindcă nu auzise niciodată că rhoii i-ar fi devorat pe sanii ucişi.

În altă zi, o femeie se îndrepta spre adăpost ţinând în echilibru, în braţe, o mare cantitate de fructe; se împiedică şi căzu cât era de lungă, scăpând totul pe jos. Xtu fu cât pe ce să se dea de gol, dar îşi stăpâni râsul. Îşi dădu

seama atunci că rhoii nu râseseră. De altfel, Xtu constată curând că rhoii nu râdeau niciodată.

În rarele prilejuri când riscă să se apropie de ei, noaptea, tânărul san înţelese că, chiar dacă formau perechi sau triouri stabile (erau trei cupluri şi două femei bigame), rhoii n-aveau nici un simţ al pudorii. Aveau relaţii sexuale chiar şi în faţa copiilor, în poziţia animalelor: femeile în patru labe şi bărbaţii în spatele lor. Ceea ce se deosebea de poziţia în care Xtu îi surprinsese în două sau trei rânduri pe nişte sani mai în vârstă, adică bărbatul culcat peste femeie.

Xtu acumulase cunoştinţe largi despre rhoi, dar îi părea rău că nu-i observase când căutau hrană. Concepu atunci o strategie care ulterior avea să revoluţioneze vânătoarea: cu trupul acoperit cu crengi şi frunze, ca şi cum el, Xtu, ar fi fost un arbust, reuşi să-i urmărească pe rhoi, având grijă să privească mereu în spate şi să nu stea în direcţia vântului.

Nu era lucru lesnicios. Grupul rhoilor număra în total şaptesprezece membri: doi sugari, trei copii şi cinci femei, din care două însărcinate. Pericolul era reprezentat de cei şapte bărbaţi. Rhoii vânau întotdeauna în grup, niciodată izolaţi. N-aveau arme cu bătaie lungă, iar capturile nu erau niciodată individuale, spre deosebire de sani.

La adăpostul camuflajului său, Xtu urmări desfăşurarea unei asemenea vânători. Rhoii încercuiră o turmă de antilope şi adoptară o formaţie în arc de cerc, alegând dinainte animalul care avea să fie hăituit şi încolţit pe malul fluviului. Xtu se hotărî să-i lovească pe rhoi din spate, ştiind că era cu neputinţă să-i doboare pe toţi, fiindcă ramurile legate de trup îi îngreunau mânuirea arcului.

Când rhoii îşi începură atacul alergând spre antilope, Xtu îl lovi pe unul dintre bărbaţi chiar în ceafă. Ceilalţi şase nu-şi dădură seama imediat că pierduseră pe unul de-al lor. Xtu avu astfel timp să-şi schimbe locul, să rănească alt rhoi – pe care animalul hăituit îl răsturnase în fugă – şi să se ascundă într-un salcâm uriaş, unde nu l-ar fi putut localiza după înclinaţia săgeţilor înfipte.

Când rhoii văzură cele două cadavre, Xtu asistă la prima lor disensiune. Problema – deduse tânărul san – era cum şi de către cine fuseseră omorâţi tovarăşii lor. De răspunsul la această întrebare depindea, în mod clar, hotărârea de a lua sau nu cele două trupuri pentru a le consuma alături de carnea antilopei.

Rhoii cercetară întâi împrejurimile, în speranţa de a descoperi acel duşman necunoscut. Xtu tremură când trecură pe lângă salcâm. Dar nu se uitară în sus, fiindcă nu găsiseră nici o urmă de paşi în apropierea cadavrelor care să-i îndrepte undeva. Renunţară aşadar, după o lungă discuţie în limba lor de nepătruns, şi se hotărâră să abandoneze victimele.

Xtu putu să constate impactul incidentului asupra mentalităţii – rudimentare, după el – a rhoilor. Necunoscând principiul arcului şi-al săgeţilor şi convinşi că sanii n-ar fi luat niciodată iniţiativa unui atac, ei erau profund dezorientaţi. Se întrebau, probabil, cu ce soi de agresor nou aveau de-a face – un agresor care folosea „sulițe” scurte foarte rapide şi care nu lăsa nici o urmă. Aceste date aveau să-i conducă, inevitabil, spre concluzii de ordin supranatural.

A doua zi agitaţia rhoilor era vizibilă. Femeile şi bărbaţii se certau, iar una dintre ele arătă spre tijele săgeţilor – pe care un vânător le rupsese încercând să le smulgă din trupuri – ca spre o dovadă: ucigaşul aparţinea unei specii hominide, chiar dacă ea nu ştia să spună căreia.

În ajun, Xtu avusese grijă să ia vârfurile săgeţilor care rămăseseră înfipte în cadavre, ca nu cumva vreun rhoi să descopere tehnica de confecţionare a vârfurilor de os – mult mai ucigătoare decât cele de lemn. Merse chiar mai departe: împrăştie sângele cadavrelor şi le târî până la marginea taberei ca să atragă animalele de pradă şi să le întărească rhoilor iluzia că erau ţinta unei puternic vrăjitor. Ca să nu lase urme, îşi legă pe picioare o piele de animal[9].

Fără a găsi un răspuns la întrebare – duşmanul era un om sau o fiinţă înzestrată cu puteri magice? –, rhoii se despărţiră. O parte din femei plecară după hrană; o parte din bărbaţi hotărî să se întoarcă în locul unde se

produseseră evenimentele din ajun. Ascuns într-un copac, Xtu nu vru să se expună imediat la un nou pericol: le urmări pe femei.

Acestea plecaseră să caute termite. Cum se întâmpla adesea în acest fel de activități, până la urmă se împrăștiară. Xtu o urmări pe una. Știa însă că nu erau foarte departe una de alta și că un țipăt cât de mic putea să-l dea de gol. Trebuia așadar s-o atace pe femeie pe la spate, cum făcuse cu bărbații. Dar, în clipa când își încorda arcul, dorința lui de a ucide se transformă deodată în altceva.

Femeia era aplecată, cercetând cu un băț găurile unei termitiere uriașe. Xtu se apropie, imitând mersul rhoilor, și se năpusti asupra ei, cu o piatră ascuțită în mână.

Ea n-avu vreme să țipe. Xtu o ținea trântită peste termitieră, sub amenințarea armei; și astfel, în poziția în care rhoii înșuși se împreunau, se bucură el prima dată de o femeie.

Xtu hotărî că ea nu trebuia să supraviețuiască. Lăsă trupul la locul crimei, cu ceafa zdrobită, dar îi luă pachetul legat la mijloc. Astfel, mai târziu, dezlegând firele, descoperi secretul rhoilor: erau două pietre de tipuri diferite și cu aceste pietre aprindeau focul femeile rhoi[10].

Deși foarte obosit, Xtu se sui într-un copac înainte de răsăritul soarelui, ca să-i observe pe rhoi. Avea de acum un plan. Și descoperise o nouă sursă de plăcere.

Focurile aprinse în fața peșterilor îi dădură de înțeles că bărbații găsiseră cadavrele deja devorate de fiare, care de-acum aveau să le dea întruna târcoale rhoilor, cum presimțise el. Presupuse totodată că rhoii aflaseră de atacul de la termitieră și că erau mai descumpăniți ca niciodată.

Avea dreptate: dimineața, ceata se împărți în trei grupuri. Unul dintre triourile poliandrice, în care femeia purta, legat de-a curmezișul pieptului, săculețul cu pietrele de foc, plecă înspre nord, luând-o în susul fluviului în căutarea unor regiuni mai puțin populate. Cum rhoii nu erau capabili să-și facă singuri adăposturile, Xtu trase concluzia că ei migrau în speranța de a găsi noi peșteri situate în apropierea surselor de apă și de hrană.

Ceilalţi trei bărbaţi şi cele două femei cu sugarul lor (una fiind însărcinată) plecară în căutarea unor păduri mai dese. O luară înspre pădurea unde Xtu tocmai culegea fructe. Bărbaţii purtau armele obişnuite, dar Xtu înţelese că nu porniseră la vânătoare: voiau numai să-şi protejeze femelele, fiindcă întregul grup era îngrozit.

Al treilea grup – compus din cealaltă femeie însărcinată şi trei copii – rămase în peşteră ca să ţină focul aprins pentru a respinge un eventual atac al animalelor de pradă care acum se învârteau pe lângă tabără.

Dar Xtu nu era un prădător ca oricare altul. Îndată ce rămaseră singuri, atacă. Scăpă numai o fetiţă, care se pierdu în savană. O omorî şi pe femeia însărcinată, după ce retrăi plăcerile din ajun. Apoi fugi luând toate pietrele de foc – pe care rhoii, temându-se de alt furt, le lăsaseră în peşteră. Pe urmă împrăştie din nou sângele cadavrelor şi le lăsă expuse chiar în faţa taberei.

După aceea o luă pe urmele grupului care mergea în susul fluviului. N-avea a-şi face griji în privinţa celor rămaşi. Aceştia nu mai aveau pietre şi n-ar fi avut timp să caute altele pentru a aprinde focul (cea mai strălucitoare dintre aceste pietre – pirita de fier – era o varietate foarte rară); aveau să fie inevitabil devoraţi de fiarele atrase de mirosul de sânge şi de hoit.

Întâlnirea se produse peste şapte zile. Rhoii păreau să fi găsit un loc unde să se mute, căci se întorceau în grabă. Primul reflex al lui Xtu, îndată ce le simţi prezenţa, fu să tragă. Săgeata străpunse inima unuia dintre ei.

Uluiţi, ceilalţi doi se opriră. Xtu încercă un asemenea sentiment de superioritate, o asemenea mândrie de a fi un san, încât ieşi din spatele arbustului unde se ascunsese. Apoi înaintă spre cuplu.

În timp ce femeia urla ascunzându-şi faţa cu mâinile, singura reacţie a bărbatului fu să lase sulița să cadă. Xtu, exultând, înţelese că erau la mila lui. Hotărî atunci să ia cu el prăzile vii, ca să le arate celorlalţi sani de ce era el, Xtu, în stare. Dar nu voia să-şi ia nici un risc.

Începea să se lase noaptea; se mişcă repede: împinse trupul rhoiului mort în fluviu ca să nu atragă carnivorele, apoi îi tăie tendonul de la călcâi celuilalt cu propria suliţă.

Operaţiunea fu extrem de dureroasă. Rhoiul se zbătea, agravându-şi rana. Când reuşi să-l stăpânească, Xtu – a cărui cruzime creştea proporţional cu concupiscenţa – îi amestecă sângele cu ţărână, apoi, sub ochii bărbatului, care exprimau o durere tot mai mare, o violă pe femeie.

Înainte să se îndepărteze cu ea, Xtu îi lăsă rhoiului nişte vreascuri şi pietre, ca să poată alunga fiarele aprinzând focul. Apoi se instală ceva mai departe cu femeia, la o distanţă până unde bărbatul, astfel mutilat, nu putea ajunge fără ajutor. În plus, împrăştie în jurul rhoiului crengi care ar fi făcut zgomot dacă rănitului i-ar fi trecut cumva prin minte să se târască până la ei.

Femeia nu se mai putu stăpâni când Xtu – cu ajutorul unei bucăţi de lemn, nu al pietrelor – aprinse focul: ţipă, încercă să pună mâna pe o creangă aprinsă, cu intenţia clară de a-l avertiza pe tovarăşul ei rhoi de ceva.

Xtu se întinse peste ea după ce puse armele astfel încât să nu fie la îndemâna ei, ascunse în tufişuri. Nu voia să fie surprins de nebuna aceea. Era fericit. Era epuizat. Nu băgă de seamă că, în partea unde dormea rhoiul, nu ardea focul.

A doua zi, trupul acestuia era complet sfârtecat. Lângă el, vreascurile şi pietrele erau în acelaşi loc ca în ajun, neatinse. Xtu râse de ridicolul scenei, de această primă sinucidere – căci rhoiul n-ar fi murit dacă ar fi aprins focul.

Luă prin urmare femeia ca trofeu. Ajungând în noul lui sat, spuse:

— *Rhoi mdeh mõ’nd*[11].

8 Este vorba de specia cunoscută sub numele de *Omul de Rhodesia*, care se apropie mult de oamenii de Neanderthal din nordul Africii, Orientul Mijlociu şi Europa. Aici vor fi numiţi fără distincţie rhodesieni.

9 Un model evoluat al acestui tip de încălţări îl regăsim la sanii moderni din Kalahari.

10 Este vorba, cu siguranţă, de pirita de fier şi *silex pyromachus*, mai cunoscut sub numele de cremene. Frecarea acestor două pietre constituie metoda cea mai primitivă care permitea producerea focului. Rareori este utilizată de cei care folosesc bucăţi de lemn.

11 „Am vânat o femelă rhoi.”

Δ

Xtu murise de mult când o parte din poporul san a părăsit Africa, pe jos, în valuri succesive, chiar înainte ca subgrupurile regionale de *Homo sapiens* să fi căpătat trăsăturile care alcătuiau fenotipul modern. În această lungă călătorie, urmașii sanilor, împrăștiați prin lume, au exterminat toate populațiile de neanderthalieni.

Duceau cu ei un cânt epic care povestea o veche faptă de vitejie și se încheia cu distihul:

Xtu rhoi
gy qaw[12].

Dar nu-și mai aminteau cine fusese Xtu. Nu mai țineau minte atunci că acel erou din vremuri de demult venise într-un sat san, pe un teritoriu unde astăzi se află Mozambicul, aducând cu el o femeie rhoi complet îmblânzită și că povestise o aventură incredibilă a cărei scenă finală îi făcea pe toți ascultătorii să urle de râs.

Cum limba exotică a rhoilor rămăsese de neînțeles pentru ei, nici Xtu, nici ceilalți sani nu-și dăduseră seama că ea nu dispunea de modul conjunctiv. Rhoii, incapabili să conceapă o ipoteză, nu puteau formula decât un raționament strict cauzal. Astfel, fiindcă o femeie fusese cea care, într-un trecut foarte îndepărtat, produsese foc frecând niște pietre, rhoii se mulțumeau să reproducă acel eveniment – structurat după o relație de la cauză la efect. Și n-au făcut nici o altă încercare, fiindcă nu-și puteau

închipui că un bărbat ar fi putut şi el să producă acelaşi fenomen. La fel cum nu şi-ar fi închipuit în veci că şi o femeie poate vâna[13].

Totuşi prozodia monotonă a idiomului rhoi a făcut o impresie puternică asupra sanilor. Iar un grup de hâtri au început să spună povestea imitând intonaţia cadenţată a femeii aduse de Xtu. Povestea se termina cu fraza rostită de eroul însuşi:

Xtu rhoi
mdeh mõ[14].

Acest nou fel de a povesti s-a bucurat de un uriaş succes, însă distihul final nu era lipsit de o oarecare dificultate. Într-adevăr, în foarte bogatul vocabular de vânătoare al unui popor de vânători cum erau sanii, *mõ* („a vânat”) era un verb aplicabil numai mamiferelor mari ucise cu săgeţi. Ceea ce femela rhoi nu era. Cazul ei nu justifica nici folosirea unor verbe ca *pahi* („a încolţit o pradă necarnivoră”), *kwab* („a tras în păsări în zbor”), *afia* („a pescuit cu sulița”), *kpa* („a prins în capcană”). Verbul care exprima cel mai aproape situaţia ei era, până la urmă, *qaw* („a furat, a şterpelit”) – verb care nu aparţinea câmpului semantic al vânătorii. Dar se păstra în continuare o oarecare neadecvare, deoarece substantivul *mdeh* („femelă”), desemnând o fiinţă însufleţită, nu se potrivea cu verbul *qaw*, care cerea o fiinţă neînsufleţită în calitate de complement direct[15].

Însă *qaw* fusese deja folosit mai sus în această poveste, în fraza *mdeh nut qaw* („a furat pietrele femelei”), care se referea la un alt episod, cel în care furtul pietrelor duce la moartea rhoilor rămaşi în preajma vechii tabere. Or, în cele două contexte în care era folosit *qaw*, consecinţa era moartea rhodesienilor, deoarece nu ştiuseră să aprindă focul. Pe lângă această coincidenţă notabilă, exista o înlănţuire semantică în seria de cuvinte folosite în cele două momente ale poveştii: *gy* („foc”) este asociat cu *nut* („pietre”), care este asociat cu *mdeh* („femelă”), care – cu o uşoară improprietate gramaticală – este asociat cu *qaw*.

Chiar dacă apăruse întâmplător, fraza rezultată din unirea celor două extremităţi ale lanţului – *gy qaw* („a furat focul”) – cuprindea de acum un

obiect adecvat verbului şi – deşi nu corespundea vreunui fapt real – trimitea, cu o concizie inedită, atât la furtul pietrelor cât şi la capturarea femeii. Mai ales în capturarea femeii stătea asocierea cea mai frapantă.

Impactul acestei forme de enunţare – suprimarea etapelor intermediare ale unui raţionament prin asociere, care stă la baza metaforei şi metonimiei – a fost considerabil. Se spune că răpirea femeilor a devenit frecventă chiar între sanii înşişi, căci voiau să devină cu toţii, la rându-le, eroi şi să poată spune poveşti hazlii şi captivante.

Dacă toate acestea-s adevărate, trebuie să conchidem că primele adultere i-au împins pe oameni să fugă unii de alţii, să se răspândească prin lume.

Totul, prin urmare, devine metaforă. Într-adevăr, chiar şi când cuvintele *Xtu* şi *rhoi* şi-au pierdut semnificaţia, povestea despre furtul focului a continuat să fie spusă. Nu este vorba numai de prima poveste a unui triunghi amoros. Este şi primul poem: Poemul[16].

12 „Xtu a furat focul rhodesienilor”.

13 Trebuie amintit aici că neanderthalienii nu cunoşteau conceptul de individ, distingând numai categoriile de mascul şi femelă. În consecinţă, ideile de bază ale studiului intitulat „Ultimul neanderthalian” din cartea mea *Elegbara* rămân valide, chiar dacă acest text este înţesat de greşeli.

14 „Xtu a vânat o femelă rhodesiană.” Aici, bineînţeles, la persoana a treia.

15 Toate limbile comportă restricţii semantice de acest tip. În portugheză, se pot accepta, la limită, fraze metaforice ca „a sorbi un pui” sau „a înota în iarbă”.

16 Pornind de la aceste elemente noi, eseul meu despre originea poeziei – intitulat „Primul arab”, unul dintre „excursurile” din *Enigma lui Qaf* – trebuie înţeles ca o simplă ficţiune.

SECVENȚA A DOUA

în care se demonstrează postulatul:

Personaje similare plasate
în circumstanțe similare
formează triunghiuri identice

Trilogia homerică

Legenda minelor de argint, a căror descoperire unii i-o atribuie lui Caramuru, chiar dacă harta trasată de Moribeca, nepotul său, s-a pierdut; legenda minelor, care a atras oameni atât diferiţi ca părintele Aspilcueta Navarro şi cumplitul Anhangüera în adâncimile *sertão*-ului; legenda aceasta, care a pătat de sânge istoria gentilomilor din Casa da Torre, a început să capete formă în 1532, când Martim Afonso a trecut prin São Vincente în celebra expediţie organizată pentru a consolida posesiunile teritoriale ale Coroanei portugheze.

Căci la São Vincente a fost trădat planul secret al lui Martim Afonso: acela de a smulge spaniolilor controlul asupra fluviului ce ducea la mult râvnitul metal.

Martim Afonso era încă în port, încărcând corabia care curând avea să naufragieze, când deja – mai spre interiorul ţării, pe înălţimile din *sierra*, în cătunul de colibe de paie şi case de chirpici întemeiat de João Ramalho – se răspândea zvonul că la mine se putea ajunge pe jos, trecând prin pădure.

În cursul anului 1539, o jumătate de duzină de coloni şi metişi, urmaţi de mai bine de cincizeci de indieni, printre care guianas, guarulhos, tupiniquims şi carijos, au părăsit viitorul oraş colonial Santo André da Borda do Campo, atinşi de febra minelor de argint.

vestea

În 1447, în Santo André era o singură femeie albă: Mécia Vieira, care-şi susţinea, împotriva tuturor şi în ciuda afirmaţiilor contrare tot mai

vehemente, condiția de femeie căsătorită.

Bărbații care-i negau o asemenea condiție n-aveau, acasă, o femeie de această culoare. Și, în mod evident, indiencele nu le ajungeau. Fără autoritatea lui João Ramalho, care întemeiase comunitatea pe propriile speze, preferând sprijinul lui Tibiriçá[17] celui al regelui dom João, nu s-ar fi găsit nici un bărbat în Santo André care să apere onoarea Méciei Vieira.

— Ce preț sunteți dispuși să plătiți pentru acest trup alb ca o rădăcină de manioc curățată? striga Ramalho cu mâna la sabie.

Bărbații din Santo André stăteau la pândă ca jaguarii. Încordarea crescu și mai mult când, în același an 1547, un indian guarulho – rănit, istovit, înfometat – ieși din pădure și se târî până la pătratul de pământ bătătorit care ținea loc de piață publică.

— Minele există. Dar au murit cu toții.

Apoi spuse o poveste înfricoșătoare, explicând cum expediția din 1539, după ce ajunsese la un uriaș munte argintifer, fusese atacată cu sălbăticie de un trib necunoscut, care lupta înarmat numai cu sulițe de lemn foarte tari și ascuțite și se hrănea cu carne de om, crudă și putrezită.

— E seminția care se trage din Vultur. Ei îi urăsc pe cei care folosesc focul, explică un guiana.

Indianul guarulho – un anume Ipojiçá, pe care oamenii din Santo André abia-l recunoșteau – povesti că expediția reușise să se apere vreme de câteva luni, dar până la urmă fuseseră sfârtecați cu toții în ziua când fuseseră încolțiți pe marginea unei prăpăstii, surprinși de un val extrem de violent al acestor sulițe ucigătoare ce țâșneau din pădure.

— Pe cine anume ai văzut murind? Dă nume! îi ceru nerăbdătoare Mécia Vieira.

Bărbații din Santo André înțeleseră limpede încotro bătea singura femeie albă din colonie – care pretindea mereu că era căsătorită. Erau în culmea excitației. João Ramalho îi luă din nou apărarea.

— Du-te acasă, rădăcină blestemată de manioc!

Mécia Vieira se întoarse acasă. Dar nici măcar João Ramalho nu putu împiedica să se răspândească zvonuri sumbre după povestea lui Ipojiçá:

Manuel Repincho murise. Prin urmare, Mécia Vieira era văduvă, cum de mult încercau ei să dovedească.

întâmplarea

Prima mişcare de revoltă se schiţă atunci când văzură cum uşa Méciei Vieira se deschide pentru a-l primi pe Ipojiçá. Bărbaţii se adunară în casa lui João Ramalho. Pentru prima dată, autoritatea căpeteniei din Santo André era contestată făţiş.

— Mécia Vieira nu mai poate să nege mult timp faptele, spuse José de Barros, cu ochii lucindu-i.

João Ramalho nu-şi pierdu sângele rece:

— Pentru început alegeţi dintre voi pe acela care o va lua, dacă sunteţi bărbaţi. Apoi daţi-mi de ştire.

Aceste cuvinte mai liniştiră puţin spiritele. Se potoliră cu totul când aflară mai târziu că Ipojiçá îi confirmase Méciei Vieira versiunea iniţială a poveştii. Toţi membrii expediţiei muriseră într-adevăr, străpunşi de suliţe, prăvăliţi în fundul prăpastiei sau morţi de foame după ce fugiseră zile întregi.

— Mi-am dat cuvântul acestei rădăcini de manioc, le explică într-o seară şeful coloniei metiselor lui.

Dar, chiar dacă se zbengui cu ele până târziu în noapte, João Ramalho nu fu martor la cumplita jignire care i se aducea: o siluetă lugubră, masculină fără îndoială, forţă fereastra Méciei Vieira şi în cele din urmă intră pe uşă.

Numai un câine, culcat pe terenul ce ţinea loc de piaţă publică unde avea să se înalţe mai târziu stâlpul infamiei, adulmecase acea siluetă; care – ar fi putut să jure – nu era a lui Ipojiçá.

anterior

Cei care pun uriaşa putere a lui João Ramalho pe seama alianţei sale cu Tibiriçá nu se înşeală. Nu se înşeală, căci a omite ceva nu înseamnă a te

înşela. Dar, făcând asta, ei nu-i recunosc lui Manuel Repincho întregul merit ce i se cuvine.

Acest Repincho era un bărbat puternic, curajos, fără scrupule. I se alăturase lui Ramalho pe podiş pe la 1520; ajutorul lui fusese nepreţuit aproape în toate privinţele. Era singurul portughez din Santo André în stare să încordeze un arc indian şi să nimerească sigur ţinta. Însă n-a câştigat prietenia tupiniquimilor, fiindcă a refuzat cu semeţie şi dispreţ cele mai frumoase fete din tribul Taxaua. Era singurul aventurier care-şi permisese luxul indecent – imprudent, aş spune eu – de a aduce cu el o femeie albă până în ţinuturile acelea sălbatice.

Manuel Repincho ştia că bărbaţii cei mai grozavi din Santo André mângâiau cu ochii coapsele Méciei Vieira. Aventurierul se delecta văzând cum tânjeau unii ca Joachim Carvalho, José de Barros, Tomé Gonçalves, pe care-i ura.

Cât trăia el, nici unul din netrebnicii aceia n-ar fi îndrăznit să se atingă de ea. Tocmai fiindcă era convins de asta, nu ezită să-l tocmească pe un om de încredere al lui Martim Afonso, care reuşi să obţină de la acesta harta minelor de argint, să caute un drum alternativ şi să procure macete, topoare, archebuze, muniţie şi praf de puşcă; întărit de această convingere, izbuti el însuşi să convingă un număr mare de colonişti că acţiunea era posibilă şi cumpără la un preţ mic o fermă care avea să-i asigure traiul soţiei sale, înainte de a pleca în sfârşit, în anul 1539, pe urmele delirului său argentinian.

În pragul uşii, când indienii îşi luaseră deja desagile în spinare, iar João Ramalho se pregătea să-l numească oficial comandantul trupei, Manuel Repincho cuprinse în mâini sânii albi şi voluminoşi ai soţiei lui, apoi, în mijlocul terenului unde mai târziu avea să fie ridicat stâlpul infamiei, strânse, emoţionat, urechile câinelui său.

crima

Într-o noapte a anului 1550, câinele, culcat în locul unde avea să se înalţe mai târziu stâlpul infamiei, adulmecă o siluetă care părea că vrea să

forţeze o fereastră şi până la urmă intră pe uşa principală. Era o scenă care se repeta de-acum de trei ani, de la întoarcerea lui Ipojiçá, cu o deosebire de astă dată: casa cu pricina nu era cea a Méciei Vieira.

João Ramalho nu-l primi bucuros pe acest oaspete nocturn. Dar porunci să se aducă vin şi tapioca. Nu dădu nici o atenţie rănilor încă purulente ale bărbatului, nici ochiului stâng scos; cum nu-l mişcă nici uriaşa cicatrice care se arcuia din colţul drept al buzelor până la sprânceană.

Dar omul nu venise ca să i se plângă de milă. Voia să se informeze. João Ramalho nu scoase nici un cuvânt. Se duse să se culce, lăsându-şi musafirul să doarmă pe jos în salon, învelit cu un pled vechi.

— Afurisită rădăcină de manioc! zise furios, scuipând în oala de noapte.

Încă era întuneric când fu trezit a doua zi de un vacarm venit de afară. Deschizând fereastra, îl văzu pe bărbatul cu cicatrice ieşind din casa Méciei Vieira (şi abia atunci îşi dădu seama că, pe lângă faptul că era chior de un ochi, mai şi şchiopăta), pentru a se duce să bată tare la uşa altei case, în faţa căreia lătra câinele.

Când Tomé Gonçalves, alungând câinele, veni în persoană să oprească zarva, se prăbuşi cu un cuţit înfipt în gât.

judecata

În viitorul oraş colonial Santo André da Borda do Campo, toată lumea ştia că, de la întoarcerea lui Ipojiçá, siluete acoperite cu glugă dădeau târcoale casei Méciei Vieira. Toată lumea ştia că siluetele acelea erau ale unor bărbaţi albi, ca Joaquim Carvalho, José de Barros, Tomé Gonçalves. Dar lui João Ramalho nu-i plăcea să se vorbească despre asta. Aşa că păstrau tăcerea.

Începură să vorbească deschis despre lucrul acesta abia în dimineaţa crimei, în faţa cadavrului lui Tomé Gonçalves, după prinderea ucigaşului.

— Omul ăsta e un impostor. Manuel Repincho e mort.

Spuneau asta fiindcă proaspătul sosit susţinea că a acţionat din răzbunare, ca să-şi spele onoarea, ca să-l pedepsească pe neruşinatul care

(bănuia el) îndrăznea să se culce pe albeața fără seamăn a trupului Méciei Vieira.

— Sunt mulți care fac asta aici, încuviință Joaquim Carvalho.

Problema era că nimeni nu recunoștea în trăsăturile desfigurate ale ucigașului chipul impasibil al lui Manuel Repincho. Bărbații făcură apel la justiția promptă a lui João Ramalho. Mécia Vieira, încă pe jumătate goală, era cea mai indignată:

— Nu m-aș fi măritat în veci cu un bărbat care pute-n halul ăsta!

João Ramalho n-avea nici cea mai mică îndoială; dar voia să fie imparțial. Ipojiçá aduse un arc uriaș, cât doi oameni de înalt, și, prin gesturi, sugeră o încercare.

Săgeata nu-și atinse exact ținta. Dar coarda arcului fusese perfect întinsă. Și de mâinile unui alb. Identitatea prizonierului nu mai putea fi contestată.

trama

Mécia Vieira nu-l crezuse niciodată pe Ipojiçá. Nu din intuiție: era limpede că un om în plină fugă n-ar fi pierdut timpul numărând morții. Încercă să-l convingă de asta prin argumente raționale. Ba chiar îi oferi bani indianului ca să audă de la el o poveste diferită de cea spusă la întoarcere.

Integritatea indianului îi punea Méciei viața în pericol. Ea știa că nu va mai putea rezista mult. Iată de ce, în noaptea întâmplării, prima dată când îi deschisese ușa unui pretendent, și anume lui Joaquim Carvalho, care o amenința că-i dă foc la casă, ea concepuse o stratagemă.

— Dacă în șapte ani Manuel nu se întoarce, o să-mi aleg alt soț. Până atunci, veniți toți pe rând.

Joaquim Carvalho se împotrivi – voia să păstreze pentru el albeața aceea de alabastru. Dar atunci ar fi trebuit să se lupte de unul singur împotriva tuturor. Astfel că până la urmă îi cedă locul, a doua zi, păduchiosului de José de Barros.

João Ramalho – căruia-i plăceau numai indiencele și metisele – aproba tacit acest aranjament, convins că Manuel Repincho n-avea să se mai

întoarcă, dar înţelegând motivele Méciei Vieira, rădăcina de manioc.

Mulţi ani, locuitorii din Santo André da Borda do Campo au ţinut minte emoţia Méciei Vieira în faţa soţului ei – pe care-l aşteptase atâta. Triumfătoare şi furioasă, ea ceru să i se repare onoarea.

Departe de zarvă, culcat în locul unde mai târziu avea să se înalţe stâlpul infamiei, după ce adulmecase aşternuturile Méciei ca să-şi conducă stăpânul pe drumul răzbunării, câinele murea. Şi el aşteptase toţi anii aceia.

17 Căpetenie indiană din Brazilia, convertit la creştinism sub numele de Martim Afonso, în onoarea exploratorului şi militarului portughez Martim Afonso de Sousa, cel pomenit anterior (n. tr.).

Δ

Încă de prima dată când am citit *Iliada* – se întâmpla cu mult înainte să mă lansez în studiul triunghiurilor – mi-am dat seama că, pentru a aprecia pe deplin acest poem, trebuie să cunoşti în prealabil povestea Elenei şi a iubirii ei pentru Paris.

Într-adevăr, textul face numeroase trimiteri la conflictul amoros care a provocat războiul. Întâlnim un exemplu încă din primul cânt, atunci când, în cearta cu Agamemnon, Ahile spune:

ἀλλὰ σοί, ὦ μέγ᾽ἀναιδὲς, ἅμ᾽ἑσπόμεθ᾽ ὄφρα
σὺ χαίρῃς, τιμὴν ἀρνύμενοι Μενελάῳ σοί τε,
κυνῶπα, πρὸς Τρώων[1] [18]

Cine nu ştie nimic despre adulterul comis de Elena nu poate ghici ce vrea să spună Ahile cu răzbunarea pe troieni.

Or, dat fiind că atât versiunea târzie a lui Herodot, cât şi tradiţia poeţilor pre-clasici (ca Stesihor) susţin teza potrivit căreia soţia lui Menelaos n-a pus niciodată piciorul în Troia, cum ar putea accepta ascultătorii *Iliadei* scene ca aceea în care Elena apare, suverană, pe meterezele oraşului lui Priam?

Răspunsul meu e simplu: primul poem homeric nu este *Iliada*, cum se crede, ci altul – *Atreida* –, care s-a pierdut.

Atreida, poemul pierdut al lui Homer, conceput de asemenea pentru a fi acompaniat de un fel de rebec, spune povestea fiilor lui Atreu şi dezvăluie

că Elena a trăit în Troia cu toate onorurile cuvenite unei prinţese, întâi ca soţie a lui Paris, apoi, după moartea acestuia, ca soţie a lui Deifob, pe care-l înşeală ca să se împace în chip mârşav cu Menelaos.

Trilogia homerică alcătuieşte astfel un vast ciclu constituit din trei mari epopei: prima se referă la originile războiului şi la o călătorie de plecare (*Atreida*, sau fuga Elenei); cea de-a doua relatează momentul cel mai dramatic al războiului (*Iliada*, sau mânia lui Ahile); cea de-a treia, sfârşitul războiului şi o călătorie de întoarcere (*Odiseea*, sau ispăşirea lui Ulise).

Se constată totuşi o disimetrie în acest ansamblu, care nu prea se potriveşte cu estetica sufletului grec. Într-adevăr, poemul Elenei are la bază un triunghi amoros; ca şi poemul lui Ahile – căci Agamemnon şi-o însuşeşte pe Briseis, pe care cel mai viteaz dintre ahei o cucerise ca îndreptăţită pradă de război.

Dar poemul lui Ulise pare să fie contrariul: Penelopa este simbolul femeii credincioase, care rezistă hărţuielii bărbaţilor din Itaca şi aşteaptă întoarcerea lui Ulise[19].

Aici rezidă incoerenţa: două poeme despre adulter contra unuia despre fidelitate. Pot demonstra că această incoerenţă este numai aparentă.

Drept să spun, n-am înţeles sensul profund al trilogiei decât după ce am descoperit povestea Méciei Vieira. Paralelele între această poveste şi *Odiseea* sunt evidente.

Mécia Vieira, ca şi Penelopa, aşteaptă ca soţul ei să se întoarcă dintr-o lungă călătorie, rezistând totodată hărţuielii bărbaţilor care se cred în drept s-o ia de soţie. Manuel Repincho, ca şi Ulise, se întoarce acasă fără să fie recunoscut până în momentul când trage cu un arc pe care numai el era în stare să-l încordeze. Câinele, culcat în mijlocul pieţei, aşteaptă ca Argos să-şi revadă stăpânul şi să moară.

Aş putea cita şi alte puncte comune. De exemplu: Penelopa era regina Itacei, Mécia, singura femeie albă din Santo André. Ulise se deghizează în cerşetor, Manuel este de nerecunoscut din cauza rănii de pe obraz. Pretendenţii Penelopei îşi plătesc îndrăzneala cu moartea, la fel şi Tomé Gonçalves. Şi aşa mai departe.

Dar ceea ce dă deplina importanţă poveştii Méciei sunt deosebirile faţă de *Odiseea*. Pentru că aceste deosebiri pun în evidenţă faptul că la baza ambelor poveşti stă un triunghi amoros.

Trebuie să ne punem această întrebare elementară: de ce-i omoară Ulise pe pretendenţii Penelopei, dacă aceasta îi rămăsese credincioasă? În povestea Méciei, Repincho îl pedepseşte pe Tomé Gonçalves pentru perfidia lui, pentru adulter. Cum Manuel Repincho îl reia pe Ulise, nu pot decât să conchid că, de fapt, şi Penelopa l-a înşelat pe Ulise. Dovada: stratagema giulgiului sau, mai degrabă – cum prefer eu să spun –, a aşternutului.

În povestea Méciei, Manuel Repincho îşi pune câinele să adulmece aşternutul soţiei sale pentru a descoperi cine sunt trădătorii. În *Odiseea*, Argos, câinele lui Ulise, nu poate îndeplini aceeaşi misiune, fiindcă Penelopa destramă noaptea ce a ţesut ziua – aşternutul pe care-l punea pe pat la întâlnirile ei clandestine.

Penelopa recurge exact la acelaşi vicleşug ca Mécia: adulterul generic, absolut, datorită căruia nici un bărbat, de unul singur, n-o putea pretinde ca soţie.

Când Ulise soseşte în Itaca, Argos nu-i este de nici un folos la descoperirea trădătorilor – giulgiul (sau aşternutul) fusese distrus. De aceea el reuşeşte să-i demaşte numai ajutat de pâra bătrânei doici Euricleea; tot din acelaşi motiv se răzbună, nu pe nişte simpli pretendenţi, ci pe nişte bărbaţi care chiar se culcaseră cu soţia lui.

Trilogia homerică este aşadar perfectă: un triunghi epic despre trei triunghiuri amoroase. În *Atreida*, ca şi în *Odiseea*, singura ambiţie a eroului este de a-şi recâştiga soţia. Între aceste două poeme, prin contrast, izolată: *Iliada*.

Ahile – cel mai bun dintre ahei, cel pe care Homer voia să-l glorifice – nu se comportă la fel de josnic ca Menelaos şi Ulise. Amândoi acceptă resturi, precum câinii, precum Diogene. Ahile renunţă la dreptul lui legitim asupra lui Briseis. Şi se răzbună pe Agamemnon tocmai prin faptul că nu cade la nici o învoială.

18 „Ci ne-am luat după tine, sfruntate, ca tu să te bucuri, / Că răzbunăm de troieni noi pe fratele tău şi pe tine, Cel făr-obraz!” [traducere de George Murnu, Univers, Bucureşti, 1985 – n. tr.].

19 Grecii povestesc că, aşteptându-l pe Ulise, Penelopa le promisese pretendenţilor că va alege pe unul dintre ei de îndată ce va termina de ţesut o pânză. Dar noaptea ea desfăcea tot lucrul de peste zi. La întoarcere, Ulise îi omoară pe toţi pretendenţii.

Rotația gotică

Știm astăzi că, dintre copiile după *Historia francorum* a lui Grigorie din Tours, cea mai faimoasă a dispărut din uriașa bibliotecă a abației de la Cluny în secolul al XII-lea, furată de un novice, și a fost apoi vândută unor matematicieni apropiați, prin formație și spirit, de școala pitagoreică.

Această copie era faimoasă deoarece avea pe marginea paragrafului 28 din cartea a IV-a această notație incompletă:

triangulum ex rotatione gothica fermat...[20]

Fraza a rămas nedescifrată cât timp copia s-a aflat la Cluny. Dar, potrivit unei teorii care s-a impus începând de la mijlocul secolului al XIII-lea, autorul anonim al acestei adnotații făcea referire la un triunghi amoros menționat în text și dădea numele de „rotație gotică” unui al doilea triunghi, născut din proiectarea speculară a primului pe o axă verticală. Grafic:

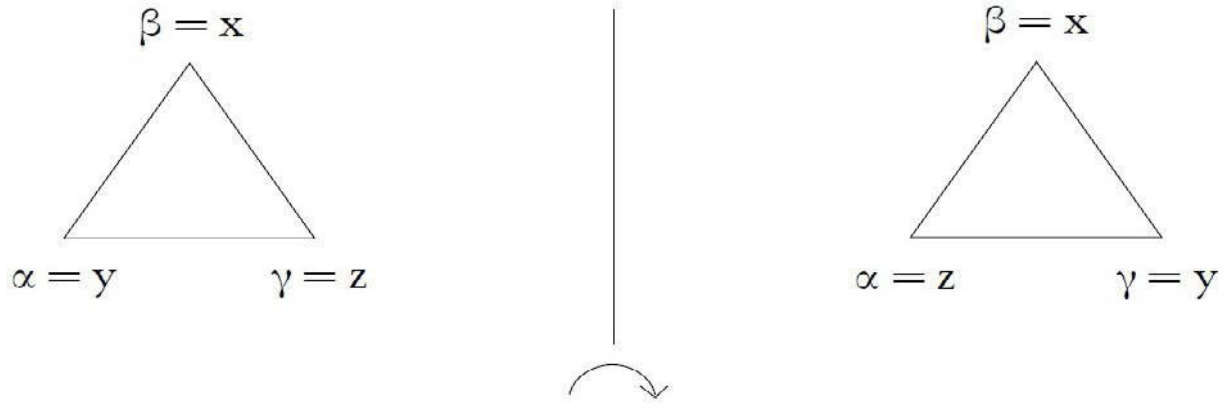

Cum se poate observa în figura de mai sus, „rotația gotică” rezultă din simpla permutare a vârfurilor alfa și gama. Altfel spus: personajul care

ocupa poziția lui alfa devine gama; și invers.

Pentru a înțelege mai bine acest concept, trebuie să ne amintim povestea care s-a desfășurat în anul 568 în palatul merovingian de la Soissons.

În acest paragraf 28, Grigorie din Tours relatează trista poveste a lui Galswinthe sau Galeswinthe, prințesă gotă a cărei mână a fost acordată regelui franc Hilperic, nepotul lui Clovis, primul din dinastie care a primit botezul.

În vremea când a început să râvnească la Galeswinthe, Hilperic era oficial văduv și o avea ca amantă pe Fredegonda, care făcuse parte din suita fostei lui soții. Fredegonda, pe care pitagoreicii o considerau una dintre reîncarnările Medeei, se purta ca și cum ar fost regina legitimă; și nu este o exagerare să spunem că îl subjugase pe rege.

Am spus că Hilperic era oficial văduv, pentru că regina trăia închisă într-o mănăstire: printr-o uneltire a fostei ei doamne de onoare, Fredegonda, ea devenise nașa propriului fiu, ceea ce-i interzicea să rămână căsătorită, altfel făcându-se vinovată de incest.

Cum era de așteptat, Fredegonda nu se bucură deloc de venirea lui Galeswinthe, sentiment pe care Hilperic nu-l împărtășea. Regele se împăuna că devenea soțul unei femei de o condiție atât de nobilă și căzuse sub farmecul gotei – și al zestrei ei mărișoare. Regele însă nu reuși să se desprindă de Fredegonda, cu care încă se împreuna în ungherele castelului.

Galeswinthe, venită la Soissons împotriva voinței sale, se simți profund umilită de acest afront, și ceru voie să se întoarcă la Toledo, fie și dacă trebuia să renunțe la zestre.

Hilperic se prefăcu că se căiește, gândindu-se că goții, o dată ruptă căsătoria, nu-i vor lăsa averea prințesei, și se pare că a convins-o pe Galeswinthe să rămână. Dar, ciudat, Galeswinthe fu găsită moartă în alcov, sugrumată de un sclav al regelui care fusese introdus acolo pe ascuns.

Triunghiul format de Hilperic, Galeswinthe și Fredegonda constituie, poate, episodul cel mai cunoscut din *Historia francorum*, din cauza unei minuni întâmplate îndată după înmormântarea prințesei, când o lampă

atârnată deasupra mormântului a căzut, trecând prin dala de piatră de parcă n-ar fi fost făcută din materie solidă.

Astfel, revenind la reprezentarea grafică:

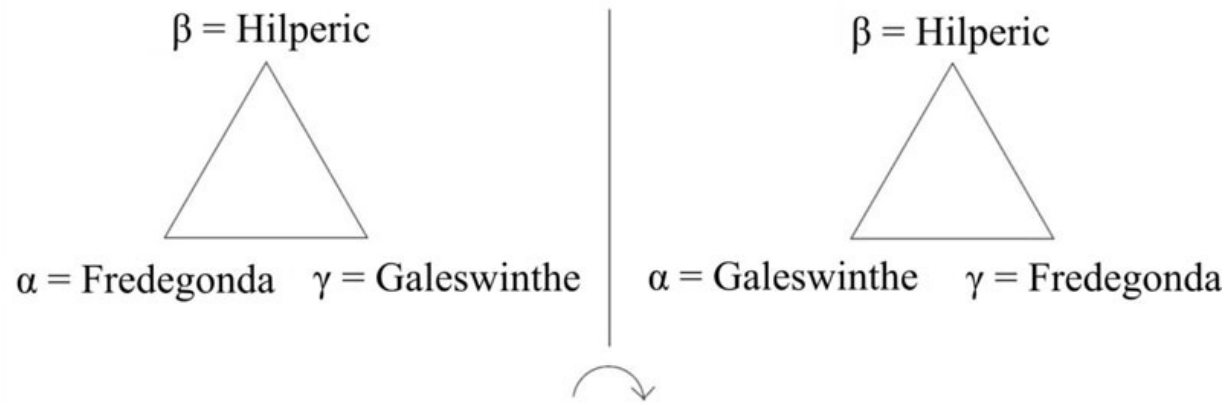

e lesne de ghicit gândul autorului adnotației: triunghiul inițial ar fi format din Fredegonda (alfa), amanta lui Hilperic (beta), pe care el o repudiază pentru a se căsători cu Galeswinthe (gama). În triunghiul posterior, adică de după rotație, Hilperic (beta), incapabil să se despartă de Fredegonda (gama), ar fi înșelat-o pe prințesa gotă (alfa), iar apoi ar fi poruncit asasinarea ei.

Deși clasică, această schemă n-a rezistat unei examinări mai aprofundate, datată din secolul al XIV-lea. Noul curent exegetic îi găsea raționamentului trei defecte: în primul rând, nu exista un motiv plauzibil care să justifice folosirea adjectivului „gotic” de către autorul adnotației, de vreme ce, în această istorie a francilor, un singur personaj era got.

În al doilea rând, în teoria universală a triunghiurilor amoroase, rolul lui alfa se definește prin anterioritatea lui în raport cu gama – indiferent de uniunea formală. În consecință, Fredegonda, chiar în situația de amantă, continuă să fie alfa, cu atât mai mult cu cât – totul o indică – a întreținut deschis cu Hilperic o relație neîntreruptă.

În sfârșit, Fredegonda, fiind o reîncarnare a Medeei, ar fi stricat triunghiul în configurația lui inițială omorând-o pe Galeswinthe[21].

Acești critici nu admit ipoteza unei rotații decât dacă triunghiul rezultat din ea ar face să pară o nouă relație amoroasă după cele două anterioare, formate de cuplurile Fredegonda-Hilperic și Hilperic-Galeswinthe.

Or, lucrul acesta n-ar fi logic posibil decât dacă Fredegonda ar fi devenit după căsătorie amanta lui Galeswinthe. Rotaţia n-ar mai fi atunci o proiecţie specială, ci o mişcare giratorie în sensul invers acelor de ceasornic, ca în figura:

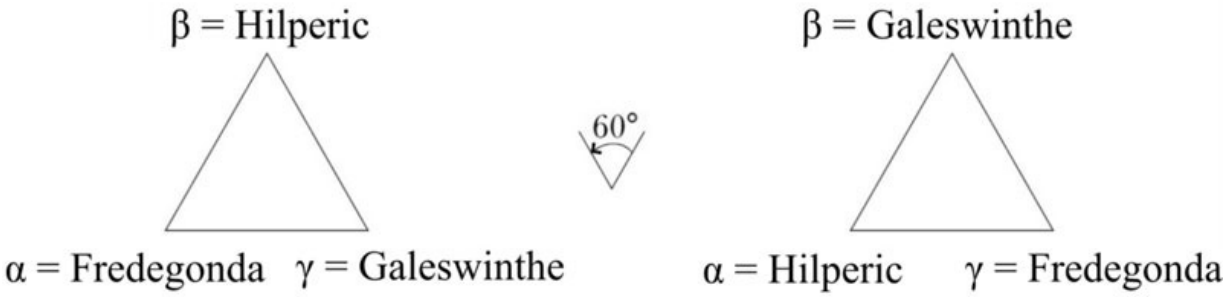

Era aceasta o ipoteză perfectă teoretic; şi foarte îndrăzneaţă pentru epoca în care a fost avansată – secolul al XIV-lea. Chiar dacă această versiune avea avantajul de a explica reacţia lui Hilperic, fapt este că ea nu se bazează pe nici un argument textual. Nicăieri Grigorie din Tours nu sugerează existenţa unei asemenea relaţii amoroase; iar Fredegonda, după moartea lui Galeswinthe, apare cât se poate de senină alături de Hilperic.

În plus, chiar dacă Grigorie din Tours ar fi omis să relateze aceste fapte din raţiuni de moralitate, atunci de ce gota i-ar fi cerut lui Hilperic permisiunea să se întoarcă la Toledo, dacă o iubea pe Fredegonda?

Pe de altă parte, cum ar fi putut Fredegonda, fiind una dintre încarnările Medeei, să se îndrăgostească de rivala ei?

Astfel, căutarea unei soluţii la problema rotaţiei gotice rămânea în suspans. De aceea, mai târziu, câţiva sceptici au negat pur şi simplu posibilitatea vreunei rotaţii a triunghiului format de Fredegonda, Hilperic şi Galeswinthe – respectiv alfa, beta şi gama. Într-adevăr, potrivit acestei teze, nu regele l-ar fi introdus pe sclav în alcov cu porunca de a o sugruma pe Galeswinthe, ci Fredegonda, care era una din reîncarnările Medeei şi se comporta ca soţia legitimă a lui Hilperic.

Această din urmă versiune, pe care o putem data în secolul al XVIII-lea, are simplitatea lucrurilor adevărate. Dar are şi un defect: nu explică de

ce autorul adnotației considera această tragedie o ilustrare a fenomenului triunghiular numit „rotație gotică”.

Cred, în ce mă privește, că am găsit intriga subiacentă poveștii lui Grigorie din Tours care justifică adnotația. Iar asta fără să deformez această teorie sau să mă sprijin pe fapte care nu pot fi inferate direct din textul însuși.

După *Historia francorum*, triunghiul era alcătuit de Fredegonda, Hilperic și Galeswinthe, respectiv alfa, beta și gama. Or, deși Hilperic putea să se împotrivească legal întoarcerii soției sale la Toledo, el știa că agravarea scandalului i-ar fi determinat pe goți să ceară ei înșiși întoarcerea ei, posibil fără să ofere compensația propusă de prințesă. Cum nu voia să piardă zestrea lui Galeswinthe, s-a hotărât s-o ucidă.

Fredegonda, care o ura pe gotă, a fost complicea tacită a regelui. Am avea deci un triunghi rar, în care beta îl elimină pe gama cu asentimentul lui alfa.

În acest moment se produce rotația. Dar, potrivit argumentelor avansate începând din secolul al XIV-lea, triunghiul care rezultă cere o nouă relație, posterioară celor deja existente. Cum am văzut, este de neconceput o relație între Galeswinthe și Fredegonda. Prin urmare, triunghiul rezultat necesită un al patrulea personaj.

Or, dacă urmărim riguros textul lui Grigorie din Tours, numai ucigașul lui Galeswinthe putea juca acest rol. În acest nou triunghi, alfa este Hilperic, beta este Galeswinthe, iar gama este sclavul introdus pe ascuns în alcovul gotei. Ca în schema:

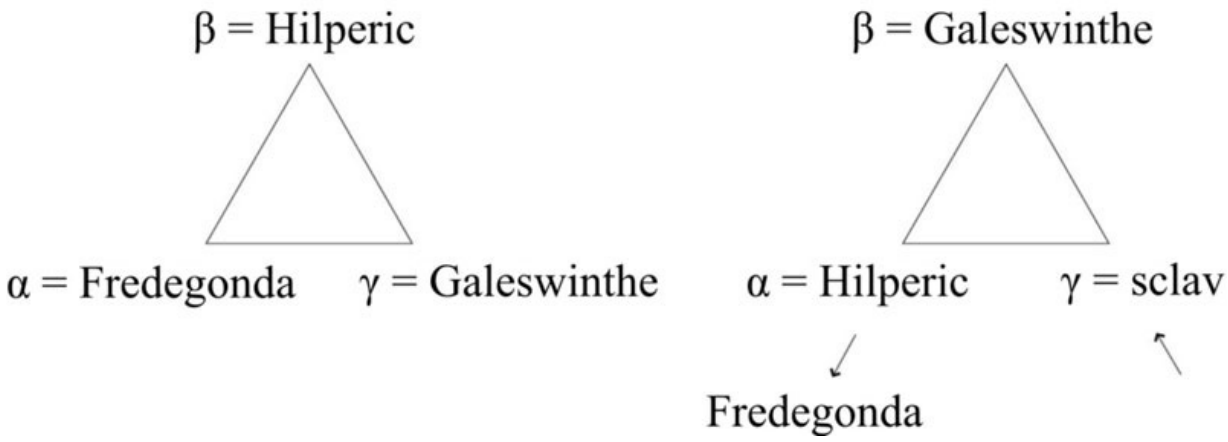

Se numeşte rotaţie gotică pentru că Galeswinthe, prinţesa gotă, răstoarnă vârful gama spre vârful beta, împingându-l pe Hilperic de la beta spre alfa. În această configuraţie, cei doi formează relaţia iniţială, Fredegonda fiind, în această mişcare de răsturnare, scoasă în afara triunghiului. Astfel încât vârful gama trebuie să fie ocupat de un element nou. În speţă, ucigaşul sau, mai degrabă, după părerea mea, presupusul ucigaş.

Rămâne de elucidat în ce fel prezenţa sclavului determină formarea unui triunghi. Se întâmplă ca Hilperic să se găsească în aceeaşi situaţie ca şi Menelaos: era rege, primise un bărbat în casa lui şi îşi lăsase soţia singură cu oaspetele. Galeswinthe, asemeni Elenei, era prinţesă şi era frumoasă. Pe deasupra, avea mult de câştigat prin această schimbare a soţului (fie şi numai faptul că scăpa dintr-o primejdie de moarte). Ca şi Paris, sclavul a rămas singur cu o femeie frumoasă; s-a bucurat, cu siguranţă, de gotă, crimă pentru care pedeapsa era moartea, şi a plănuit să fugă.

Fredegonda avea tot interesul ca Galeswinthe să dispară. Dându-şi seama că sclavul a renunţat la misiunea de a o ucide pe gotă, ea a venit probabil în ajutorul amanţilor – iar în acest caz n-ar mai fi o reîncarnare a Medeei – şi a simulat pe gâtul rivalei semne violete de sugrumare, după ce preparase şi-i administrase un sedativ care a făcut-o pe gotă să doarmă în mormânt.

Duşmanii mei trebuie că se întreabă pe ce text mă bazez pentru a susţine această versiune. E simplu: eu, spre deosebire de Grigorie din Tours,

nu cred în minuni. Când eruditul relatează episodul cu lampa – care se desprinde singură din funie şi trece prin piatra de mormânt ca şi cum aceasta n-ar fi fost făcută dintr-o materie solidă – nu pot să cred pur şi simplu că minte.

Grigorie din Tours n-a văzut minunea cu ochii lui. Povestirea sa o reia pe cea a unor oameni simpli, servitori gali de la castel, pe care creştinismul îi impresiona. Dar iată ce poate citi un spirit raţional printre rânduri: mâna cuiva (a sclavului), camuflată perfect spre a nu fi văzută noaptea, a tăiat funia lămpii, a deschis mormântul, apoi a coborât în el.

Mormântul fiind deschis, traiectoria lămpii a dat iluzia că trece prin piatra tombală, atrăgând atenţia unui martor oarecare: un valet, o santinelă, o servitoare. După ce a scos trupul amorţit al lui Galeswinthe şi a închis la loc cavoul, sclavului nu i-a fost deloc greu să iasă prin meterezele castelului, în vreme ce martorul, îngrozit, fugea să vestească minunea.

20 „triunghi prin rotaţie gotică, afirmă...”. Contrar a ceea ce s-a crezut, *Fermat* nu este numele autorului adnotaţiei. Fără îndoială, trebuie să se citească *firmat*, cu o greşeală de ortografie. Ipoteza aceste uşoare glisări (înlocuirea lui *i* cu *e*) îmi pare acceptabilă dacă luăm în considerare evoluţia latinei populare pe teritoriul francez. Să luăm ca exemplu latinescul *firmus*, devenit *ferme* în franceză.

21 Medeea, marea vrăjitoare din Colchis, soţia argonautului Iason, este repudiată de erou, care are de gând să se însoare cu Creusa. Furioasă, ea îşi ucide rivala oferindu-i după nuntă o tunică inflamabilă. Se răzbună şi pe Iason, omorându-i cu propriile ei unghii pe copiii pe care-i avusese cu el.

Δ

În capitolul al XVII-lea din partea a doua a romanului său *Minele de argint*, José de Alencar relatează o ciudată poveste de adulter, care se întâmplă în oraşul Bahia la sfârşitul secolului al XVI-lea.

Ataíde, un gentilom bogat, se căsătorise cu Violante, printr-un aranjament hotărât împotriva voinţei tinerei femei. Potrivit lui Alencar, pitagoreicii recunoşteau în ea o reîncarnare a Medeei.

În ziua nunţii, se produce un incident straniu: în momentul când mirii ieşeau din biserică, un călăreţ mascat trece în galop şi-l răstoarnă pe Ataíde, rupându-i piciorul.

La puţin timp după aceea, întorcându-se din călătorie pe neaşteptate (motiv clasic), gentilomul găseşte, în casa lui, un bilet adresat soţiei.

Aşteaptă, înarmat, ora nocturnă când amantul acestei Medee reîncarnate avea să intre pe fereastră. Duel cu sabia. Lumina lumânării proiectează umbra cuiva care cade. Violante recunoaşte silueta elegantă a efebului mult iubit.

Apoi, în faţa trupului fără mormânt al intrusului, gentilomul hotărăşte s-o cruţe pe Violante. Şi o închide cu cheia în camera ei, alături de cadavru.

Cumpără apoi un sclav de la negustorii de negri sosiţi din Guineea. Cu acest african Ataíde creează, în camera închisă cu cheia, un nou triunghi amoros.

Povestirea lui Alencar ne permite să stabilim o comparaţie: Ataíde, gentilom, avea în comun cu Hilperic, regele francilor, nenorocul de a se fi însurat cu o reîncarnare a Medeei. Dar nici Fredegonda, nici Violante nu

reproduc triunghiul trăit de incarnarea lor originară. Violante este cea care-şi înşeală soţul, nu invers: ea avea, într-adevăr, spiritul Medeei, dar împrejurările erau diferite.

Fredegonda are şi ea spiritul Medeei. Dar faptul că a fost înşelată nu este de ajuns pentru a crea acelaşi triunghi: soţia lui Iason era prinţesă prin naştere şi iubea un erou; Fredegonda fusese o simplă doamnă de onoare a reginei şi era amanta unui bărbat căsătorit. Aşadar, nici aici, circumstanţele nu sunt identice.

Asta dovedeşte că reunirea unor personaje similare nu este suficientă pentru a crea triunghiuri similare. Nici măcar nu se poate afirma cu certitudine că fiecare personaj va retrăi întotdeauna aceeaşi aventură triunghiulară, că va reproduce invariabil aceleaşi situaţii adultere.

Similaritatea circumstanţelor – alt element fundamental al postulatului nostru de pornire – nu este nici ea suficientă. Astfel, Ataíde nu reproduce comportamentul lui Menelaos, chiar dacă şi el pleacă în călătorie şi o lasă pe Violante într-un oraş plin de craidoni arătoşi. Cum vedem, circumstanţele sunt aceleaşi, însă Ataíde, fiind un gentilom, nu se putea comporta ca un rege al Spartei.

La fel, Violante se trezeşte cu un sclav în alcov, dar nu reproduce comportamentul lui Galeswinthe. Cel puţin după Alencar, care consideră unirea lui Violante cu sclavul o pedeapsă aplicată de soţul ei. Dar nu dispunem de opinia soţiei lui.

SECVENȚA A TREIA

în care se demonstrează postulatul:

Un poligon amoros are
maximum trei laturi

Jocul erorilor

Poate Berenice o chema pe tânăra semeaţă care să grăbea să urce într-o trăsură închiriată staţionată în piaţa Rocio Grande. Tocmai asistase la prima punere în scenă a unei adaptări după *O mie şi una de nopţi* şi ieşea din teatru însoţită de bărbatul ei, un inginer militar care conducea lucrările la apeduct.

Toate acestea n-ar fi avut nici o importanţă dacă n-ar fi fost punctul de plecare al unui incident care se produse o oră sau două mai târziu, când Berenice şi inginerul fuseră surprinşi amândoi de o bandă de răufăcători la câţiva paşi de poarta proprietăţii lor.

Berenice (acest amănunt este important) ieşise în grabă din teatru, abia salutând publicul, de la care îşi luase foarte scurt rămas-bun. Era foarte iritată, iar acest comportament contrasta cu caracterul frivol care i se cunoştea în cercurile restrânse ale bunei societăţi carioca a anului 1829.

Căci Berenicei îi plăcea să fie curtată, deschis şi de faţă cu soţul ei, la seratele mondene organizate de inginer. Mai mult: înconjurată de bărbaţi, ea accepta să se rostească vorbe deocheate şi nu întotdeauna se ferea de câte o mângâiere „întâmplătoare”. Totuşi nimeni nu se putea lăuda că a posedat-o: în acest mic joc existau reguli tacite şi limite ce nu putea fu depăşite.

În seara aceea, ea era deosebit de pornită împotriva unui avocat – văr de departe al inginerului care chiar locuise cu ei la începutul căsătoriei lor. De câteva zile, individul acesta josnic şi destrăbălat anticipa, cu o carte în mână, toate scenele imorale care aveau să fie jucate pe scenă. Se pare că o frază obscenă a avocatului despre piesă o făcuse să-şi piardă calmul.

Ocupat să comenteze piesa cu prietenii săi, printre care un francez care-i închiriase o trăsură şi se arăta scandalizat de piesă, inginerul nu băgase de seamă mina hotărâtă a soţiei sale şi ajunsese la vehicul puţin după ea. Când se pregătea să urce pe scară, un puşti îl opri, cu un mesaj în mână:

— Domnule, e din partea prefectului de poliţie.

Mesajul de câteva rânduri se referea la o problemă de extremă urgenţă şi indica o adresă misterioasă situată pe strada Piolho. Berenice, furioasă, se puse pe ocărât: prefectul de poliţie ieşise cu puţin înainte de sfârşitul spectacolului, iar dacă inginerul n-ar fi pierdut timpul trăncănind, ar fi ajuns acasă deja. Vizitiul o luă aşadar spre respectivul număr de pe strada Piolho, şi nu spre proprietatea cuplului, situată în susul străzii Gloria.

Nu părea chiar o capcană: locuitorii de la acea adresă – care se pregăteau de culcare – spuseră că nu-l cunosc pe prefectul poliţiei şi nu ştiu nimic despre afacerea pentru care erau deranjaţi.

În culmea furiei, Berenice rupse în bucăţi hârtia care-i fusese înmânată inginerului şi-i ordonă soţului ei să se întoarcă acasă, fără a-i lăsa timp să ceară mai multe informaţii.

Vizitiul, fără un motiv anume, altul decât acela că soţii se certau, în loc să se întoarcă tot pe strada Piolho înspre piaţa Rocio, se hotărî s-o ia pe partea dinspre plajă, trecând prin faţa bisericii Santa Luzia, pe drumul îngust de pe malul mării.

Pe drum, în dreptul cartierului Lapa, comise stângăcia neverosimilă de a împotmoli o roată a trăsurii. Cu livreaua plină de noroi, fu cât pe ce să rupă osia vehiculului încercând să-l scoată. Era aşadar destul de târziu când cuplul urcă pe strada Gloria.

Rio de Janeiro, în 1829, era un oraş cu contururi imprecise, cu străzi întunecoase, fundături prost pavate şi multe maidane, mlaştini şi desişuri.

Din zonele acestea de umbră ieşiră bandiţii. Berenice presimţi atacul. Inginerul nu opuse nici cea mai mică rezistenţă. Iar totul se petrecu în plină stradă, de la început până la sfârşit. În timp ce doi sau trei tâlhari goleau buzunarele soţului (care, în afară de câteva monezi, conţineau un pistol

englezesc), Berenice fu lipită de un copac care se găsea ceva mai sus pe pantă, iar cel pe care-l bănuiesc a fi şeful bandei îi ridică rochia.

Inutil să spun mai multe. Violatorul acţionă în grabă. Berenice nu se împotrivi. Inginerul, cu un căluş între dinţi, fu ţinut cu spatele la un copac; nu putea întoarce capul. Se cuvine totuşi să nu uităm un detaliu: strada Gloria, în locul acela, avea un singur felinar cu ulei de peşte, care lumina copacul din lateral.

Astfel încât, chiar cu spatele la scenă, inginerul putea vedea unduirile trupului aproape inert al Berenicei, a cărei umbră se proiecta pe un zid de cărămidă dărăpănat. Şi tocmai pe acel zid a văzu, sau crezu că vede, o vagă mişcare a soţiei sale. Privind discret peste umăr, inginerul îşi văzu bănuielile confirmate: Berenice, cu călcâiul stâng, apăsa uşor pulpa bărbatului care o siluia.

În faţa acestui detaliu, gemetele Berenicei îi lăsară inginerului o impresie nouă – diferită de cea pe care i-ar fi dat-o o victimă autentică a unui viol. Dar n-avu timp să-şi pună întrebări, căci drama luă sfârşit îndată, prin împrăştierea agresorilor.

Vizitiul – lucru important – dispăru împreună cu ei. Un cât se poate de firesc sentiment de pudoare îi opri pe Berenice şi pe soţul ei să pornească pe urmele lor. O luară de-a dreptul la fugă până la proprietatea lor, fiindcă li se părea că văzuseră trei siluete care-i pândeau, aşezate strategic pentru a-i supraveghea din trei locuri diferite ale străzii Gloria.

Trăsura închiriată fu găsită a doua zi dimineaţă cu tot cu cai. Nici o plângere nu fu depusă la poliţie cu privire la acest incident – nici pentru furtul trăsurii, nici pentru evadarea unui sclav. Destinul personajelor acestei poveşti aparent banale este totuşi dintre cele mai ciudate.

Inginerul nu-şi schimbă în esenţă obiceiurile: mergea în continuare la teatru, ca şi înainte; şi, ca înainte, o trăsură îi aducea acasă. Organiza mai departe serate mondene. La aceste serate, cei care cunoşteau cuplul ar fi putut remarca faptul că inginerul îşi supraveghea soţia cu ochi mai geloşi – căutând s-o ferească de insinuările cele mai ostentative – şi se arăta vizibil ostil faţă de obişnuitele obscenităţi ale avocatului.

Berenice, în ce o privește, reacționase virulent. În noaptea agresiunii, își trezi servitoarele și ceru o baie fierbinte. Se băgă în cadă fără cămașă, complet goală, apoi ceru să i se aplice comprese de arnica pe niște pretinse răni la spate. La început îl copleșea pe soțul ei, dovedind o anumită voluptate, o anumită lăcomie; dar, cu trecerea timpului, deveni mai îndărătnică. Mai mult: începu să se neglijeze. Le cerea tot mai rar servitoarele să-i facă baie. Nu mai avea chef să se îmbrace ca o femeie de la curte. Începu să bea și să fumeze și râdea bătându-se pe coapse.

Inginerul se hotărî să-i interzică să mai părăsească proprietatea. Așa că Berenice mergea acum lângă grajduri să-și prizeze tutunul, în compania sclavilor, până în ziua când lăsă acest scurt bilet pe biroul soțului ei:

Nu mai pot îndura viața asta. Adio.

A doua zi, ziarele anunțau o recompensă de cincizeci de mii de reali pentru capturarea sclavului fugar ce aparținea avocatului. Inginerul nu descoperi niciodată locul unde se ascundea soția lui.

ancheta

Povestea Berenicei, cu ale ei contururi imprecise ca ale orașului Rio, conține toate elementele romanului polițist clasic, chiar dacă nu este vorba nici de un furt, nici de un omor, ci de o crimă de natură sexuală (la prima vedere, în orice caz), urmată de dispariția eroinei.

Primul punct pe care trebuie să și-l propună orice anchetator preocupat de deducții riguros logice este de a stabili dacă atacul asupra trăsurii a fost ori nu premeditat. Dacă optăm pentru ipoteza negativă, ies la iveală diverse incoerențe.

Cea mai notabilă este dispariția vizitiului. Într-adevăr, în ipoteza în care n-ar exista premeditare, această dispariție se poate explica prin următoarele posibilități:

a. vizitiul era un sclav (lucru obișnuit la firmele care închiriau trăsuri) și a profitat de ocazie ca să fugă;

b. vizitiul era un sclav și a fost răpit de agresori după atacarea trăsurii;

c. vizitiul nu era sclav şi a fost răpit de agresori.

În cazurile *a* şi *b*, ar fi logic să ne aşteptăm la publicarea în ziare a unor anunţuri referitoare la fuga sau dispariţia unui sclav. Acelaşi raţionament s-ar aplica trăsurii, dacă ar fi fost furată.

Ipoteza răpirii mi se pare inacceptabilă deoarece este absurdă, fiind vorba de un simplu sclav, mai ales dacă ţinem minte că victimele principale ale atentatului n-au fost sechestrate.

Urmând acest raţionament, ajungem la concluzia că vizitiul nu era sclav şi că n-a fost răpit. Sau că era sclav şi a acţionat la ordinul cuiva.

Aceste concluzii, asociate cu peripeţiile drumului (pentru care vizitiul a ales un itinerariu nepotrivit din cauza orei târzii) şi cu incidentul din cartierul Lapa (neverosimila stângăcie de care dă dovadă vizitiul când împotmoleşte trăsura), indică în mod univoc un plan perfect pregătit – care urmărea să întârzie întoarcerea cuplului acasă şi să evite astfel prezenţa eventualilor martori.

Astfel, reţinând ipoteza convingătoare a unei crime premeditate, rămân de identificat cel sau cei care au conceput această maşinaţie.

Să începem cu vizitiul. Este imposibil ca el şi bandiţii să fi fost singurii artizani ai faptei. Dac-ar fi vrut bani, ar fi jefuit proprietatea, nu trăsura. La fel de improbabil este ca ei să fi riscat să se deplaseze într-o trăsură furată, care pe deasupra staţionase în piaţa Rocio Grande, în faţa atâtor martori, când chiar prefectul poliţiei era în teatru. Şi mai ales, cum Berenice era ţinta bandei, nu există nici un motiv ca un singur răufăcător s-o fi violat.

O dată îndepărtată ipoteza unei acţiuni autonome a bandei, începe să se schiţeze vag o poveste plină de perversiune. Iar primul suspect este avocatul. Personaj cinic şi vicios, probabil că încercase s-o seducă pe Berenice încă de pe vremea în care locuia în casa cuplului. Dar, cum tânăra femeie, cu toată uşurătatea ei, îi rămânea credincioasă soţului, avocatul va fi adunat o ranchiună puternică. Ceea ce se poate să-i fi provocat o dorinţă puternică.

Spiritele ponderate consideră că o asemenea răzbunare nu este verosimilă, dată fiind cruzimea ei excesivă. Ei adaugă, în apărarea

avocatului, că acesta n-avea destui bani să organizeze o asemenea operaţiune. Accept argumentul financiar. Dar îl resping pe cel al caracterului excesiv al răzbunării. Aici atrag atenţia asupra unui punct: fuga sclavului aparţinând avocatului, produsă în aceeaşi zi cu dispariţia Berenicei, se explică dacă admitem că el, sclavul acesta, este autorul violului de pe strada Gloria. Acest argument face legătura între avocat şi scena crimei, fie şi numai indirect.

În această perspectivă – existenţa unei legături cu scena crimei – dispunem de alţi doi suspecţi importanţi: francezul, prietenul inginerului, stabilit la Rio, unde se ocupa cu închirierea trăsurilor; şi prefectul poliţiei, şi el prieten cu inginerul, cu care întreţinea relaţii profesionale[22] şi care ar fi scris ciudatul bilet ce conţinea un mesaj fals.

În cazul francezului, faptul că a mers la teatru şi că s-a întâlnit acolo cu prefectul poliţiei fără să-i comunice furtul trăsurii constituie elemente de probă împotriva lui. Într-adevăr, chiar dacă n-ar fi fost informat despre furt (de exemplu, în cazul că acesta ar fi fost comis cu puţin timp înainte), este rezonabil să considerăm că el ar fi recunoscut, însoţindu-l pe inginer în piaţă, un vehicul care-i aparţinea şi s-ar fi mirat să constate că vizitiul nu era un sclav sau un angajat al lui.

La fel de convingător este următorul argument de ordin psihologic: francezul se arăta scandalizat de reprezentaţia după *O mie şi una de nopţi*. Or, ca francez, el era obişnuit cu asemenea obscenităţi, de vreme ce singura traducere a *Nopţilor* existentă pe atunci în Occident era cea franceză, la fel ca operele Marchizului de Sade. Afaceristul cu trăsuri trebuie să fi fost la fel de pervers ca avocatul.

Ne putem imagina, de asemenea, că agresorii erau sclavi ai firmei de închiriat trăsuri; ceea ce ar explica fuga lor, ca şi pe a vizitiului. Singurul lucru în favoarea francezului este dificultatea pe care ar fi avut-o el să dispună atât de sclavul avocatului cât şi de băiatul care adusese mesajul fără ca lipsa lor să fie semnalată seara.

Tocmai micuţul mesager îndreaptă bănuiala asupra prefectului poliţiei. Într-adevăr, este de neconceput ca inginerul să fi mers în strada Piolho fără

să fi recunoscut semnătura de pe bilet. Conspiraţia se profilează astfel cu oarecare precizie dacă ne amintim că prefectul a ieşit din teatru înainte de sfârşitul spectacolului. În plus, recrutarea oamenilor tocmiţi trebuie să fi fost uşoară pentru el.

Cei care mă contrazic susţin că prefectul poliţiei nu putea produce o probă împotriva lui însuşi semnând un mesaj fals. Încă o dată, nu sunt de acord: cu siguranţă, răufăcătorii au întors pe dos buzunarele inginerului (în care nu se găseau decât câteva monezi şi un pistol englezesc) pentru a recupera biletul compromiţător; firește, nu prevăzuseră că Berenice îl va distruge accidental într-un acces de isterie.

Veritabila problemă pe care o pun aceste ipoteze rezidă în mobilul crimei: nici francezul, nici prefectul poliţiei n-aveau interes să comită asupra tinerei femei un act de violenţă gratuită. Rămâne atunci de speculat asupra unei fantasme sexuale: poate că faptul că şi-o imaginau fiind violată ar fi făcut şi mai interesante seratele mondene organizate de inginer.

Totuşi, în ceea ce priveşte mobilul, nimeni nu este mai suspect decât soţul însuşi: toleranţa lui faţă de obscenităţile proferate în faţa soţiei lui revelează la el existenţa unui viciu – poate fantezia de a o vedea cu alţi bărbaţi.

Deşi deţine o trăsură personală, el închiriază una. În timpul agresiunii, rămâne fără reacţie, chiar dacă este înarmat. Dispune de mijloacele materiale necesare pentru a pune în practică un asemenea plan. Iar superba concepere a crimei – biletul fals (care trebuia distrus în momentul când i se întorceau pe dos buzunarele), întârzierile aparent accidentale, poziţionarea precisă a bandiţilor (permiţând proiectarea scenei pe zidul în ruină), imposibilitatea morală de a depune plângere –, această magnifică arhitectură te duce, într-adevăr, cu gândul la o operă de inginerie.

Dacă pe urmă inginerul şi-a schimbat comportamentul, arătându-se mai preocupat să-şi ferească soţia de lacomii ei admiratori, este fiindcă era obsedat de o amintire de neşters: mişcarea furtivă, imprevizibilă – aş spune chiar inimaginabilă – a călcâiului Berenicei pe pulpa violatorului.

În această privinţă, este imposibil să nu evocăm o altă posibilitate, înfiorătoare aceasta: că totul a fost pus la cale de tânăra femeie care se numea, poate, Berenice.

Există fapte obiective care sugerează asta: în seara premierei, Berenice a arătat o iritare disproporţionată pentru o persoană obişnuită de mult cu vorbele deocheate ale avocatului şi ale celorlalţi bărbaţi; a rupt în bucăţi biletul prefectului, împiedicând astfel orice verificare a autenticităţii semnăturii; cerându-i soţului să plece imediat spre casă, l-a împiedicat să meargă după prefectul poliţiei; în sfârşit, s-a prefăcut că faptul că a fost lipită de copac îi julise spatele.

Unii găsesc absurdă o asemenea ipoteză. Se poate ca ei să aibă dreptate, dacă ne gândim la libertatea limitată a unei femei căsătorite în Rio de Janeiro la 1829 şi la dificultăţile operaţionale ale unui plan care implica atât de multe persoane (ca aducătorul mesajului şi sclavul avocatului). Alt argument în apărarea ei: greutatea de a falsifica un bilet, fiindcă este puţin probabil ca ea să fi ştiut să imite semnătura prefectului poliţiei.

Mă voi mărgini, în ce mă priveşte, să amintesc detaliul pulpei.

adevărul

După cum se vede, dispunem de numeroase ipoteze. Analizate separat, toate prezintă probleme de verosimilitate şi de coerenţă internă. Şi este ciudat să observăm că, aproape întotdeauna, obiecţiile care contrazic o ipoteză constituie un argument decisiv în sprijinul alteia.

De exemplu, faptul că este proprietarul sclavului care a comis violul îl compromite pe avocat. Acelaşi fapt creează un obstacol în formularea unei teorii împotriva francezului, căruia i-ar fi fost greu să dispună seara de sclavul unei terţe persoane. În acelaşi timp, situaţia financiară a avocatului nu-i permitea să angajeze bandiţi pentru a fura trăsura – care trăsură îl incriminează pe francez.

Un anchetator aflat în căutarea adevărului trebuie să opteze pentru o versiune care face toate faptele legate de crimă acceptabile pe baza unui criteriu strict logic. Răspunsul la o singură întrebare ne pune pe calea cea

bună. Această întrebare este: care era piesa reprezentată pe scena teatrului în seara incidentului?

Știm că era prima adaptare teatrală după *O mie și una de nopți*. Fiind vorba de prima punere în scenă, ea trebuie să fi prezentat povestea care deschide cartea și care explică de ce sultanul Șahriar hotărăște să-și ucidă soțiile imediat după noaptea nunții. În această poveste, există un pasaj unde Șahriar coboară într-o subterană a orașului și-și surprinde soția împreunându-se cu Massud, un sclav negru de la palat.

Or, știm că avocatul, cu o carte în mână, anticipa obscenitățile ce aveau să fie prezentate pe scenă. Această carte nu putea să fie decât traducerea franceză a celor *O mie și una de nopți*. Se poate ca avocatul să fi comentat tocmai scena din subterană; se poate ca, la una din seratele organizate de inginer, să fi făcut o aluzie nedelicată la propriul sclav (pe care-l va fi comparat cu personajul Massud); se poate ca asemenea aluzii să fi alimentat fantasmele libertine ale francezului, ale prefectului de poliție, ale inginerului, ale Berenicei și ale avocatului însuși, pentru că toți erau implicați în acest joc erotic; se poate ca toți să fi conceput în același timp același plan; și se poate ca fiecare dintre ei să-l fi căutat pe ascuns pe sclavul avocatului pentru a-i propune să joace rolul lui Massud.

Sclavul avocatului a avut inteligența de a obține de la fiecare dintre comanditari – fără ca vreunul din ei să-i bănuiască pe ceilalți – elementele indispensabile pentru realizarea planului. Astfel, francezul i-a cedat trăsura, prefectul poliției a trimis un mesaj, avocatul a făcut pe intermediarul pentru tocmirea oamenilor, inginerul a finanțat și a planificat operațiunea – dar tânăra femeie pe care o chema, poate, Berenice a fost trădată de călcâiul ei.

Poate părea absurd ca o teorie adevărată să fie suma unor teorii false. Știu că ipoteza mea nu-i prea verosimilă. Nu contează. Într-un univers strict logic, numai neverosimilul este posibil.

Dacă frumusețea și eleganța sunt criterii ale adevărului, cum spunea Platon, preferința mea se îndreaptă spre universurile logice. Dar, mai presus de toate – întreb eu –, cum altfel se poate explica prezența celor trei siluete în trei puncte diferite ale străzii Gloria?

22 Conform legislației din epocă, lucrările publice țineau de competența prefectului poliției.

Δ

Într-un pasaj crucial din *Mahabharata*, Arjuna, îmbrăcat în zdrenţe, ajunge la coliba olarului care-i adăpostea pe Pandavi. Acolo este imediat înconjurat de mama sa, Kunti, şi fraţii săi: Bhima, Nakula, Dahadeva şi Yudhishthira. Arjuna le-o prezintă pe Draupadi, femeia care-l însoţeşte: această prinţesă îl acceptase ca soţ după ce el reuşise să tragă cinci săgeţi într-un corn de vacă atârnat la înălţime, care se învârtea.

Vyasa, căruia i se atribuie poemul, este plin de tact în descrierea scenei: Kunti şi cei cinci fraţi se uită sugestiv la cuplu – şi amândoi acceptă propunerea lor tacită. Astfel, Draupadi devine soţia celor cinci Pandevi.

Mult timp, acest caz clasic de poligamie a fost considerat unul dintre cele mai vechi exemple de poligon amoros. Cum arată următorul desen:

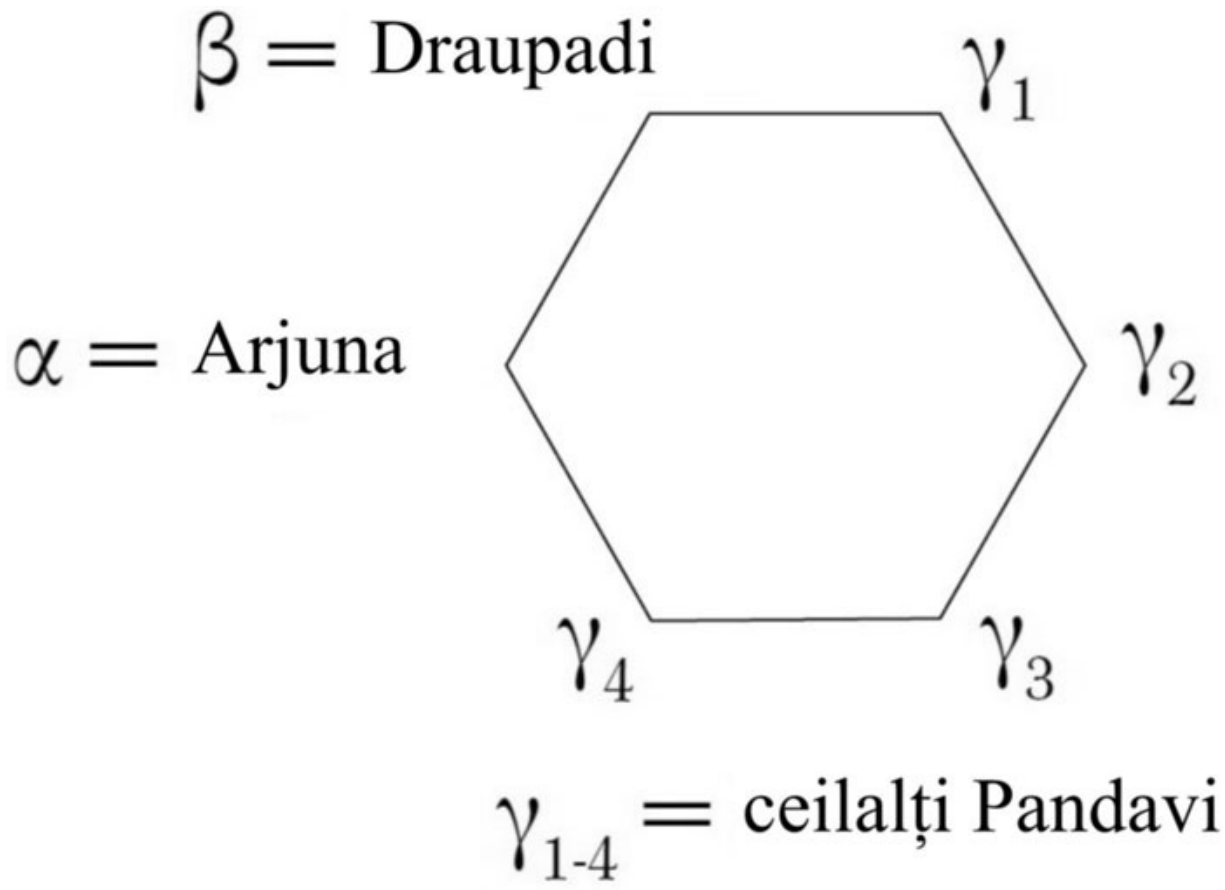

Șeicul al-Nafzawi, erotolog arab din secolul al XIV-lea, afirma că cel mai mare poligon amoros din toate timpurile fusese cel format de Ginghis Han (beta), prima lui soție (alfa) și cele zece mii de concubine ale lui (gama). De altfel, al-Nafzawi spunea asta cu resentimente, deoarece se considera descendentul poetului Alqama, zis Armăsarul, care era în stare să se împreuneze zile la rând cu femei diferite – măritate, de preferință.

Toată importanţa aportului lui al-Nafzawi ţine totuşi de propunerea unei probleme clasice a teoriei triunghiurilor amoroase. Ginghis Han avea o favorită, Aisha, o libiană cu ochi albaștri cu care s-a culcat de șase, șapte ori. Hanul jura că nu cunoscuse vreodată o femeie atât de focoasă printre cele zece mii de concubine din haremul său.

Însă, după a treia sau a patra oară, Aisha a fost zărită printre servitoarele primei soții, care o maltrata și o obliga să facă treburile cele mai înjositoare. Iar surpriza a fost generală când s-a descoperit că prima soție și Aisha erau amante.

Astfel încât acest caz prezintă două triunghiuri juxtapuse: prima soție, hanul și Aisha ocupând respectiv vârfurile alfa, beta și gama; și hanul, Aisha și prima soție în aceleași poziții respective. Ca în figura:

α_1 = prima soție

β_1 = Ginghis Han

γ_1 = Aisha

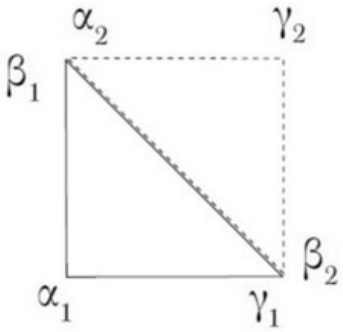

α_2 = Ginghis Han

β_2 = Aisha

γ_2 = prima soție

Totuși al-Nafzawi nu reușește să descrie această situație ca pe un caz de poligon amoros. Ea conținea, într-adevăr, două inadvertențe: prima soție ocupă două vârfuri diferite ale pătratului; iar atât hanul cât și Aisha ocupă vârfuri suprapuse (Aisha este gama în triunghiul cu linii continue și beta în cel cu linii punctate; hanul este beta în primul și alfa în cel de-al doilea).

Șeicul a refuzat curând să considere poligoane amoroase diverse pătrate de acest tip, chiar când erau formate din patru personaje, ca în cazul cu Fredegonda, Hilperic, Galeswinthe și sclavul; sau în cel cu Chao, Zheng, soția lui Chao și soția lui Zheng (identic cu acela al lui Hsin, Yu, al soției lui Hsin și soției lui Yu).

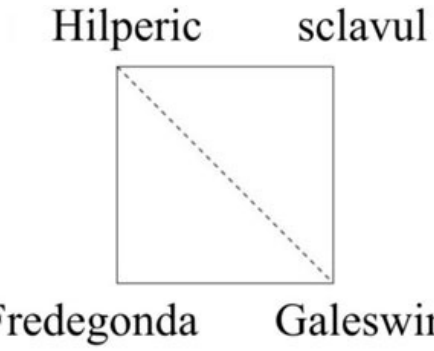

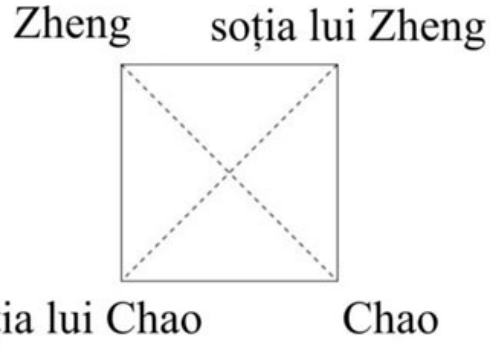

Cum se observă în figura din stânga, Hilperic este atât alfa (în raport cu sclavul) cât și beta (în raport cu Fredegonda); iar Galeswinthe este atât gama (în raport cu Fredegonda) cât și beta (în raport cu sclavul). În figura din dreapta, se produce o acumulare încă și mai mare, pentru că fiecare

personaj ocupă trei vârfuri suprapuse (de exemplu, Zheng este alfa în raport cu propria soție și cu Chao; beta în raport cu propria soție și soția lui Chao; și gama în raport cu soția lui Chao și Chao însuși).

După al-Nafzawi, această suprapunere de vârfuri era o aberație geometrică. Iar șeicul a început să plaseze aceste structuri în categoria anomaliilor. Astfel, potrivit teoriei sale, nu vor fi considerate poligoane decât configurațiile în care nu există acumulare și în care un singur vârf se multiplică. Este cazul poligonului format de Pandavi și Draupadi. Sau al poligonului lui Ginghis Han sau al oricărui sultan. Este și cazul poligonului Berenicei – în care vârful gama este ocupat nu numai de bărbații implicați în scena violului, ci și de toți bărbații care se adună ca să spună obscenități în fața ei și a inginerului.

În aceste poligoane, gama este un vârf plural. Din punct de vedere algebric, îl putem descrie ca un vârf unic, dar variabil în funcție de personajul care-l ocupă. Al-Nafzawi a ajuns chiar să definească poligonul amoros ca un triunghi compus dintr-un vârf alfa, un vârf beta și un vârf gama, unde gama admite *n* personaje, cu *n* diferit de zero.

Iminența lui Dracula

Unul dintre episoadele cele mai puțin cunoscute din istoria ereziei bogomile s-a desfășurat în sumbra și infama mănăstire Negolu, ridicată pe ruinele unei fortărețe romane din Valea Oltului, regiune neprimitoare de la sud de Carpați, la granița dintre Transilvania și provincia Valahia.

Toți călugării de la Negolu erau eretici. Ajunseseră în această regiune în anul 986, călăuziți de Ion cel Bătrân, un „desăvârșit” care fugea de bulgari. Am spus că erau bogomili. Această afirmație nu este complet improprie, fiindcă printre sectanții lui Ion a căpătat erezia forma ei cea mai radicală.

Bogomilii credeau, asemeni maniheenilor din Antichitate, că lumea este construită pe două principii: Binele, care dă naștere sufletelor, și Răul, care se incarnează în materie. Principala amenințare pe care ortodoxia creștină o vedea în ei ținea de repudierea Crucii și negarea umanității lui Cristos – considerat de bogomili un spirit pur a cărui aparență corporală nu era decât lumină, în nici un caz nu putea să fie răstignit. În fața unei asemenea abominații, faptul că respingeau sfintele taine și ierarhia Bisericii părea secundar.

Desăvârșiții exercitau o putere absolută, atât în mănăstiri cât și în sate. Acești desăvârșiți erau călugări care atinseseră un anumit grad de puritate spirituală, neconsumând nici carne, nici vin, refuzând categoric relațiile sexuale și renunțând la proprietate.

În ciuda distanțelor și a drumurilor impracticabile care duceau numai la ruine, călugării câștigaseră afecțiunea țăranilor. Nu umblau prin sate ca să

cerșească, ci ca să-și ofere serviciile ca medici, meșteșugari sau chiar ca simpli ciobani. Iar erezia avea să se răspândească, până într-o bună zi a anului 990, când călugărul Vasile, un alt desăvârșit, vindecă o femeie de cincizeci de ani lovită de sterilitate.

Pornind de la această minune, caracteristicile specifice căpătate de erezia bogomilă la Negolu se accentuară. Ion cel Bătrân, din zi în zi mai fanatic, începu să-i încurajeze, aproape să le ceară credincioșilor să devină la fel de „desăvârșiți” ca el. Recomandă posturi imposibile, îndemnă la autoflagelare și impuse mărturisirea publică a păcatelor umilitoare.

În acest climat de isterie, un țăran pe nume Petru, văzându-l pe Vasile că intră în sat, alergă să i se arunce la picioare:

— Frate Vasile, vino să vezi: suntem ca voi!

Petru pretindea că el și nevasta lui, Rahil, respectau aceleași restricții ca desăvârșiții și că, prin urmare, puteau revendica acest statut. Vasile îi aminti de interdicția sexului. Petru îl luă de mână pe călugăr și-l trase spre casa lui.

Uimit, Vasile o văzu pe soția lui Petru, cu părul lung despletit, complet goală, îngenuncheată în fața unei icoane.

— Așa stă tot timpul în fața mea și nu mă ating de ea.

Lângă salteaua de paie ce ținea loc de pat erau atârnate burdufuri cu vin pline până la gură, dovadă că nu consumau nici alcool. Vasile o văzu atunci pe Rahil ridicându-se și arătându-i-se lui Petru, care, nepăsător, nu dădu nici un semn de emoție.

Totuși primirea lui Rahil și a lui Petru în rândul desăvârșiților fu foarte controversată și, în cele din urmă, nu fu confirmată. Principala obiecție era că, în lipsa martorilor, era imposibil de știut ce se petrecea în intimitatea căsuței. Zaharia, cel mai tânăr dintre desăvârșiți, cerea o atitudine mai fermă:

— Nu poți să fii desăvârșit când dormi lângă drac.

Trebuie să întrerup aici povestea pentru a descrie mai bine comunitatea monastică de la Negolu și natura conflictului care o dezbina. Printre cei doisprezece călugări, patru erau desăvârșiți: Ion cel Bătrân, Mihail, Vasile și

Zaharia – în ordinea vârstei. Doctrina lui Ion – potrivit căreia toţi credincioşii aveau datoria de a căuta desăvârşirea, altfel săvârşind un păcat – nu se bucura decât de sprijinul lui Vasile şi a doi călugări de rând. Opt călugări se împotriveau aşadar poziţiei Bătrânului.

Altercaţiile erau frecvente. Mai ales între Vasile (om cultivat şi deosebit de înzestrat, născut într-o familie înstărită care-l trimisese să-şi facă educaţia la Constantinopol) şi Zaharia (un tânăr năvalnic şi incredibil de puternic, care fusese luptător de bâlci).

Într-o noapte foarte geroasă şi cu o ploaie puternică, pe când tocmai se ciondăneau într-o chilie subterană care slujise ca temniţă a fortăreţei, Vasile îl mustră pe Mihail fiindcă luase două bucăţi de pâine. Zaharia făcu un gest brusc şi azvârli coşul într-un morman de pietre.

— M-a ajutat să sap o groapă şi să car pământul toată ziua. Dacă-i aşa, atunci n-o să mănânce nimeni.

Umilit, Mihail se ridică de la masă, în timp ce Ion cel Bătrân anunţa într-un acces de misticism:

— Va veni o zi, fraţii mei, când nu vom mai fi făcuţi din materie şi vom deveni lumină!

Atunci o străfulgerare lumină scara dărăpănată a vechii temniţe. Un bărbat, cu trupul plin de sânge, prăbuşit pe trepte, pipăia zidul. Bărbatul acela nu era Mihail.

— Frate Ion, nu mai am trup fizic.

Călugării se ridicară să-l ajute pe rănit. Era Gelu, un ţăran care aspira la condiţia de desăvârşit. După ce stătuse zile întregi fără să mănânce, suise drumul povârnit spre mănăstire sub ploaia torenţială. Spunea că nu simte durerea şi ţinea în mâini un bici de piele care avea în vârf cuie.

Scena îl aduse în extaz pe Ion cel Bătrân. Într-un gest plin de compasiune, el îl luă pe Gelu de mână şi, cu ajutorul celorlalţi, îl conduse în interiorul temniţei, unde domnea un întuneric aproape deplin. Trecând prin faţa locului unde era pusă hrana pentru masă, Gelu reuşi să apuce un cuţit de pâine fără a fi văzut de călugări. Zaharia vru să oprească martiriul pe care şi-l aplica ţăranul cu arma fatidică. Dar Ion cel Bătrân se interpuse.

Comunitatea călugărilor putu atunci să vadă, la fiecare reverberaţie a fulgerelor, cum Gelu îşi înfigea fără nici un geamăt cuţitul în propria carne, prin mici crestături din care curgea sânge, în timp ce Ion cel Bătrân proclama că ţăranul era pe punctul de a se elibera de materie. Ultima lumină coincise cu momentul cel mai impresionant, când lama îi tăie jugulara.

Ar fi o greşeală să credem că sinuciderea lui Gelu i-a descurajat pe călugări. Dimpotrivă, controversa continuă, mulţi dintre ei neacceptând teza lui Ion cel Bătrân cum că văzuseră numai imaginea spirituală a ţăranului. Moşneagul susţinea că Gelu trecuse prin trupul lui Mihail când se întâlniseră pe scară fără ca acesta din urmă să-şi dea seama. Zaharia, revoltat de aceste vorbe delirante, mersese până la a batjocori cadavrul, aruncându-l în călugări ca ei să-i simtă greutatea.

În satele din împrejurimi, emoţia fu uriaşă. Când Vasile intră în casă s-o anunţe pe Maria, nevasta lui Gelu, îi găsi pe copii plângând de foame şi pe mama lor complet goală, întinsă pe jos şi cu braţele legate de nişte ţăruşi.

— El a biruit ispita, zise ea cu voce stinsă.

Călugărul făcu un pas înapoi: braţele acelea desfăcute, perpendiculare pe trup, trădau forma simbolului disprețuit. Dar înţelese că nu era nici un rău acolo, că ea nu încerca să reproducă abominabila figură, nici să atace teza imaterialităţii lui Cristos; şi o scăpă de caznă.

Maria fu dusă la mănăstire, fiindcă era atât de pierdută încât nici măcar nu mai avea grijă de propriii copii. Acolo, în mănăstirea Negolu, fu adăpostită în vechea temniţă. Călugării, de atunci, luau masa în aer liber, chiar şi când ploua.

Dar isteria ţăranilor nu se opri aici. Petru şi Rahil, de pildă, erau de la o zi la alta tot mai fanatici: îl chemară pe Vasile să constate că atinseseră un grad încă şi mai înalt de desăvârşire. Când călugărul intră în cocioaba lor întunecoasă, văzu că de astă dată Rahil şi Petru erau goi amândoi.

— Nu este păcat decât acolo unde este poftă, îi spuseră ei.

Iar Petru se lăsa pipăit, manifestând indiferenţa cărnii îmblânzite. Vasile nu ştiu cum să reacţioneze. Era greu să reziste frumuseţii lui Rahil.

Schiță o mișcare de a se întoarce cu spatele la scenă când văzu că Petru începe să o mângâie, încet, cu mâinile lui pricepute.

— Încredințează-te singur, frate: nici ea nu răspunde.

Vasile, cam derutat, i se alătură lui Petru; și, tremurând, atestă absoluta frigiditate a lui Rahil, care suporta mângâierile cele mai intime fără cel mai mic fior.

Când Ion cel Bătrân află de existența acestor practici – care deveneau tot mai frecvente printre cuplurile de săteni –, îi chemă pe toți „purii” (cum numea acum acest stadiu intermediar al eliberării de materie) să împartă temnița Mariei, pentru a atinge cât mai repede condiția de desăvârșit. Erau totodată martori și paznici unii pentru ceilalți.

Zaharia, care se îndoia de o asemenea continență, fu silit să coboare în temniță. Dar nu putu îndura să vadă toată acea goliciune și ieși blestemându-i pe toți. Un grup de călugări conduși de Mihail refuză de atunci să-i mai hrănească.

În ziua când doi puri fură găsiți fără viață, cu gâtul perforat, situația deveni atât de încordată încât Zaharia, într-un acces de furie, îl acuză pe Ion cel Bătrân de omor. Zaharia refuză ideea de a fi închis în carceră și preferă pedeapsa prin biciuire. La o insinuare subtilă a bătrânului, Vasile, smerit, se oferi să execute sentința.

Pentru a-l umili și mai mult pe călugăr, se luă hotărârea ca țăranii să asiste la supliciul lui. Pe deasupra, Zaharia fusese condamnat să pregătească singur mâncarea ce avea să fie servită cu această ocazie. Și munci cu vigoarea lui dintotdeauna, ca și cum nimic n-avea să i se-ntâmple.

Dar ultimele incidente care se produseseră în comunitate înclinaseră balanța înspre Ion cel Bătrân. În anul 991, numai Zaharia, Mihail și încă un călugăr rămăseseră bogomili ortodocși, respingând îndeosebi martiriul prin sinucidere și forma explicită prin care se propovăduia indiferența la contactele trupești.

Mihail se gândi să părăsească mănăstirea și-i propuse lui Zaharia să-l însoțească.

— Am auzit că Ion cel Bătrân o să te înlăture din rangul de desăvârșit de față cu credincioșii.

Zaharia era gata să accepte acest nou afront, numai să nu fie forțat să locuiască în temniță cu purii.

De altfel, ar fi fost interesant de observat îndeaproape diferența de comportament între cei doi mari rivali de la Negolu, Zaharia și Vasile. În vreme ce primul se încăpățâna în mândria lui (și părea tot mai sigur pe sine), Vasile, la câteva zile după intrarea lui Petru și Rahil în mănăstire, căpătase un aer inexplicabil de abătut, ținând mereu capul plecat. Cei care-l cunoșteau ar fi putut spune că se temea. Dar se produceau fapte mult mai grave, mai ieșite din comun, încât călugării nu-și dădură seama de această transformare bruscă.

În ziua pedepsei, comunitatea se reuni în fața țăranilor pe dalele mari care pavau fosta fortăreață romană. Ion cel Bătrân puse să li se împartă familiilor coșuri pline cu pâini făcute de Zaharia. Și abia își începuse cuvântarea când băgă de seamă un freamăt printre credincioși.

Molnar, un fugar ungur care se stabilise printre latini, se îndreptă spre călugăr fluturând un pergament:

— Cu asta căptușiți voi fundul coșurilor?

Ion cel Bătrân văzu în mâinile lui Molnar un desen obscen reprezentând doi bărbați care mângâiau o femeie goală. Aproape că se puteau recunoaște personajele, atât de iscusit fuseseră conturate.

Tocmai cercetau acea imagine blasfematoare când cineva aduse alt desen – care reprezenta de astă dată o femeie singură, goală ca și prima, într-o poziție senzuală. După chip, nu se putea spune precis cine era; dar era pieptănate ungurește. Molnar se răsti la călugări:

— Vreau sângele ticălosului care a făcut asta!

Nu fu nevoie de o anchetă prea lungă. Din cei doisprezece, unul singur era capabil să execute asemenea desene: cel care primise o educație rafinată la Constantinopol. Încremenit, Ion cel Bătrân îl aținti cu privirea pe Vasile, dar ceru dovezi. Sătenii sugerară să caute în chilia bănuitului.

Atunci îşi dădură seama de întreaga gravitate a crimei: în chilia lui Vasile exista un pasaj la nivelul podelei, a cărui deschizătură era ascunsă de un cufăr. Prin acel pasaj se ajungea la altă chilie, foarte strâmtă şi întunecoasă, în mijlocului cărei se afla un uriaş bloc de piatră pus peste dale. Acest bolovan părea să fie o fostă trapă căreia-i fuseseră smulse mânerele de fier, ceea ce o făcea imposibil de mişcat, dată fiind îngustimea chiliei.

Găsiră acolo numeroase desene, toate obscene, precum şi suluri de pergament curat şi unelte pentru desen. Unele desene prezentau o particularitate respingătoare: erau acoperite de mâzgăleli stângace (efectuate ulterior, dar cu acelaşi conţinut pornografic) şi, mai ales, era vizibil pătate de spermă.

Un singur desen fu de ajuns să ofere dovada cerută de bătrân: o femeie goală, cu braţele întinse şi legate cu funii de nişte ţăruşi. Tehnica era atât de epurată încât forma crucii abia era sugerată, unul dintre braţele femeii rămânând ascuns de trupul bărbatului care se apropia de ea. Ion cel Bătrân era singurul care cunoştea poziţia în care o găsise Vasile pe Maria, nevasta lui Gelu.

I se arătară învinuitului desenele. Acesta recunoscu că era autorul, dar nu-şi asumă nici mâzgăliturile, nici petele care-i maculau opera.

— Frate Ion, se apără el, contemplarea imaginilor nu înseamnă contact trupesc.

Ciudat, un băiat încă holtei, pe nume Ion cel Tânăr, fu cel care-i ridică pe ţărani împotriva călugărilor şi hotărî ca Vasile să fie executat.

Când acesta, legat la mâini, trecu prin faţa lui Zaharia, văzu pentru prima oară zâmbetul rivalului său. În acea clipă înţelese: Zaharia făcuse pâinile, el săpase o groapă (şi astfel descoperise drumul subteran spre chilie); el, fostul luptător de bâlci, era singurul în stare să mute şi să ridice, de jos în sus, pietroiul greu care servea drept trapă, ca să-l „înşele” cu femeile lui dragi pe care le desenase cu atâta greutate.

Destrămarea influentei comunităţi monastice de la Negolu explică, poate, de ce bogomilii au dispărut din Transilvania şi Valahia mai repede

decât din celelalte regiuni ale Balcanilor.

Pe înălțimile munților, printre ruinele fortăreței romane, rămânea numai cadavrul fără mormânt al lui Vasile, spânzurat de un copac, cu capul în jos. Ion cel Tânăr îi făcuse mici găuri în gât, prin care i se scursese tot sângele.

Ion cel Tânăr era deja departe când privi în urmă. Cu rasa lui neagră și brațele legate la spate, mortul putea fi confundat cu un liliac.

Ciuma din La’ash

oraşul

Până în prezent, arheologii încă n-au reuşit să localizeze situl cetăţii antice La’ash, dispărută (potrivit legendei) în vremea când miticul faraon Narmer a unificat regatele Egiptului Superior şi Inferior, în mileniul al patrulea înaintea erei noastre. Vasta corespondenţă a lui Amenofis al III-lea – celebrele „scrisori de la Amarna” – conţine numeroase referiri la această cetate, dar atât de fragmentare încât n-au reţinut niciodată atenţia specialiştilor.

Mult timp La’ash a fost confundat cu sumerianul Lagash şi semitul Lakish. Abia în 1967, o dată cu descifrarea definitivă a scrierii meroitice, a început să se impună teza unei identităţi africane a oraşului La’ash.

Construită pe malurile Nilului, cu siguranţă în amonte de a cincea cascadă, aproape de Meroe, cetatea La’ash trebuie să fi arătat foarte diferit de contemporanele ei de la Mediterana şi din Orientul Mijlociu: de-a lungul străzilor fără trotuare se aliniau case construite din piatră solidă, cu bucătării spaţioase unde se găseau cuptoare de pâine, brânzării largi, mici prese pentru uleiul de curmale şi un fel de bazine pentru stocarea vinului de palmier.

Comerţul era, probabil, prosper. La’ash furniza sclavi, răşini, tămâie, piei de leopard şi colţi de elefant, cea mai mare parte a produselor manufacturate provenind, se pare, din străinătate: covoare de lână, urcioare de sticlă, coliere de perle, brăţări de cupru, arme de bronz. Dar la La’ash se

găseau şi excelenţi matematicieni care, încă de pe atunci, atinseseră o precizie incredibilă în calculul probabilităţilor.

La’ash avea două porţi: poarta regelui şi poarta reginei. Şi două palate: palatul reginei şi palatul regelui. Mai exista o a treia construcţie monumentală, despre care încă se dezbate dacă era sau nu un templu, fiindcă nici un document nu consemnează existenţa vreunei divinităţi în La’ash. Acest fapt ridică, de altfel, o problemă pasionantă, căci se poate ca La’ash să fi fost singurul stat ateu din lumea antică.

Legile erau aspre: căsătoria, strict monogamă, era obligatorie, ca şi adulterul, iar oricine încerca s-o împiedice pe cea dintâi ori să se răzbune pentru cel din urmă era pedepsit cu moartea. Soţii impotenţi puteau fi vânduţi ca sclavi. Fetele excesiv de caste sufereau o degradantă mutilare a urechilor.

La’ash n-a fost niciodată învins. Nici armatele faraonilor, nici războinicii Puntului, nici tâlharii deşertului, nici cumpliţii vânători de hipopotami n-au reuşit să-i doboare zidurile, nici să-i forţeze porţile. Şi totuşi La’ash s-a prăbuşit. În aceeaşi epocă, se zice, când s-a realizat unificarea Egiptului. Aceasta este povestea pe care vreau să v-o spun.

poporul

La’ash era un oraş închis. Locuitorii nu aveau voie să treacă dincolo de ziduri decât pentru expediţii militare şi comerciale. Cetatea ţinea sub control un vast teritoriu cuprinzând păşuni, plantaţii de palmieri şi păduri. Acest perimetru exterior era complet încercuit şi apărat de armată, care putea conta pe o falangă de elefanţi de război, consideraţi absolut invincibili în epocă.

Totuşi La’ash îşi deschidea periodic porţile pentru străini, în funcţie de calendar. Se perindau atunci lungi caravane încărcate cu bogăţii. Dar lumea nu venea pentru tămâie ori sclavi, nici măcar pentru fildeş; venea ca să se bucure de femeile – şi bărbaţii – din La’ash.

Cu excepţia reginei şi a fetelor ce nu ajunseseră încă la pubertate – ca şi a băieţilor mici şi a regelui –, toţi locuitorii se puneau la dispoziţia oricui

deținea avere și nu avea nici o tară sau rană.

Egipteni, nubieni, libieni, arabi, fenicieni, babilonieni, păstori din Etiopia și vânători din Sudan se numărau printre pelerini. Acești străini, o dată primiți, verificau după bunul plac că faima cetății La'ash nu era uzurpată și că aici trăiau într-adevăr femeile cele mai frumoase din lume și bărbații cei mai virili.

Bărbați și femei se ofereau, goi, în fața casei lor sau chiar în mijlocul străzii, pe marginea piscinelor publice, pe scările palatelor sau pur și simplu lângă un zid. O săptămână întreagă, străinii puteau participa la orgii sau se puteau distra în particular în orice reședință din oraș, unde aveau acces liber și găseau totodată masă și culcuș.

Timpul petrecut de acești străini în uriașul lupanar constituia, cu siguranță, o experiență unică, menținând vie legenda orașului – deși, din motive evidente, oamenii se fereau să vorbească.

Copiii concepuți de străini erau crescuți în familiile din oraș, pentru a fi vânduți mai apoi caravanelor aflate în trecere.

regele

Regele lua toate deciziile de ordin public. Era comandantul suprem al armatei și hotăra în problemele legate de negoț, de exploatarea pădurilor și creșterea animalelor.

Puterea era ereditară: regele din La'ash era întotdeauna fiul unei regine din La'ash. El era crescut în palatul mamei, unde primea o instrucție militară și o educație erotică. Nu ieșea de acolo înainte de a fi atins vârsta necesară pentru asumarea puterii regale. În cursul unui ritual sângeros în care îi ucidea pe rege și pe regina-mamă, noul suveran era transferat în palatul său, după ce o alegea, dintre fecioarele din La'ash aflate în afara perioadei de fertilitate, pe noua regină.

Triburile meroite descriu amănunțit această ceremonie: înveșmântat într-o piele de leu, suveranul mergea din casă-n casă, unde erau expuse tinerele femei. Îi era îngăduit să le atingă și să le lingă, dar nu avea voie să le posede. După ce alegea regina, regele o deflora în timpul unui ritual

public. După aceea era imediat condus la palat, unde medici specializaţi îl castrau.

regina

Regina se ocupa de problemele de ordin privat, ca justiţia şi controlul familial, acesta din urmă cuprinzând educaţia sexuală a adolescenţilor şi aducerea la zi a calendarului.

În La’ash, măsura timpul era relativă: fiecare cămin avea propriul calendar, extrem de complex, care rezulta din combinarea ciclurilor menstruale ale femeilor din familie. Funcţionarea lui n-a fost încă elucidată pe deplin, dar se crede că săptămâna din an când străinii erau primiţi în La’ash depindea de o planificare globală, bazată pe un calcul statistic permiţând fiecărui nucleu familial să dea naştere numărului maxim posibil de sclavi pentru cetate.

Înainte de descifrarea scrierii meroitice, era greu de explicat cum putea regina din La’ash să fie mama viitorului rege – de vreme ce suveranul, înainte să fie castrat, se culca cu regina în perioada ei de infertilitate. Textele explică acest lucru.

Între a zecea şi a optsprezecea zi a calendarului ei personal, regina era plimbată pe străzile oraşului, dezbrăcată şi oferită cu generozitate poporului, căruia-i era interzis, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, s-o refuze ori chiar să n-o satisfacă.

Fiicele reginei, crescute în palatul mamei, aveau aceleaşi drepturi şi îndatoriri ca oricare cetăţean din La’ash. Dintre toţi copiii de sex bărbătesc ai reginei, unul singur era cruţat pentru a deveni rege. Nimeni nu ştia cine era tatăl lui. Sau, mai exact, toată lumea ştia: regele era fiul cetăţii La’ash.

sfârşitul

În mod ciudat, nu scrisorile de la Amarna sau textele meroitice relatează prăbuşirea cetăţii La’ash. Această relatare târzie este consemnată într-un papirus egiptean din a douăsprezecea dinastie, scris într-un stil elegant comparabil cu cel al faimoasei poveşti de la Sinuhe. Nu se face o

trimitere explicită la La’ash, ci la un „oraș-lupanar” și la un fantastic „rege-leu”.

Ca și în povestea de la Sinuhe, naratorul este un supus al faraonului, trimis ca emisar în Nubia, unde nomazii îl răpesc și-l duc (ca ostatic ori ca sclav, nu se precizează) până la Napata, pe Nil, în dreptul celei de-a patra cascade. Papirusul consemnează un lung discurs rostit de un individ presupus a fi un înalt personaj din Napata. Acest demnitar le interzice nomazilor să intre cu egipteanul (iar intenția naratorului este, în mod limpede, să sublinieze aici teama pe care i-o inspiră napateanului posibilele represalii ale faraonului).

Începând de aici, textul prezintă câteva lacune; dar, imediat după, vedem un ostatic egiptean urmându-i pe nomazi de-a lungul Nilului înspre faimosul „oraș-lupanar”. În acest pasaj menționează naratorul, pentru prima oară, „necurățenia” care începe să-i decimeze pe răpitorii lui. Scenele unor morți dezgustătoare sunt întretăiate de laude aduse faraonului și zeilor egipteni, care l-ar fi păzit de molipsire.

Intenția nomazilor era, probabil, să-l ofere pe egiptean orașului La’ash, pentru a-și plăti dreptul de intrare. Ostaticul se teme de soarta ce-l așteaptă (poate nu știa că în La’ash cumpărarea de sclavi nu era un lucru obișnuit); și le amintește răpitorilor că nu-s curați.

Aici evenimentele se precipită: nomazii și ostaticul lor sunt surprinși de soldați când poposesc clandestin într-o pădure controlată de La’ash. După o luptă scurtă, nomazii sunt puși pe fugă. Egipteanul se adresează învingătorilor, care recunosc în el un supus al faraonului și-i acordă adăpost.

În timp ce așteaptă sprijinit cu spatele de un copac, naratorul vede un soldat care se apropie trăgând după el o nomadă. Această nomadă, purtând pe ea numai un colier din dinți de crocodil, arborează un zâmbet larg și știrb. Egipteanul, înțelegând ce se pregătește, îi avertizează pe soldați că oamenii din acel popor nu-s curați, pe lângă că-s niște barbari hidoși, în toate privințele inferiori femeilor și bărbaților de care pot dispune locuitorii din La’ash.

— N-am gustat niciodată soiul ăsta de femeie, îi răspunde soldatul.

Egipteanul povestește apoi cum a intrat în La’ash, laudă extrema frumusețe a femeilor, consemnează impresionanta virilitate a bărbaţilor, se indignează de ceea ce el numește „moravurile depravate” ale locuitorilor și descrie începutul epidemiei de ciumă.

Regina a fost una dintre primele victime. Și, din cauza ei, un mare număr de locuitori au dus boala acasă. Legea supremă din La’ash, care făcea adulterul obligatoriu, a făcut restul.

Δ

Șeicul al-Nafzawi nu cunoștea povestea mănăstirii de la Negolu. De aceea nu admitea ca postulat decât un poligon format dintr-un alfa, un beta și *n* gama.

Dar ereticii bogomili ne-au revelat că există poligoane formate dintr-un alfa, un gama și *n* beta – respectiv Vasile, Zaharia și figurile feminine desenate de unul și murdărite de celălalt.

Poligonul format de un beta, un gama și *n* alfa este cel mai rar dintre ele. Un asemenea exemplu găsim în povestea cetății La'ash. Într-adevăr, orașul fiind închis, locuitorii nu puteau ieși decât în condiții și circumstanțe definite prin lege. Le era deci implicit interzis să aibă relații sexuale cu străini în afara orașului.

Alegerea soldatului – care a preferat urâțenia fiindcă era obișnuit cu frumusețea – a dus, poate, la primul caz de adulter ilegal cunoscut în La'ash. Acest soldat avea rolul de beta. Beduina, pe cel de gama. Vârfurile alfa erau ocupate de întreaga populație a cetății La'ash de care putea dispune soldatul.

Rămâi înmărmurit în fața efectelor corozive ale triunghiului amoros, chiar și într-un „oraș-lupanar" ca La'ash.

Astfel, teoria șeicului al-Nafzawi trebuie completată: trebuie să includem, pe lângă poligoanele cu *n* gama, poligoane cu *n* alfa și altele cu *n* beta și să precizăm că un singur vârf poate fi variabil. Poligonul amoros poate fi definit, în termeni algebrici, exact ca un triunghi

$$(x \,.\, \alpha, y \,.\, \beta, z \,.\, \gamma)$$

ştiindu-se că:

dacă $x > 1$, atunci $y = 1$ şi $z = 1$; sau
dacă $y > 1$, atunci $x = 1$ şi $z = 1$; sau
dacă $z > 1$, atunci $x = 1$ şi $y = 1$.

Ceea ce înseamnă că un poligon amoros este format din maximum trei laturi – chiar dacă unul dintre vârfurile este variabil[23].

Importanţa antropologică a relaţiilor poligonale se dovedeşte şi mai interesantă. Societăţile care recunosc poligamia (ca societăţile musulmane), poliandria (ca unele etnii din Sri Lanka), împrumutarea femeilor (ca populaţia benguela din Angola), permutările de soţi între fraţi (ca populaţia arawete din statul brazilian Para), recurg la poligoane pentru a atenua conflictele rezultate din triunghiuri potenţiale, care destabilizează toate societăţile strict monogamice. Deşi de o eficacitate relativă, se pare că în spatele acestei strategii stătea ideea că, banalizat, adulterul îşi pierde caracterul criminal.

Din evantaiul de soluţii poligonale la problemele puse de triunghi, cazul cetăţii La'ash îmi pare să prezinte forma cea mai desăvârşită. Şi totuşi La'ash a dispărut. Poate deoarece conceperea adulterului ca o crimă nu poate fi complet eliminată din specia umană.

23 Stéphane Chao [critic literar şi traducătorul francez al *Mişcării pendulare* – n. tr.] observă cu pertinenţă că, de fapt, ceea ce eu numesc „vârf variabil" este un vârf ocupat de o entitate generică. Astfel, avem următoarele triunghiuri: Arjuna, Draupadi şi *ceilalţi Pandavi*; prima soţie, Ginghis Han şi *concubinele lui*; inginerul, Berenice şi *bărbaţii* de la seratele mondene; Vasile, *desenele cu femei* şi Zaharia; regele, regina şi *oraşul La'ash*; *oraşul La'ash*, soldatul şi nomada.

SECVENȚA A PATRA

în care se demonstrează postulatul:

Triunghiul amoros
este un fenomen relativ

Stela lui Hammurabi

Sinidinam, trădătorul cetăţii Larsa, trădătorul cetăţii Mari, n-a fost numai un mare arhitect de baraje şi inginer fluvial. La o săptămână după măcelărirea trupelor lui Rimsin, regele Larsei, soldaţii au năvălit în casa lui Sinidinam, dar au găsit sub pledul lui numai pe o santinelă de la metereze. Arhitectul n-avea să fie capturat.

Aceste fapte s-au întâmplat în anul 31 al domniei lui Hammurabi, regele Babelului, care devenea şi rege al Larsei[24]. Acest suveran i-a acordat azil lui Sinidinam şi i l-a recomandat ca arhitect lui Zimrilim, regele din Mari.

Firește, patru ani mai târziu, Mari cădea la rându-i. Arhitectul se pricepea să citească în stele; şi n-avea cine ştie ce scrupule.

— Babelul va fi cetatea puterii şi a justiţiei.

Însă, la Mari, Sinidinam se căsătorise cu Enheduana, un cap-negru care devenise preoteasă *naditum*[25]. În trecut, familia Enheduanei fusese protejată de persecuţiile politice de către Apiladad, un ofiţer înalt din slujba regelui Zimrilin. Ea mijlocea tocmai în favoarea acestui bărbat, capturat la cucerirea oraşului.

Când Apiladad fu adus în faţa regelui, era respingător de murdar, frânt de chinurile îndurate, cu gura mirosindu-i de la hrana stricată ce i se dădea. În această stare jalnică, captivul, printr-o mişcare bruscă, scăpă de gărzi şi-l scuipă în faţă pe trădătorul Sinidinam.

Incidentul se sfârşi repede, Apiladad fiind prins şi trântit la pământ. Arhitectul însuşi ceru ca prizonierul să fie cruţat de supliciul biciului.

Hammurabi consimți.

Aparenta clemență a regelui avea un motiv. Nu era o slăbiciune de caracter. Adevăratul motiv era că Hammurabi, sfătuit de Sinidinam, întocmea o culegere cu sentințele lui cele mai perfecte pentru a-i orienta pe judecătorii din districtele îndepărtate și a eradica fărădelegile din teritoriile aflate sub dominația sa. Avea să poruncească să fie înscris acest text pe o stelă ridicată într-un loc public, astfel încât să fie cunoscut de toți.

Gestul lui Apiladad, care ar fi adus oricui condamnarea la moarte, se soldă în cazul lui cu o pedeapsă ușoară: imobilizat de gărzi, primi în obraz aceeași cantitate de salivă ca și cea primită de arhitect.

Hammurabi adopta în speță principiul inversării stricte, care constituia fundamentul sistemului său juridic: pedeapsa reproducea crima plasându-l pe subiect în poziție de obiect. Îl judecase astfel pe un bărbat care-i rupsese un dinte și-i scosese un ochi vecinului său[26].

Hammurabi găsi, pe de altă parte, că viața fostului ofițer al lui Zimrilin nu reprezenta o amenințare pentru hegemonia Babelului și îl exilă la Larsa, în libertate supravegheată.

Întors acasă, Sinidinam încercă să-și convingă soția că el îl influențase pe rege pentru ca Apiladad să primească o pedeapsă cât mai mică.

— Dacă nu l-aș fi trădat pe Zimrilin, aș fi trădat destinul Babelului așa cum este el scris în stele.

Enheduanei îi era greu să înțeleagă unele raționamente semite. Iar cu trei zile după surghiunirea lui Apiladad, Sinidinam depunea la suveranul Babelului o plângere împotriva lui Ubarrum, un orfan din familia Enheduanei pe care arhitectul îl adoptase la Mari.

La instigarea preotesei, tânărul, care avea o mare afecțiune pentru ofițerul exilat, se revoltase împotriva arhitectului și îl pălmuise, declarând public că nu-l mai considera tatăl său.

În această pricină, Sinidinam se aștepta ca Hammurabi să adopte tot principiul inversării stricte: ar fi vrut la Ubarrum să fie pălmuit și umilit în public. Dar regele era ocupat cu trei procese urgente – cazul unui medic acuzat de incompetență de către un bărbat care-și pierduse fiul după o

operație chirurgicală; cazul unei doici care alăptase un al doilea copil, provocând moartea celui care-i fusese încredințat de la început; în sfârșit, cazul unui sclav care refuza să se supună stăpânului său.

— Să fie omorât unul din fiii medicului, spuse Sinidinam. Așa s-a hotărât împotriva zidarului din Ur[27].

Problema era că Hammurabi nu vedea cum se putea aplica aici principiul inversării stricte. Nici chirurgul, nici doica nu aveau copii care să fie uciși. Și ar fi fost absurd să i se ceară stăpânului să-l înjure pe sclav și să nu i se supună.

Sinidinam înțelese dilema și făcu această propunere:

— Dat fiind că principiul inversării stricte nu poate fi aplicat, să se extirpe acea parte a trupului responsabilă de delict, pentru a împiedica înfăptuirea lui din nou.

Hammurabi pronunță atunci următoarele sentințe: să i se amputeze medicului mâna, să i se smulgă doicii sânul și să i se taie sclavului urechea[28]. Când Sinidinam își dădu seama de greșeala sa, era prea târziu. Ubarrum se prezentă în fața lui cu mâna și limba tăiate[29].

Acest incident – marcat de adoptarea așa-numitului principiu al inversării relative – coincise cu intrarea lui Saturn în casa a opta a horoscopului lui Sinidinam, semn prevestitor al unei morți iminente. În plus, Enheduana, indignată, se refuza de acum soțului ei; Ubarrum își petrecea timpul insultându-l prin gesturi, în fața sclavilor. Și, pe deasupra, Hammurabi află că Apiladad fugise din Larsa.

Această veste – pe care arhitectul o socoti foarte gravă, fiindcă se temea de prezicerile horoscopului – îl scoase din sărite pe rege, care ordonă unui *redum* – un fel de funcționar militar – să-l prindă pe fugar. Dar căutările rămaseră fără rezultat. Și, nu peste mult timp, acel *redum* fu denunțat că a cerut unui mercenar să-l înlocuiască în misiune.

Deoarece, din motive evidente, principiul inversării stricte nu era aplicabil în acest caz, dezbaterea, la judecată, privea organul vinovat care ar fi trebuit amputat. Hammurabi înclina să i se taie acuzatului limba – căci cu limba *redum*-ul îi propusese mercenarului să-i ia locul, în schimbul banilor.

Dar lui Sinidinam acest argument i se părea discutabil. Merse chiar mai departe: aplicarea principiului inversării relative s-ar fi soldat cu o pedeapsă uşoară având în considerare gravitatea crimei. Expuse atunci un alt raţionament, cunoscut mai târziu sub numele de principiul unităţii necesare: un *redum* nu poate să nu se supună unui ordin al regelui; dacă nu se supune, înseamnă că nu este un *redum* sau nu acţionează conform naturii lui de *redum*; prin urmare, acţionează ca şi cum ar fi altă persoană decât el însuşi.

Această teorie fundamentală – potrivit căreia este imposibil să se tolereze două naturi în aceeaşi persoană – predomina în epocă la popoarele din Orientul Mijlociu. Prejudecata era într-atât de adânc înrădăcinată în regiune încât avea să creeze ulterior numeroase obstacole în răspândirea creştinismului ortodox – care admite două naturi în persoana unică a lui Cristos[30].

Astfel, de vreme ce un corp trebuie să corespundă întotdeauna unui individ unic, înzestrat cu o personalitate unică şi un model unic de conduită, Sinidinam propuse executarea acuzatului[31].

Dar moartea *redum*-ului nu i-a dat, evident, nici o satisfacţie arhitectului. Apiladad era în continuare în libertate. În ziua când Saturn formă o cvadratură cu soarele, Sinidinam observă o spărtură în zidul casei sale. Uimit, cercetează fiece colţişor. Nu găseşte pe nimeni, dar îşi dă seama că dispăruseră aproape zece mine de argint. Se duce s-o anunţe pe Enheduana – care, ca *naditum*, trebuia să se afle la templu. Astfel că nu mică-i este surpriza când o întâlneşte pe soţia sa ieşind dintr-o tavernă şi duhnind a bere.

Se hotărăşte să-l prindă asupra faptului pe hoţul care-i intrase în casă. Se preface aşadar că pleacă în călătorie şi stă ascuns undeva în casă. După mai multe ore de pândă, percepe o mişcare lângă patul Enheduanei. Nerăbdător să pună mâna pe intrus – poate un ucigaş –, se loveşte cu piciorul de ceva, alertându-l pe răufăcător, care fuge cu pumnalul arhitectului înfipt în braţ. Când vin slugile cu făclii, Enheduana doarme dusă pe pat, exalând alcool prin toţi porii.

Denunţat a doua zi de un chirurg, Apiladad este arestat şi adus la judecată.

Sinidinam îl acuză pe fostul ofiţer că i-a furat suma exactă de nouă mine şi douăzeci şi trei de sicli pătrunzând prin spărtura făcută în zid – crimă agravată de cea de-a doua pătrundere, în timpul căreia presupusul hoţ fusese prins asupra faptului şi rănit la braţ.

Apiladad neagă acuzaţia, susţinând că nu făcuse decât să-l viziteze pe Ubarrum, pe care se simţea obligat să-l consoleze. Însă dovezile împotriva lui erau copleşitoare.

Hammurabi hotărî să aplice principiul inversării stricte: Apiladad să-i dea lui Sinidinam o sumă echivalentă. Arhitectul protestă: sentinţa, arătă el, nu constituia o pedeapsă. Hammurabi ezită, apoi, fără să fie sigur că ia decizia bună, adoptă principiul inversării relative, poruncind ca acuzatului să i se taie mâna.

Arhitectul făcu din nou apel la judecată: dacă Apiladad îşi însuşise ceva care nu-i aparţinea, se comportase ca şi cum n-ar fi fost Apiladad. Acţionase ca şi cum ar fi fost altă persoană decât el însuşi. Acţionase ca şi cum ar fi fost Sinidinam, adevăratul proprietar al banilor. În consecinţă, ca şi *redum*-ul, trebuia condamnat la moarte.

Hammurabi cedă acestui argument. Dar fu întrerupt de Enheduana, care intră în tribunal târând după ea un sac în care se aflau opt mine şi nouăsprezece sicli de metal.

— Eu am ascuns banii. Sunt aproape toţi aici. O mină şi patru sicli care lipsesc, i-am cheltuit eu la tavernă.

Recunoscură că preoteasa, deşi beată, spunea adevărul. De altfel, proprietara tavernei confirmă că a cântărit pentru ea o mină şi patru sicli de bere.

Cazul se complica: Enheduana luase banii inginerului ca să se-mbete. Sinidinam făcuse aşadar o acuzaţie falsă în faţa lui Hammurabi. Dar atunci de ce Apiladad făcuse o spărtură în zidul casei arhitectului, dacă nu pătrunsese ca să fure banii? Faptul că fusese prins în flagrant delict lângă

patul preotesei indica fără nici o ambiguitate natura crimei sale. Totuşi Apiladad şi Enheduana negară amândoi adulterul.

Dar Hammurabi nu era convins de pretinsa lor nevinovăţie. În opinia regelui, un bărbat care se strecoară în casa altuia şi nu este hoţ nu poate fi decât un seducător. Tocmai enunţase acest raţionament când apăru Ubarrum, adus de un funcţionar judecătoresc şi ţinând o mărturie scrisă (fiindcă limba i se tăiase).

Pe argila încă umedă se putea citi că Ubarrum primise o singură dată vizita lui Apiladad. Hammurabi nu mai avu nevoie de altceva ca să ratifice următoarea versiune: fostul ofiţer făcuse o gaură în zid ca să meargă la Ubarrum; atunci când fusese rănit nu era acolo ca să-l vadă pe tânăr, ci ca să se culce cu Enheduana.

Potrivit regelui, principiul inversării stricte – care ar fi cerut ca Sinidinam sau un funcţionar de la palat să se culce cu soţia acuzatului – era inaplicabil din punct de vedere moral. Vru să opteze atunci pentru principiul inversării relative, punând să i se taie lui Apiladad mădularul viril.

Dar chestiunea era complicată: în primul rând, fiindcă această pedeapsă nu-i putea fi aplicată Enheduanei, care era totuşi vinovată de aceeaşi crimă; în al doilea rând, deoarece chirurgii considerau operaţia riscantă şi se temeau să nu ducă la moartea acuzatului – ceea ce ar fi denaturat sentinţa. Sinidinam strigă atunci furios, fără să se gândească:

— E drept să moară! Dacă Apiladad s-a culcat cu o femeie care nu-i a lui, a acţionat ca şi cum ar fi fost soţul acelei femei. Prin urmare, a acţionat ca şi cum ar fi altcineva decât el însuşi.

Dar nu-i luă mult să-şi dea seama că astfel îi dăuna propriei soţii. Căci o iubea pe acea cap-negru. Şi se grăbi să-i găsească circumstanţe atenuante, explicând că în ultima vreme ea se culca atât de beată încât ar fi fost incapabilă să-l deosebească pe soţul ei de seducător.

Hammurabi se arătă insensibil la acest argument: refuzul celor doi acuzaţi de a recunoaşte adulterul – când acesta fusese dovedit prin argumente logice – dovedea fără putinţă de tăgadă că ei acţionaseră ca şi cum ar fi fost alte persoane decât ei înşişi[32].

În cele din urmă, arhitectul ceru clemenţă pentru soţia sa, scoţând în evidenţă că el fusese cel batjocorit, nu cetatea. Hammurabi decretă:

— Dacă soţia unui bărbat liber este găsită culcându-se cu altul, vor fi legaţi împreună şi aruncaţi în fluviu. Dar dacă soţul intervine în favoarea ei, regele îi va cruța[33].

Hammurabi nu era totuşi pe deplin mulţumit. Văzând tristul spectacol oferit de Enheduana, ajunse la concluzia că o *naditum* beată nu se comporta ca o *naditum*. Şi o condamnă să fie arsă pe rug[34]. Acelaşi principiu al unităţii necesare se întoarse şi împotriva lui Apiladad.

— Oricine intră într-o casă fără a trece pe uşă nu acţionează ca un oaspete; prin urmare, acţionează ca şi cum ar fi altă persoană decât el însuşi. Astfel, *dacă un bărbat liber face o spărtură într-o casă, va fi omorât în faţa acelei spărturi şi expus în faţa publicului*[35].

Sinidinam nu se bucură decât foarte puţin de răzbunarea sa. Era scris în stele că Babel va fi cetatea dreptăţii. Hammurabi pronunţă această sentinţă:

— Oricine depune mărturie pentru ceea ce n-a văzut uzurpează punctul de vedere al altei persoane.

Stela lui Hammurabi înregistrează această uimitoare jurisprudenţă, cum o dovedeşte paragraful 3 din numerotarea lui Scheil, admisă şi adoptată de Bouzon.

24 Anul 31 al domniei lui Hammurabi corespunde anului 1763 înaintea erei noastre.

25 *Capete-negre* îi numeau semiţii din Mesopotamia pe membrii populaţiei sumeriene care-i precedase în regiune. Preotesele *naditum* nu erau legate pentru toată viaţa să slujească la templu şi se puteau căsători.

26 Paragrafele 196 şi 200 ale textului înscris pe stelă, după numerotarea lui Scheil, adoptată de Bouzon şi reprodusă în *Codex Hammurabi*, ediţie romană din 1953, se află la originea dictonului nostru popular: „Ochi pentru ochi şi dintre pentru dinte”.

27 Caz relatat de paragraful 230. Zidarul construise o casă al cărei acoperiş se prăbuşise peste fiul omului care apelase la serviciile lui.

28 Paragrafele 218, 194 şi 282.

29 Paragrafele 195 şi 192.

30 Ereziile din Orientul Mijlociu aveau, într-adevăr, acest punct comun. Monofiziţii credeau că Cristos era de natură exclusiv divină; nestorienii, că era de natură exclusiv umană, deşi inspirat de Sfântul Duh; iar monoteliţii, că avea două naturi, dar o singură voinţă, ceea ce, în practică, cobora postulatul ortodox la nivelul unui sofism vulgar.

31 Aceasta a fost aspra sentinţă din paragraful 26.

32 Problema fraudei este aici lipsită de sens. Într-un eseu clasic – *Imperativul unitar al gândirii semitice* –, pe lângă faptul că discută despre restricţiile epistemologice care au antrenat popoarele spre monoteism, Stéphane Chao arată că în Babel, ca şi în alte oraşe, ca Ninive, Palmira, Tyr şi Ierihon, conceptul de minciună era necunoscut, iar a minţi însemna a spune adevărul din punctul de vedere al altui observator.

33 Textul integral al paragrafului 129. Traducerea mea nu diferă aproape deloc de cea a lui Bouzon.

34 Paragraful 110.

35 În italice, textul literal al paragrafului 21.

Noaptea măștilor

Veneția, 1236. Scena se desfășoară în piața San Marco. Grație relicvelor furate de la Constantinopol în ultima cruciadă, bazilica era mai opulentă ca niciodată. Gondolierii aveau obiceiul de a le povesti călătorilor mai creduli că, o dată pe an, spectrul ud de sânge al lui Enrico Dandole ieșea din palat și trecea pe Podul Suspinelor.

Dintre numeroasele cripte secrete care străbăteau piața – complet inundate în zilele noastre –, una dintre ele dădea, sau începea, în absida meridională a bazilicii.

În acele ore când toate bisericile erau închise, iar pe străzi nu mai umblau decât tâlharii și vagabonzii, dacă s-ar fi apropiat cineva de absidă – și deci de criptă – ar fi auzit înălțându-se o voce bărbătească:

— Ferește-te de masca leului. *Dominus tecum.*

Un zgomot cavernos, surd, s-ar fi auzit și imediat o femeie îmbrăcată în negru ar fi apărut din subterană printr-o deschizătură ascunsă în zid. Cum pașii ei abia se auzeau în naos, putea să percepi, în momentul când ea s-ar fi oprit, un zgomot de chei și clinchetul unui mecanism descuiat.

Atunci, înainte ca o ușă să se închidă, același observator s-ar fi putut aștepta să audă niște chei căzând într-un receptacul de lemn. Apoi ușa se închise. Dar nu se auzi nici un zgomot metalic.

Puțin după aceea, contrar oricărei așteptări, alți pași răsunară în bazilică. Chiar era un observator care urmărea mișcările femeii în negru.

femeia

Afară, o servitoare ținea un felinar. Femeia în negru o strânse în brațe. E inutil să precizăm numele acelei doamne ori pe-al servitoarei. În ultimele săptămâni, asemenea scene se repetau frecvent, sub diverse forme, cu alți protagoniști. Inclusiv bărbați.

Ca și ceilalți vizitatori ai criptei secrete, femeia în negru era căsătorită; și iubea un alt bărbat. Acasă, unde putea ajunge fără să aibă nevoie de gondolă, n-avu surprize neplăcute. Bău o gură de vin, verifică – trăgând o liniuță pe perete – că era cam de aceeași înălțime cu servitoarea; apoi îi dădu câteva monede și își scoase hainele negre.

Lăsă hainele să cadă pe un fel de pernă ascunsă într-un colț al unei cămăruțe. Chiar alături strălucea o tunică orientală împodobită cu motive florale. Deasupra se găseau un văl și o mască imitând chipul oacheș al maurelor.

Așa cum se încredințase în adâncul criptei, avea să poarte o deghizare asemănătoare la balul dat de doge în palatul său.

palatul

Istoricii obișnuiesc să-i atribuie papei Paul, al doilea cu acest nume, rolul de pionier în instituționalizarea carnavalului, prin integrarea acestei sărbători profane în calendarul catolic începând din 1464. Ei uită, ca întotdeauna, aportul dogilor, sau ducilor, Veneției, care, începând cu Enrico Dandolo, războinicul lui Cristos, organizau baluri mascate în palatul ducal.

Aveau toți aceeași motivație: să ferească persoanele de neam de hărmălaia vulgară care în fiecare an punea stăpânire pe străzi. Am spus „toți”, dar este puțin exagerat. Dogele care guverna Veneția în 1236 avea un mobil suplimentar: ca urmare a unui pariu, hotărâse să transforme serbarea într-un fel de joc de ghicitori.

Această distracție avea să ia următoarea formă: măștile și costumele pe care aveau să le poarte cuplurile la bal urmau să le fie distribuite în interiorul palatului, după instrucțiunile dogelui. Puși astfel laolaltă bărbați și femei, cuplurile trebuia să se identifice reciproc.

Mai existau câteva reguli de siguranţă: bărbaţii şi femeile stăteau separat, în stânga şi în dreapta salonului. Măştile de sex opus nu puteau să comunice, nici să-şi sugereze, prin mimică sau orice alt gest vizibil, adevărata identitate.

În fiecare jumătate, un paravan ascundea mese încărcate copios, pentru a le permite participanţilor să bea şi să mănânce fără a fi văzuţi. Pentru ca regulile să fie respectate, câţiva lachei ai regelui urmau să fie strecuraţi printre invitaţi şi aşezaţi mai ales de-a lungul liniei imaginare care despărţea cele două emisfere ale petrecerii.

Pentru a evita orice formă de trişare, toate aceste reguli, precum şi scopul jocului însuşi, urmau să fie dezvăluite abia la începutul balului. În plus, cum era de câştigat un premiu la urmă, participanţii înşişi aveau să-şi controleze adversarii.

Dogele nu dezvăluise după ce criterii erau împărţite măştile: se ştia numai că fiecare mască era simbolul exclusiv al persoanei căreia-i era destinată.

În noaptea balului, o dată adunaţi toţi convivii şi cunoscute regulile, fiecare participant urma să fie condus separat spre unul din culoarele laterale ale salonului, femeile în stânga, bărbaţii în dreapta. Pe fiecare culoar erau patru compartimente. Se introducea femeia, sau bărbatul, într-unul pentru a-şi pune masca. Operaţia era repetată până când cele patru compartimente se umpleau. Cei patru bărbaţi, sau cele patru femei, erau apoi conduşi la etajul de deasupra. Când toţi erau deghizaţi, balul putea începe.

Dar, înainte să coboare măştile, sunt necesare câteva lămuriri.

bazilica

Cititorii atenţi la scena din bazilică vor fi înţeles că un bărbat cunoştea secretul dogelui şi, în ciuda tuturor precauţilor luate, divulga informaţii despre măşti.

Delatorul era don Giovanni. El rostise ultimele cuvinte auzite în cripta secretă. Acest don Giovanni nu era un oarecare: în 1236, ocupa nici mai

mult nici mai puțin decât cea mai înaltă poziție ierarhică în Biserica Veneției. Nu mai țin minte dacă era episcop, arhiepiscop sau cardinal. Oricum ar fi, acest prelat, temându-se ca micul joc al regelui să nu se transforme într-o tragedie, se hotărâse să-i prevină pe câțiva credincioși.

Asemeni femeii în negru, credincioșii pe care-i prevenise el erau vinovați de adulter, cu fapta sau cu gândul; fuseseră auziți la confesiune, conform hotărârilor conciliului ecumenic din 1215.

Episcopul (sau arhiepiscopul) credea, în contrast cu părerea altor prelați ai Bisericii Catolice, că sufletul omenesc are un chip, o aparență, o figură – simbol al caracteristicilor lui cele mai fundamentale.

De când expusese pentru prima oară această doctrină, simțea cum apasă pe umerii lui amenințarea Inchiziției, tot mai înfricoșătoare, mai ales de la crearea de către papă, cu patru ani înainte, a funcției de mare inchizitor.

De teamă, tăcuse. Dar marile inteligențe acceptă greu tăcerea. Astfel, arhiepiscopul (sau episcopul) – nu fără vanitate – sfârși prin a-i expune teoria sa dogelui, al cărui apropiat, bineînțeles, devenise.

— La confesiune, vom descoperi imaginea cea mai tainică a sufletelor ce ni se deschid. Când îl ascult pe don Vincenzo, de pildă, cu toată marea lui cultură, îmi vine în gând imaginea unui călău. Cât despre Pietra, fiica lui, ea îmi apare îmbrăcată ca o călugăriță...

Dogele era sceptic. Spunea că o asemenea teorie nu putea fi niciodată demonstrată. Don Giovanni dădu alte exemple, îi propuse dogelui să ghicească chipul moral al cetățenilor de vază și – din indiscreție în indiscreție – să întocmească o vastă panoramă a caracterului intim al populației din Veneția.

Pariul fusese făcut în acest context. Când regelui îi veni ideea balului mascat – în cursul căruia fiecare invitat avea să se îmbrace în personajul atribuit de episcop –, don Giovanni își dădu seama că mersese prea departe. Cum era convins că teoria sa era adevărată, presimți că toate persoanele adultere din republică vor identifica drept parteneri nu pe cei cu care erau

uniți prin legăturile sfinte ale căsătoriei, ci persoanele pe care le iubeau cu adevărat.

noaptea

Când femeia în negru (care acum nu mai era îmbrăcată în negru) ajunse, încă nu purta tunica orientală cu motive florale și nu-și acoperise încă fața cu masca de maură. Cu un zâmbet larg pe buze, la brațul soțului ei, îl asculta pe doge dictând regulile jocului. De vreme ce fusese în cripta secretă, nu fu surprinsă. Când îi veni rândul să intre într-un compartiment de pe culoarul din dreapta, găsi o mască de femeie maură și o tunică orientală.

În timpul balului, se uită cu o atenție deosebită la două măști: cea a cruciatului și cea a leului, împotriva recomandărilor făcute de arhiepiscop în subterană. Bărbatul deghizat în cruciat era euforic; și, ca să distreze asistența, cum invitații de sex opus erau separați, îi veni ideea să-l cuprindă pe un tovarăș de-al său deghizat în canar și să execute câțiva pași stângaci de dans. Această glumă fu imediat imitată pe partea opusă, iar femeia cu mască de lună se învârti în brațele unei călugărițe. Pocalele cu vin, muzica stridentă a fluierelor și vielelor, vacarmul harababurii care invadase piața San Marco – totul contribuia la neglijența și destinderea măștilor.

Astfel încât nimeni nu băgă de seamă că femeia în negru dispăruse pe culoarul din stânga. Nu-i dădură atenție nici când se întoarse, îmbrăcată în altă tunică, împodobită cu motive florale, cu o mască maură ceva mai brună pe față și arătând niște maniere ce nu erau tocmai cele ale unei doamne din Veneția.

Ăstimp, în emisfera masculină, bărbatul cu mască de leu era abordat de unul dintre lachei. Dispăru la rându-i, pe culoarul din dreapta. Dacă un observator atent la acest du-te-vino s-ar fi hotărât să-l urmărească, ar fi asistat, pe culoarul transversal care le unea pe cele două, la întâlnirea dintre două măști: leul și maura.

Femeia vorbi prima: cuvinte pline de o dragoste aprinsă și senzuală. Leul, încremenit, nu răspunse. Situația părea să-l facă nervos. Maura,

fierbând de nerăbdare, îşi scoase masca, dezvăluind cine era, şi îşi continuă discursul înflăcărat; îi propuse să fugă din Veneţia – dacă şi el simţea o dragoste la fel puternică – şi pomeni de o anumită cheie pe care şi-o procurase în chip necinstit: cheia care dădea acces la o absidă a bazilicii comunicând cu cripta secretă – unde ea putea să-l aştepte în deplină siguranţă.

În timp ce aceste cuvinte erau spuse ori, mai exact, şoptite, maura, cu îndrăzneala şi voluptatea sugerate de masca ei, îl trase violet lângă ea, strângându-i bărbăţia. Cuprins deodată de o stranie înflăcărare erotică, fără să-şi scoată măcar masca, leul îi ridică maurei tunica şi consumă cu furie (am putea spune: „cu ură”) dragostea lascivă ce i se oferea.

Când se auziră primele ţipete, el nu mai era deja în palat. În afară de cruciat şi de canar, care râdeau şi beau în spatele paravanului, toate măştile văzură intrând, pe culoarul din stânga, doi lachei care purtau trupul unei femei îmbrăcate în tunică maură, găsită moartă pe culoarul transversal.

podul

La ordinul dogelui, bărbatul cu masca de leu – arestat chiar în acea noapte – trecea pe Podul Suspinelor înspre temniţele republicii. Don Giovanni află cu surprindere că bărbatul arestat nu era amantul, ci soţul femeii în negru sugrumate în timpul petrecerii.

Furios, se duse la doge, care refuză să-l primească. În scrisoarea pe care i-o adresă ca răspuns, magistratul suprem al Veneţiei spunea că a fost trădat şi recunoştea că a schimbat mai multe măşti, printre care pe a leului şi a cruciatului – căci pariul lor nu mai avea, în opinia lui, nici un sens. Ceea ce nu-şi asuma, în schimb, era responsabilitatea pentru crimă, fiindcă nu şi-ar fi închipuit niciodată o asemenea îndrăzneală din partea femeii în negru.

Interogată de doge în persoană, slujnica nu pomeni de monezile primite de la stăpâna ei, nici nu vru să-l denunţe pe lacheul care-i fusese complice. Spuse numai că îndeplinise poruncile răposatei, recunoscând însă că ghicise că soţul stăpânei era bărbatul deghizat în cruciat.

Don Giovanni nu descoperi niciodată unde dădea cealaltă criptă secretă care lega palatul de bazilică şi care i-ar fi permis (aşa cum, cred eu, a şi fost cazul) unui observator să pătrundă în templu şi să se apropie de absidă pentru a-l asculta când le dădea sfaturi amanţilor adulteri despre jocul dogelui.

Dar, cel puţin, prelatul avu consolarea de a-şi vedea confirmată teoria despre aparenţa sufletelor. Chiar dacă măştile leului şi cruciatului erau diferite, exista totuşi o trăsătură comună între aceste două embleme – amândouă sugerau o idee de forţă sau de noblețe.

Această trăsătură comună făcuse ca femeia în negru să-l iubească pe unul, apoi pe celălalt. Şi aceeaşi caracteristică acţionase asupra sufletului bărbatului deghizat în canar.

Cât despre cel deghizat în cruciat, el era mai sensibil la delicateţea păsărilor decât la patima femeilor maure; şi nu-l interesase nici o clipă cealaltă emisferă a salonului.

Cei doi prieteni – care petrecură tot balul împreună, se distrară ca două turturele şi nu dădură nici o atenţie deznodământului tragic al acelei nopţi – reuşiră să vadă sufletul celuilalt prin mască, fiecare conchizând că tocmai acela era sufletul pe care-l căuta.

A fost, în acel an 1236, ultimul mare scandal cunoscut de Veneţia.

Δ

Puține mituri au dat naştere la atâtea controverse despre triunghiurile amoroase ca acela al naşterii lui Heracles. Problema e simplă: după părerea generală, Alcmene n-ar fi comis un adulter, deoarece ea credea că se culcă cu soţul ei Amphitryon – şi nu cu Zeus, care luase înfăţişarea acestuia. Eu nu împărtăşesc această opinie: după mine, formarea unui triunghi amoros este independentă de voinţă, de conştiinţă şi de existenţa lui obiectivă.

Exemplul babilonian este analog cu cel al Alcmenei şi al lui Amphytrion. Într-adevăr, Enheduana era atât de beată încât nu avea conştiinţa relaţiei sexuale – chiar dacă Hammurabi demonstrase existenţa obiectivă a unui triunghi.

Sinidinam, în ce-l priveşte, a perceput altfel triunghiul: după el, Enheduana îl confundase cu Apiladad. Prin urmare, credea că femeia avea conştiinţa relaţiei sexuale, dar nu şi a adulterului.

Cazul lui Apiladad este mai greu de clarificat: se poate să fi minţit cu bună ştiinţă; sau se prea poate să se fi înşelat culcându-se cu Enheduana în locul lui Ubarrum.

Astfel, este posibil ca în această poveste un triunghi să se fi format obiectiv fără ca vârfurile lui să fie conştiente de acest fapt.

Situaţia inversă – care duce la aceeaşi problemă – s-a produs cu femeia în negru, care s-a oferit soţului crezând că este un alt bărbat. Chiar dacă, în mod evident, o relaţie sexuală între soţi nu poate fi calificată drept adulter, nu încape îndoială că femeia în negru îşi înşela soţul, cel puţin pe plan simbolic.

Este limpede că legile republicii nu permiteau abordarea acestui caz decât în dimensiunile lui obiective – şi de aceea soţul femeii în negru nu a putut dovedi crima care o justifica pe a lui.

Putem astfel, pe baza acestor exemple, să tragem concluzia că există adultere a căror consumare este doar subiectivă, în timp ce alte triunghiuri se produc în lumea obiectivă fără măcar ca persoanele implicate să fie conştiente de ele.

Dacă asemenea cazuri sunt posibile, este pentru că mărimile observabile într-un triunghi amoros – pentru a stabili o analogie cu ştiinţele fizice – variază în funcţie de punctul de vedere al observatorului. Dogele nu a văzut adulterul care justifica crima bărbatului cu mască de leu. Hammurabi a văzut adulterul pe care Enheduana şi Sinidinam nu-l cunoşteau, iar Apiladad îl nega.

În poveştile din Babel şi Veneţia, voinţa şi conştiinţa sunt mărimi relative, dar interdependente: Apiladad se poate să fi avut voinţa şi conştiinţa de a se culca cu Enheduana; dar bărbatul cu mască de cruciat n-a avut niciodată conştiinţa, cu atât mai puţin voinţa, de a participa la un triunghi amoros.

Fenomenul poate să capete totuşi contururi mult mai complexe.

Diferențele simetrice

Unul dintre cele mai vechi orașe din Lumea Nouă, format prin suprapunerea unor platforme compacte de argilă, înaltă cam de cincizeci de metri și întinsă pe mai bine de un kilometru, a fost ridicat pe importantul sit arheologic de la San Lorenzo, în mijlocul pădurilor mlăștinoase care acoperă câmpia scăldată de micul golf Campeche, parte din Golful Mexic.

Tot la San Lorenzo se află, pe lângă primele apeducte și bazine de piatră, colosalele capete umane sculptate în monoliți de bazalt, despre care se presupune că reprezentau căpeteniile locale.

Aceste opere giganteşti sunt rodul unei alianțe, încheiate în timpuri străvechi, între două clanuri de origine olmecă ce-și disputau hegemonia asupra regiunii: clanul Șarpelui și clanul Jaguarului.

Cei ai Jaguarului nu erau, poate, la drept vorbind, olmeci : erau vânători canibali care – caz foarte rar în istorie – s-au impus în nucleul principal al clanului Șarpelui, agricultori stabiliți de mult în această regiune străbătută de râuri și lagune.

Astfel, la apogeul civilizației olmece din San Lorenzo, în secolul al IX-lea înaintea erei noastre, exista o elită care nici nu vâna, nici nu cultiva. Această elită era alcătuită din membri ai celor două clanuri, definiți prin descendențe patrilineare, care-și împărțeau suveranitatea asupra satelor de pe un vast teritoriu periferic, precum și controlul drumurilor comerciale care legau puncte extreme precum Chalcatzingo, lângă lacul Texcoco, sau Izapa, la granița Guatemalei.

Clanul Șarpelui conducea ceremoniile care aduceau ploaia și garantau atât fertilitatea pământului, cât și fecunditatea femeilor. Erau stăpânii porumbului și campioni la jocul cu mingea[36].

Se trăgeau dintr-un șarpe uriaș cu aripi de pasăre, fabulosul Șarpe cu Pene, numit Kukulcan la mayași și Quetzalcoatl la azteci.

Cei ai Jaguarului aveau la capătul genealogiei un vrăjitor antic capabil să ia forma animalului eponim al clanului. De altfel, orice jaguar trecea drept un membru metamorfozat al clanului, care-i ucidea și-i mânca pe cei care se aventurau necugetat în pădure. Unii specialiști cred că acest om-jaguar este precursorul aztecului Tezcatlipoca și al mayașului Ah-Puch.

Pe lângă faptul că erau singurii cu puterea de a pătrunde în lumea morților, jaguarii dețineau înalte cunoștințe matematice, care le permiseseră să întocmească un calendar complex bazat pe ciclul solar.

Echilibrul între cele două puteri se realiza în felul următor: clanul Șarpelui captura victime omenești, care erau sacrificate și consumate de cel al Jaguarului. Iar cel al Jaguarului prezicea momentul prielnic pentru ritualurile recoltei de porumb, executate de cel al Șarpelui.

Totuși, în acea epocă, cam cu nouă secole înaintea erei noastre, orașul olmec numit astăzi San Lorenzo trecea printr-o criză care avea să-i opună din nou pe jaguari și șerpi, ca în urmă cu cinci sute de ani.

Miezul problemei ținea de calendar. Anul olmec (similar celui care avea să devină anul mayaș) număra optsprezece luni de câte douăzeci de zile și trebuia prelungit cu câteva zile intercalate – pe care jaguarii le consacrau morților[37]. În jurul anului 300, în momentul când începe această poveste, se crease un ecart de aproximativ șaptezeci de zile față de anul solar – ceea ce perturba predicțiile astronomice ale jaguarilor și provoca un decalaj tot mai mare între ceremoniile șerpilor și fenomenele pe care pretindeau că le provoacă.

Ca represalii – sau pentru a concentra puterea în mâinile lor –, oamenii Șarpelui capturau tot mai puține victime sacrificiale și le reproșau oamenilor Jaguarului că au lăsat să le scape controlul timpului.

Oamenii Jaguarului le întorceau acuzația, spunând că problema ținea de o scădere generală a fertilității, de vreme ce însăși soția cacicului Șerpilor – care era obligatoriu o femeie-jaguar – nu zămislea.

Aceasta era situație când marea preoteasă a îndepărtatului sat Chalcatzingo intră în orașul care avea să devină San Lorenzo și ceru să fie primită de șerpi și jaguari.

— Este o greșeală în calendar. Și știu cum s-o corectez.

Preoteasa propunea, în practică, adoptarea unui an împărțit în douăzeci de luni de câte douăzeci de zile, care să intre în vigoare după următoarea perioadă consacrată morților. Îi încredința că în doi ani calendarul va reveni la punctul de plecare. Concomitența permanentă între calendarul civil și anul solar constituia un secret ce avea să fie dezvăluit la momentul potrivit, în schimbul accederii clanului Chotl – clanul omenesc din care făcea parte ea – la puterea olmecă.

Bineînțeles, acest nou calendar conținea și el greșeli (deși se fonda pe perioade de repetare a timpului, nu pe adăugarea unor zile intercalate, fiindcă, în loc să rămână în urmă, el o lua înainte). Totuși oferea o soluție imediată pentru problemă. Mai ales că, numerotarea olmecă fiind în baza douăzeci (cum avea să fie și sistemul mayaș), douăzeci de luni de câte douăzeci de zile constituiau o formulă perfectă din punct de vedere ritual.

Adunați pe culmea dealului artificial de argilă, contemplând cele șapte efigii monumentale care delimitau perimetrul sacru al cetății, căpetenia clanului Jaguarului și al clanului Șarpelui se simțiră de-a dreptul jignite. Primul șef îl privi fix în ochi pe cel de-al doilea: n-avea nevoie să vorbească pentru a se face înțeles.

— Legați-o pe femeia aceea. Va fi sacrificată spre a servi drept hrană pentru jaguari.

Dar era curajoasă această vrăjitoare din Chalcatzingo. Prefăcându-se că nu se teme de moarte, ea îi înfruntă pe cei doi șefi și le spuse cu voce ridicată:

— Îi provoc pe Șarpele cu Pene și pe Omul-Jaguar să-i bată pe Chotl la jocul cu mingea. Dacă neamul meu pierde, puteți să mâncați tot satul.

Provocarea era inedită, cum inedită era și ipoteza unei posibile corectări a calendarului. Acum era o problemă de autoritate politică. Și de prestigiu. Cacicul Șarpelui ceru un răgaz ca să se hotărască. Între timp, preoteasa avea să fie tratată ca un prizonier oarecare. Fu dusă așadar într-un templu al Șarpelui cu Pene, ca să fie supusă ritualului de purificare care-i ferea pe jaguari să înghită impuritățile prezente în carnea sacrificată.

În templu – o chilie strâmtă cu acoperiș din frunze și pereți de trestie – o așteptau, solemn, cacicul Șarpelui și temuta sa soție din clanul Jaguarului.

Clipa aceasta este aproape imposibil de descris: vrăjitoarea înaintează, mândră și frumoasă – căci nu există frumusețe fără mândrie –, înspre cuplul care urma să îndeplinească purificarea. În clipa în care o dezbracă, se produce un triplu schimb de priviri. Dar priviri atât de profunde, sugestive, grele de subînțelesuri, încât urmările puteau fi lesne ghicite de un observator, dac-ar fi existat vreunul.

femeia-jaguar

În noaptea aceea, soția cacicului-șarpe dormi singură. Remarcase excitația soțului ei. Remarcase și excitația prizonierei. Consimți la trădarea soțului deoarece credea că până la urmă cacicul va accepta provocarea jocului cu mingea.

Ea, femeia-jaguar, avea obligații față de propriul neam, care îndura ocările clanului Șarpelui și fusese umilit de o femeie chotl care pretindea a cunoaște secretele calculului.

Consimți la această trădare pentru că avea de gând să facă a doua zi scandal, nelăsându-le șerpilor altă alegere decât s-o dea pe vrăjitoare pe mâna ei.

La drept vorbind, nici nu dormi. Era prea nerăbdătoare să afle gustul acelei cărni.

bărbatul-șarpe

În noaptea aceea, cacicul trecu peste toate prejudecățile neamului său și merse la templu, unde dormi cu prizoniera. Remarcase excitația femeii din

Chalcatzingo. Remarcase surprinzătoarea excitație a propriei sale soții. Consimți la fantezia soției sale pentru că întrevedea în această înțelegere perversă între cele două femei soluția la cearta dintre clanuri.

Cum se trăgea din Șarpele cu Pene, pentru el era aproape de neconceput să se culce cu o femeie care nu era jaguar. I se inculcase încă din copilărie că nu trebuie să aibă contact cu sexul impur al femeilor de origine strict omenească.

Consimți la fantasma soției sale – și avea să facă un mare efort ca să fie viril – fiindcă avea de gând să-i propună vrăjitoarei să-i nască acei copii pe care nu-i putuse avea cu femeia-jaguar. Jaguarii și-ar fi recăpătat astfel stăpânirea asupra timpului, iar șerpii puterea de a stimula fertilitatea. Neamul femeii omenești n-avea să pună mâna pe puterea olmecă, deoarece copiii ar fi aparținut neamului omului-șarpe, după regula filiației patrilineare.

Încheiară astfel o înțelegere, fără a mai fi nevoie de jocul cu mingea, fără a fi nevoie de sacrificiu, păcălindu-i astfel pe naivii locuitori ai satelor. Nu-i mai rămânea acum decât să depășească uriașa aversiune pe care-o simțea pentru ea.

femeia-om

În noaptea aceea, vrăjitoarea îl auzi sosind pe bărbatul care avea s-o siluiască. Remarcase excitația cacicului. Percepuse sordida excitație a femeii-jaguar. Consimți la această batjocură fiindcă presimțea că provocarea jocului cu mingea nu va fi acceptată.

Se înșelase închipuindu-și că stăpânii lumii vor arăta vreo prețuire pentru inteligența pură a ei. Sperase să acceadă la puterea olmecă; și sfârșise ca o simplă femelă, la schimb pentru supraviețuire.

Consimți la această batjocură pentru că nu era decât o ființă umană.

misterul

Orașul olmec care avea să se numească într-o zi San Lorenzo n-a fost, la drept vorbind, distrus. Arheologii afirmă că acele colosale capete de

piatră au fost mai întâi desfigurate, apoi transportate pe culmea dealurilor din apropiere, aşezate în rând şi la sfârşit arse.

Este vorba aşadar de o abandonare organizată, o fugă rituală. Nici astăzi nu se cunosc motivele acestui gest. Dar se poate ca straniul triunghi amoros să fie la sursa misterului.

Personal, n-am nici o opinie. Nu cunosc cultura olmecă. N-am fost acolo ca să observ triplul schimb de priviri.

36 Încă puţin înţeles de arheologi, acest ritual, sau sport, opunea două grupuri de jucători pe un fel de stradă mărginită de ziduri de piatră. Se poate ca scopul jocului să fi fost de a-l atinge pe adversar cu o minge de latex proiectată fără ajutorul mâinilor. Pe baza unui pasaj obscur din *Popol vuh*, unii au presupus că partidele erau jucate cu capete omeneşti. În Brazilia, indienii aicani practică un joc similar, care permite numai loviturile cu capul.

37 Media istorică, după ultimele stimări, ar fi fost de cinci zile suplimentare pe an. Un calcul extrem de precis, după cum se poate constata.

Δ

Una din cele mai interesante probleme referitoare la metoda de creare a poveștilor de adulter prin transformarea unor povești anterioare constă în întrebarea dacă triunghiurile astfel obținute sunt posibile.

Întrebarea a apărut cu ocazia unei dezbateri despre faimosul mit al lui Amphytrion și al Alcmenei. În acest mit, numai Zeus voia și avea conștiința participării la un triunghi amoros; cuplul nu știe nimic despre existența triunghiului (cel puțin la început).

Luând în considerare cei doi parametri – voința și conștiința –, putem defini personajele prin următoarele caractere distinctive:

	Amphytrion	*Alcmene*	*Zeus*
voință	−	−	+
conștiință	−	−	+

Timp de secole, a fost o adevărată provocare pentru teoria adulterului să ajungă să formeze un triunghi în care cel puțin unul dintre vârfuri să nu aibă voința de a comite adulterul, dar să aibă conștiința acestuia; sau să nu aibă conștiința, dar să aibă voința.

Pe măsură ce se făceau descoperiri, teoria s-a rafinat până când nu s-a mai confruntat decât cu o singură problemă: descoperirea unui triunghi ale cărui vârfuri să fie complet lipsite de voința adulterului, dar să aibă pe deplin conștiința lui. După acest format:

	alfa	*beta*	*gama*
voință	−	−	−
conştiință	+	+	+

Or, se întâmplă că povestea mexicană corespunde exact acestei scheme. Într-adevăr, nici femeia-jaguar, nici bărbatul-şarpe, nici femeia umană nu doresc triunghiul, dar fiecare îşi închipuie că ceilalţi doi îl doresc pentru că privirile lor sunt grele de subînţelesuri.

Am spus „grele de subînţelesuri”, dar n-am spus de ce fel de subînţelesuri era vorba. Acestea nu erau, cu siguranţă, de natură erotică, deşi dădeau această impresie. Fiecare a interpretat greşit privirea celorlalţi, ceea ce a dus la trei perceperi diferite ale situaţiei.

Luând în considerare punctul de vedere al fiecărui personaj, obţinem următoarea matrice de caracter distinctive:

	dorința lui alfa	*dorința lui beta*	*dorința lui gama*
percepția lui alfa	−	+	+
percepția lui beta	+	−	+
percepția lui gama	+	+	−

Astfel, pe baza rândurilor acestei matrice, pot defini trei ansambluri, constituite din elementele cuprinse în coloanele respective. Desemnând prin (α^{-}) semnul negativ în coloana „dorința lui alfa”, prin (β^{+}) semnul pozitiv din coloana „dorința lui beta” şi aşa mai departe, rândurile matricei iau următoarea formă grafică:

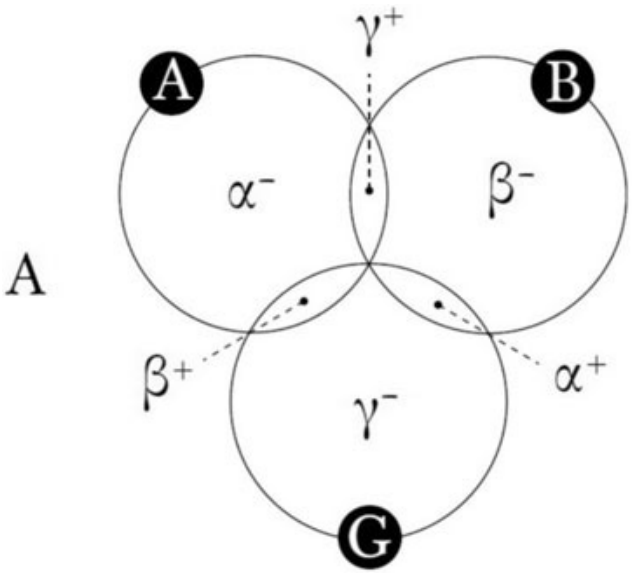

$A =$ percepția lui α

$\{\alpha^-, \beta^+, \gamma^+\}$

$B =$ percepția lui β

$\{\alpha^+, \beta^-, \gamma^+\}$

$G =$ percepția lui γ

$\{\alpha^+, \beta^+, \gamma^-\}$

Un ipotetic observator al scenei din templul Șarpelui cu Pene, care ar fi comis aceeași greșeală în interpretarea privirilor, ar fi perceput un al patrulea ansamblu, în care toate personajele sunt interesate sexual de adulter. Este ansamblul format prin reunirea intersectărilor și indicat prin zonele haşurate în schema de mai jos:

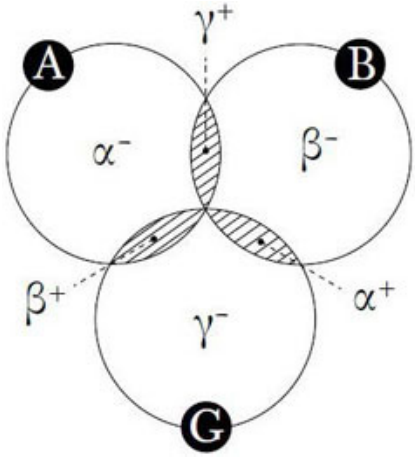

$$A \cap B + A \cap G + B \cap G = \{\alpha^+, \beta^+, \gamma^+\}$$

Presupunând că opinia subiectului despre propria dorință este adevărată, triunghiul care corespunde realității obiective a scenei – în care nici un personaj nu are dorință – poate fi obținut prin diferența simetrică între aceste ansambluri (adică prin reunirea elementelor care nu formează intersectări). Ceea ce ne conduce la un al cincilea ansamblu:

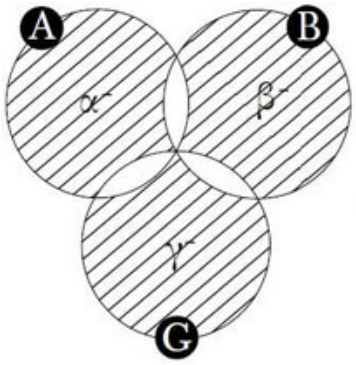

$$(A + B + G) - (A \cap B + A \cap G + B \cap G) = \{\alpha^{-}, \beta^{-}, \gamma^{-}\}$$

Acest triunghi – în care toți știu și nimeni nu vrea – constituie, poate, exemplul cel mai extrem de percepție referitoare la fenomenul triunghiular. El a fost, mult timp, un specimen considerat imposibil de găsit în realitate. Asta însemna însă a uita că nimic nu-i imposibil în poveștile de adulter.

SECVENȚA A CINCEA

în care se demonstrează postulatul:

Pe un plan amoros, cea mai mică distanță
între două puncte este un triunghi

Strania mașinărie din fortăreața Beja

În vremea când al-Mutamid, regele-poet, domnea peste taifaua Sevillei – al cărei teritoriu curbat ca un iatagan se întindea de la Mediterana spaniolă până la coasta atlantică a Portugaliei –, trăia la Beja, în Alentejo, un geometru foarte temut pe nume Mussa, zis al-Kamin, zis ibn Allah (adică „Mussa cel ocult”, „Mussa, fiul lui Dumnezeu”), care era şi maestru în artele hermetice şi despre care se spunea că nu are tată.

Prezicea viitorul şi revela trecutul acest obscur al-Kamin, acest bastard de ibn Allah. Poporul din Beja se temea de el şi-l bănuia că rupsese pecetea lui Mohamed care împiedica venirea unor noi profeţi. Mussa susţinea că darul lui nu era al unui profet, ci îi venea de la cunoaştere. Şi invoca în ceea ce-l privea o maximă a Mesagerului însuşi:

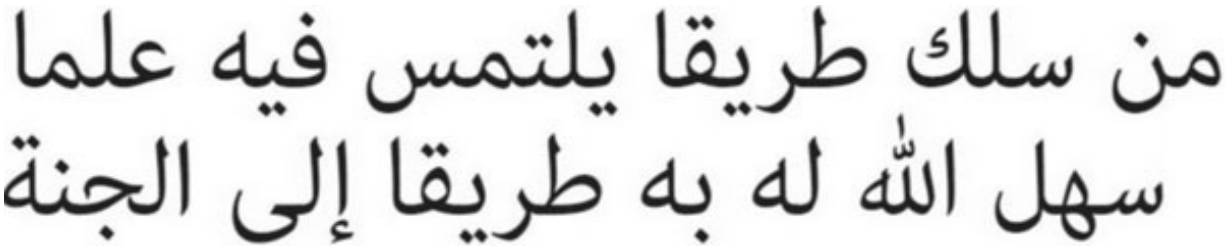

38

Dar acest argument n-ar fi fost satisfăcător dacă geometrul nu s-ar fi bucurat de protecţia unui oarecare Usama, fratele de lapte al lui Mutamid, care se reclama dintr-o ascendenţă beduină şi cumula în oraşul Beja, de şapte luni, funcţiile de cadiu şi de judecător secular. Aroganţa acestui om era atât de mare încât, la puţin după numirea sa, îi refuzase faimosului poet

ibn Ammar mâna surorii lui, superba Fudaila, care trebuise dusă în secret în fortăreaţă, din cauza insistenţei pretendentului.

Admiraţia lui Usama pentru al-Kamin era atât de mare încât geometrul obţinuse permisiunea de a fabrica – în subterane – o stranie maşinărie despre a cărei existenţă nu ştia nici regele al-Mutamid însuşi.

Mecanismul pus la punct de Mussa era destul de simplu: un ax vertical făcut dintr-un metal extrem de dur (poate din oţel) susţinea şapte tije orizontale şi mobile. La extremitatea acestor tije – ale căror lungimi erau respectiv proporţionale cu distanţele orbitale maxime măsurate pentru fiecare dintre cei şapte aştri cunoscuţi în astrologia clasică – erau fixate nişte sfere cioplite dintr-un misterios cristal translucid, umplute cu diferite metale (menţinute în vid şi în stare lichidă) despre care Mussa descoperise că sunt asociate fiecăruia dintre cei şapte aştri: aurul Soarelui, argintul Lunii, mercurul planetei omonime, staniul lui Venus, cuprul lui Marte, fierul lui Jupiter, plumbul lui Saturn.

Această imitaţie a sistemului solar după modelul geocentric fusese înălţată în mijlocul unui cerc trasat pe jos, care reprezenta eclipticul şi era împărţit în douăsprezece arce de cerc corespunzătoare celor douăsprezece semne ale zodiacului.

Această maşinărie avea o proprietate remarcabilă: dacă o persoană atingea axul principal, tijele care reprezentau planetele începeau să se învârtă deasupra eclipticului până formau horoscopul respectivei persoane.

Dacă pentru ibn Allah finalitatea acestei invenţii era strict alchimică, Usama vedea în ea un puternic instrument de justiţie. Căci cadiul se lăuda că obţine mărturisiri fără a fi nevoie de tortură. Pentru asta, îi înlănţuia pe acuzaţi de axul principal şi-i cerea geometrului să le citească horoscoapele. Niciodată vreun acuzat nu negase vreo afirmaţie enunţată de al-Kamin.

Cum Mussa nu obişnuia să iasă în oraş, interpretarea lui era întotdeauna imparţială. În plus, nu se informa niciodată despre ce se întâmpla în Beja înainte să fie solicitat de cadiu. Astfel că nu ştia nimic despre zvonurile care umblau despre prinderea unui presupus spion al regelui din Badajos. Geometrul era aplecat asupra unei hărţi şi efectua

calcule complicate pentru a determina aria taifalei, când Usama și prizonierul coborâră în subterană.

Ibn Allah privi nepăsător scena, cu acea detașare specifică savanților. Dar, îndată ce tijele începură să se miște, formând tema astrală a presupusului spion, o agitație ciudată îl cuprinse pe al-Kamin.

După ce consultă câteva vechi schițe manuscrise așezat în fundul unui dulap întunecos, îi ceru cadiului să-l urmeze într-un compartiment lateral al temniței. Lungile explicații pe care i le dădu ar putea fi astfel rezumate: judecătorul capturase un om care întreținea cu el, Usama, o rarisimă relație astrologică numită „antipodie deplină”. Cu alte cuvinte, cadiul și spionul aveau destine antagonice, amândoi fiind născuți sub conjuncturi astrale exact inverse. Adică fiecare planetă ocupa poziții opuse în teme astrală a fiecăruia. Astfel, când pentru cadiu soarele era în gradul al șaptelea al Racului, pentru prizonier era în gradul al șaptelea al Capricornului; când pentru acesta Luna era în gradul al șaptelea al Taurului, pentru Usama era în al douăzecilea al Scorpionului. Și așa mai departe.

Interpretarea astrologică a lui Mussa, confirmată de mărturiile acuzatului, era aproximativ următoarea: deținutul era un tânăr pe nume Paio, originar din Lamego, care ocupa simultan funcțiile de rândaș și armurier în slujba conților care aveau să-l proclame în secolul următor pe Afonso Henriques rege al Portugaliei. Paio venea din taifaua Badajos, unde, cu șapte luni în urmă, fusese luat prizonier alături de alți câțiva gentilomi leonezi după ce purtase un raid îndrăzneț la granițele Lisabonei, pe atunci teritoriu musulman.

Calitățile lui Paio din Lamego ca armurier și rândaș atrăseseră atenția emirilor locali. Dar nu din acest motiv obținuse promisiunea de a-și recăpăta libertatea. La puțin timp după întemnițarea lui, în toată Spania se vorbea numai despre povestea domniței Briolanja, sora lui Paio: ea pătrunsese călare în taifaua Badajos și ajunsese în capitală pentru a-l obliga pe rege să-i elibereze fratele.

Din păcate, fu capturată la rândul ei. Dar, ca omagiu pentru gestul ei de bravură, i se acordă lui Paio dreptul de a-și răscumpăra sora – precum și

propria libertate – dacă reușea să se strecoare la dușmanii din sud, dându-se drept mozarab, și să-i indice emirului din Badajos calea ce a cuceri Sevilla.

Astfel fusese Paio surprins aproape de Beja, pe când spiona, ascuns sub niște saci, o adunare a statului major într-o tabără de la frontieră.

Mărturia rândașului și interpretarea lui al-Kamin confirmau antagonismul evident al personalității lor: Paio era creștin; Usama musulman. Paio, armurier, ascuțea săbii; Usama, judecător, condamna ucigașii. Paio, rândaș, avea grijă de cai; Usama, cadiu, de turma lui Allah. Paio era un aventurier; Usama funcționar public. Paio era captiv; Usama era liber. În timp ce Paio era luat prizonier la Lisabona, Usama era numit cadiu de către al-Mutamid. Iar când, puțin după aceea, Briolanja ajungea în Badajos pentru a-l elibera pe Paio, Usama refuza să-i acorde poetului ibn Ammar mâna Fudailei.

Citirea temei astrale revela, de asemenea, anumite convergențe între cele două vieți – provocate, după Mussa, de un fel de efect specular al horoscoapelor lor: Paio și Usama aveau, pe picioare opuse, cicatrice identice căpătate în luptă. Erau orfani din copilărie – Paio își pierduse mama, Usama tatăl. Dar exista un amănunt și mai tulburător: Briolanja era sora geamănă a lui Paio, iar Fudaila sora geamănă a lui Usama.

Ibn Allah n-avea nevoie să citească mai mult pentru a cunoaște soarta pe care Usama i-o rezerva lui Paio: să-l lase să moară în închisoare. Nicidecum pentru că era spion, ci chiar în virtutea acelei antipodii: amândoi – din clipa când se văzuseră – se urau visceral.

Astfel, izolat în carcera infectă a fortăreței unde zăcea, Paio din Lamego nu află uluitoarea veste care făcu tot orașul Beja să tremure: Briolanja, domnița războinică, fugise din Badajos și se îndrepta spre țara lui al-Mutanid să-și elibereze fratele.

Usama fusese informat de această minune. Dar era un om atât de sigur pe el, încât nici nu se gândi să-l consulte pe geometru pentru a afla riscurile pe care le înfrunta. Astfel că rămase în deplină necunoștință a unor fapte ciudate (dar ușor de prevăzut) care se desfășurau în temnițele fortăreței:

prizonierul primea acum pâine proaspătă şi apă curată. Şi, din când în când, bucăţi de brânză, vin şi fructe uscate.

Paio din Lamego bănuia vreun favor ilicit, fiindcă apa sălcie şi pâinea veche continuau să-i fie servite cu regularitate.

Misteriosul aliat îi rămase necunoscut până-n ziua când se hotărî să stea la pândă. Când se deschise portiţa de jos prin care i se dădea mâncarea, Paio apucă mâna binefăcătorului său. Apropiindu-şi faţa de deschizătură, reuşi să vadă la lumina unei lumânări chipul lui Usama pe un trup de femeie. Fudaila.

Fudaila, sora lui Usama, privise de departe sosirea prizonierului în fortăreaţă şi se îndrăgostise nebuneşte. Paio din Lamego fu străbătut de acelaşi sentiment. Schimbară jurăminte de iubire veşnică, iar primul favor pe care i-l ceru Paio Fudailei în numele iubirii lor fu să-i trimită o scrisoare Briolanjei din partea lui. Fudaila izbucni în râs, stânjenită:

— Bietul meu iubit, câtă naivitate!

Lui Paio din Lamego nu-i veni să creadă că Briolanja evadase din închisoarea din Badajos, străbătuse taifaua fără să fie oprită, trecuse graniţa, intrase în Beja şi se strecurase în fortăreaţă, ca să cadă apoi, îndrăgostită nebuneşte, în braţele lui Usama.

Paio din Lamego gemu de durere când află că Briolanja trăia în fortăreaţă, fiind concubina cadiului. În zilele următoare, durerea lăsă loc acţiunii. O convinse pe Fudaila că avea nevoie de arme şi unelte ca să rupă lanţurile şi să spargă uşa celulei. Concepu planuri de evadare. Reuşi chiar s-o sărute pe Fudaila prin mica deschizătură de la nivelul solului.

Fudaila îi explică amantului ei că lucrurile nu erau aşa de simple. Ea era mereu supravegheată şi îi era interzis să iasă pe stradă. Nu avea acces uşor la săbii, pile şi securi. Nu ştia cum ar fi reacţionat fratele ei dacă ar fi aflat că uneltea pentru a ajuta la evadarea unui necredincios acuzat de spionaj. Totuşi, într-o zi îi aduse un cuţit.

Fudaila şi Paio se sărutară atunci prin uşiţă. Aveau să fie ultimele sărutări: când se ridică, tânăra îl văzu pe fratele ei, cu iataganul în mână, alături de nemaipomenita Briolanja.

— Trădătoareo, zise Usama. Și își omorî sora.

Disperat, Paio asista la această oroare prin portiță. Strigă la Briolanja să intervină. Războinica Briolanja, concubina lui Usama, îl rugă pe cadiu să deschidă celula. Când ușa fu larg deschisă, în fața lui Usama, uluit, în fața lui Paio, îngrozit, Briolanja se apropie de fratele ei, cu iataganul încă ud de sângele Fudailei în mână:

— Trădătorule, zise tânăra femeie. Și făcu același gest.

38 „Celui care apucă pe calea științei, Allah îi va face drumul o scurtătură lină spre Rai.”

Δ

Dintre toate poveştile de adulter din această carte, nici una n-a fost atât de criticată precum cea din fortăreaţa Beja. Nenumăratele obiecţii ridicate invocă atât imposibilitatea practică de a construi o asemenea maşinărie, cât şi existenţa anacronică a horoscoapelor antipodice în epoca în care au avut loc aceste evenimente.

Dar mi-ar părea rău să-l plictisesc pe cititor făcându-i inventarul complet al acestor critici. Mă voi mărgini să resping singura obiecţie demnă de interes, care pretinde că episodul de la Beja n-ar fi o poveste de adulter.

Dat fiind P = Paio, B = Briolanja, U = Usama, F = Fudaila, putem realiza următoarea pereche de ecuaţii:

$$P = B$$

şi

$$U = F,$$

deoarece este vorba de gemeni care au exact acelaşi horoscop. Or, ştim că între Paio din Lamego şi Usama din Beja există o relaţie de antipodie, care se extinde în mod natural la femei. Astfel:

$$P = 1 / U$$

şi

$$B = 1 / F.$$

Fie şi predicatele logice > („a iubi”) şi < („a urî”). Ştim că Paio o iubea pe Fudaila, iar Usama pe Briolanja, inversul fiind de asemenea adevărat. Prin urmare:

$$P > F,$$
$$F > P,$$
$$B > U$$
și
$$U > B.$$

După sursele mele, știm totodată că Paio și Usama se urau visceral. Astfel:

$$P < U$$
și
$$U < P.$$

Or, dacă Paio îl urăște pe Usama,

$$P < U,$$

și dat fiind că Usama este fratele geamăn al Fudailei

$$U = F,$$

atunci Paio o urăște pe Fudaila,

$$P < F.$$

Dar, dacă Paio o urăște pe Fudaila,

$$P < F,$$

atunci Paio iubește inversul Fudailei:

$$P > 1 / F.$$

Dar, știind că este adevărat că Paio o iubește pe Fudaila și iubește inversul Fudailei,

$$P > F$$
și
$$P > 1 / F$$

atunci Fudaila este egală cu inversul Fudailei,

$$F = 1 / F.;$$

altfel spus, Fudaila este egală cu Briolanja:

$$F = B.$$

Prin urmare, dacă Fudaila este egală cu Briolanja,

$$F = B,$$

atunci Paio o iubeşte pe Briolanja:

$$P > B.$$

Altfel spus, Paio o iubea pe Briolanja, la fel cum se demonstrează, printr-un raţionament analog, că Briolanja îl iubea pe Paio, Usama o iubea pe Fudaila şi Fudaila îl iubea pe Usama.

De altfel, ne-am fi putut lipsi de tot acest aparat matematic dacă am fi fost atenţi la două fapte: o domniţă, fie şi războinică, n-ar fi străbătut două regate maure decât din dragoste; un bărbat care-şi proclamă o ascendenţă beduină nu i-ar fi refuzat unui poet mâna surorii sale – decât din acelaşi motiv.

Astfel, departe de a fi falsă, povestea din Beja descrie o situaţie excepţională de triunghiuri încrucişate care implică un incest.

Bineînţeles, această combinaţie între incest şi adulter nu este nouă. Cunoaştem exemplul lui Lot, care a procreat cu cele două fiice ale lui după ce soţia lui se preschimbase în statuie de sare. Pe cel al lui Œdip, care şi-a ucis tatăl şi s-a căsătorit cu mama sa. Pe al eroului bororo din clanul Paiowe, care-l inversează pe al lui Œdip, fiindcă întâi îşi violează mama şi apoi îşi ucide tatăl.

Întreaga originalitate a poveştii din fortăreaţă ţine de faptul că dragostea Fudailei şi a lui Paio, ca şi cea a Briolanjei şi a lui Usama, sunt simultan adultere şi incesturi simbolice. Fudaila îl iubea pe Usama şi l-a iubit pe Paio. Iubindu-l pe Paio, îl trăda pe Usama (care o ucide din acest motiv) – şi, în acelaşi timp, materializa printr-un triunghi acest sentiment pe care ea îl reprima, căci Usama echivala cu Paio, la fel cum ea însăşi echivala cu Briolanja[39]. Acest raţionament se aplică, bineînţeles, şi celorlalte personaje.

Totuși, pentru a înțelege bine legătura intrinsecă existentă între incest și adulter și importanța ei în teoria triunghiurilor, este bine să cunoști alte două povești.

39 Raționamentul care demonstrează că U = P este analog celui care demonstrează că F = B.

Ecuația de gradul zero

Navigatorii atrași de frumusețea și misterele Oceanului Pacific (și care au ajuns să-i exploreze întinderile) n-au rezistat niciodată puterii de fascinație a moailor – acele uriașe statui de piatră cu ochi de coral presărate pe aproape tot perimetrul insului Rapa Nui, cunoscută din secolul al XVIII-lea sub numele de Insula Paștelui.

Însă a privi moaii înseamnă a contempla o lume revolută. Într-adevăr, construirea lor corespunde cu apogeul unui lung proces început cu mult timp în urmă, în jurul anului 300 al erei noastre, în vremea în care regiuni întregi din Polinezia erau încă nelocuite, ca Noua Zeelandă, Hawaii – și Insula Paștelui însăși.

S-a meditat mult la motivele care i-au determinat pe polinezieni să se aventureze atât de departe spre orizonturile virgine ale unei mări neîmblânzite. Explicațiile de tip utilitarist sunt cele mai comune: populația creștea și avea nevoie de mai mult spațiu. Iar în această mișcare au fost cucerite insulele.

Există însă cel puțin un caz în care acest raționament nu se aplică. În Tahiti, locuită atunci de aproape patru mii de ani, unii membri ai societății secrete a uhaișilor – vrăjitori temuți care îmblânzeau marii curenți marini, furtunile și uraganele și care, se zice, își țineau adunările în largul mării în nopțile întunecoase – aflaseră despre anumite aspecte raționale ale magiei și afirmau că se pot „forma” uhaiși printr-o educație sistematică. Acest lucru a provocat o gravă sciziune între susținătorii tezei și majoritatea conservatoare.

În mod tradiţional, novicii uhaişi erau recrutaţi exclusiv dintre indivizii deţinători ai unei forţe extraordinare – un fel de *mana* – care se revela subit şi spontan[40]. Astfel erau consideraţi, de exemplu, supravieţuitorii naufragiilor, îmblânzitorii de balene şi cei care regăseau drumul insulelor după ce petrecuseră zile la rând pierduţi pe mare. Iniţierea magică avea loc abia după aceea – şi încă nu în toate cazurile, pentru a păstra caracterul secret al societăţii.

Noua teorie era întemeiată în întregime pe istoria mitică a tahitienilor: pentru aceste spirite subversive, marii uhaişi din trecut îşi „dobândiseră” *mana* stimulaţi de dificultăţile inerente condiţiilor vieţii primitive. Astfel furaseră focul, inventaseră piroga, trasaseră harta stelelor fixe, domesticiseră plantele şi animalele – ca să pomenim numai câteva dintre faptele lor măreţe. Din această perspectivă, nimic nu se împotrivea „ecloziunii” unor noi vrăjitori, cu condiţia să fie puşi în situaţii similare recreate artificial.

Problema era, pe scurt, dacă *mana* era înnăscută sau dobândită. Atunci fu propus un experiment.

În mare taină, uhaişii începură să exploreze spaţii maritime tot mai întinse, în căutarea unor insule necunoscute şi sălbatice. În aceeaşi epocă, nou-născuţii începură să dispară misterios din satele tahitiene, care intrară atunci într-o lungă perioadă de groază.

Se spune că, atunci când uhaişii au ajuns pe Rapa Nui cu puţin înainte de anul 400, expediţia dura deja de un secol. Nu pot să atest această dată. Dar avem cunoştinţă de câteva tentative anterioare de descoperire a unor insule. Rezum aici câteva:

a. o fetiţă a fost pusă într-un fel de leagăn complet închis, cu excepţia unui orificiu de mărimea unui sân prin care era alăptată; neputând să vadă alte fiinţe umane, nici să-şi dezvolte capacităţile motrice, ea a murit imediat ce a fost scoasă din leagăn;

b. un băieţel, crescut mai întâi într-un leagăn asemănător pentru un timp scurt, a fost pus într-o incintă închisă cu un fel de gard, îndată ce s-a putut deplasa în patru labe; dar a murit curând, renunţând să mai meargă să

sugă din sân (care i se dădea printr-un orificiu) sau după apa și alimentele care i se puneau la poartă;

c. doi copii, crescuți într-un leagăn mai mare, dar închis, au fost apoi transferați în incintă; cei doi copii se stimulau reciproc, jucându-se toată ziua; au învățat astfel singuri să meargă. Totuși, după ce au intrat în spațiul liber al insulei, au murit, incapabili să descopere alte alimente în afară de frunze;

d. un cuplu (după ce trecuse de toate etapele descrise în alineatul precedent) a murit de frig: erau incapabili să-și construiască adăposturi după prăbușirea celor făcute de uhaișI.

N-are rost să relatăm numeroase decese provocate de boli și accidente sau uciderea copiilor atunci când un defect al dispozitivului le permisese să vadă o ființă omenească.

Dar pe Insula Paștelui experimentul a dat rezultate surprinzătoare. Incinta – imensă – a fost construită în jurul unei cavități stâncoase unde se afla un rezervor natural de apă comunicând cu pânza freatică și la care se putea ajunge printr-o deschizătură de mărimea unei nuci de cocos. În grotă mai era și un fel de platformă ferită de umiditate.

Din fiecare latură a grotei porneau pereți formați din stâlpi, legând marea de locul unde azi se află plaja Anakena. Pe acest coridor cu contururi neregulate se găseau cocotieri, precum și alți arbori și arbuști locali, la care se adăugau bananieri și portocali plantați de uhaișI. Insecte, mici șopârle, păsări marine, broaște țestoase, crustacee, delfini și balene făceau parte, de asemenea, din această lume mărginită.

După acumularea eșecurilor precedente, au fost constrânși să atenueze unele condiții: cuplul de copii era acum asistat mai îndeaproape, chiar în interiorul incintei. Dar, cum trebuia în continuare ca ei să nu vadă alte ființe umane, uhaișii apăreau în fața lor purtând măști de pasăre, cu trupul acoperit de pene și țipând ca zburătoarele. Preotese deghizate în păsări îi alăptau și-i îndemnau să meargă. Pentru a evita dezvoltarea conceptului de maternitate la copii (prin comparație cu păsările adevărate), aceste preotese

căutau să reprezinte specii inexistente, schimbându-şi mereu culoarea penelor şi acoperindu-şi trupul cu mirosuri de fiecare dată diferite.

Copiii au fost îndemnați foarte repede să adune singuri larve, să curețe banane şi să mănânce ouă. Cantitatea de ouă şi fructe împrăştiate prin incintă scădea treptat, ca să-i oblige să le caute la sursă. O dată trecută această etapă, se aduseră din Tahiti găini, ca să le garanteze aprovizionarea cu ouă.

Dar uhaişii ştiau că trebuie mers şi mai departe. Le lăsară unelte de piatră în poziţii care să sugereze funcţia lor, cum ar fi să taie ciorchinii de banane sau să desfacă nucile de cocos.

Până atunci, uhaişii făcuseră cu schimbul pe insulă ca să observe evoluţia copiilor. Când îşi dădură seama că aceştia reuşiseră în mod spontan să desfacă o nucă de cocos (răzuind cu răbdare coaja de o strâncă până când se rupeau fibrele, apoi lovind-o de o piatră ascuţită), dădură jos o parte din gard. Apoi părăsiră Rapa Nui, lăsându-i pe copii singuri pentru prima oară.

În primii şapte sau opt ani, vrăjitorii ajunseseră la concluzii revelatoare. De pildă, că igiena era instinctivă la ei (îşi lăsau excrementele pe plajă, de unde le lua mareea); că afecţiunea era reciprocă şi necondiţionată (nu se observase niciodată o ceartă cât de mică); că râsul şi joaca era activităţile lor predominante (adunau numai cantitatea de alimente suficientă pentru nevoile vitale ale unei zile); că alimentele lor preferate erau cele care necesitau cea mai puţină muncă (larve, ouă, banane şi portocale, în detrimentul nucilor de cocos); că orice inovaţie tehnică era motivată de plăcere (în şapte ani, copiii făcuseră patru descoperiri: să căptuşească pământul grotei cu crengi şi frunze; să dea gust ouălor cu puţină apă de mare; să-şi mângâie reciproc trupurile cu pene; să scrijelească figuri pe trunchiurile de copaci cu un stilet lăsat de vrăjitori)[41].

Dar toate acestea nu însemnau nimic pentru tahitieni în comparaţie cu experienţa nemaipomenită de a asista personal la naşterea unei limbi omeneşti. Căci, deşi nu avuseseră vreodată contact cu idiomul tahitian, copiii învăţară să vorbească.

Și iată procesul: copiii se amuzau alergând pe rând până la malul mării și întorcându-se înainte să fie atinși de un val. La un moment dat, ca să-i atragă atenția tovarășului ei de joacă, micuța strigă *ih*, arătând spre sine, și o luă la fugă.

O dată întoarsă, băiatul făcu la fel. Spuse *ih* și o luă la fugă. După două sau trei curse, fetița își dădu seama că el își pierduse iar interesul pentru joc. Atunci, în loc să spună *ih*, ca să nu lase loc de nici o îndoială, strigă *uh* și făcu un gest semnificativ în direcția tovarășului ei – al cărui rând era să alerge.

Era astfel instaurată – prin această convenție tacită – baza sistemului de pronume: *ih* („eu”) și *uh* („tu”). Mecanismul era atât de simplu (am putea spune atât de previzibil din punct de vedere neurologic) încât aproape în același timp apărură pronumele „el” (sau „ei”) și „noi”. Imediat după aceea, adverbele de loc: „aici”, „acolo”, „departe”, „alături”.

În acest stadiu, urmarea era previzibilă: o nouă interjecție însoțită de un gest sau o mișcare crea un verb la forma imperativă. Așa cum în orice limbă există o formă de emfază, adesea se putea auzi *uh pa!* („tu, fugi!”). Forma indicativă decurse natural din singura variantă combinatorie posibilă – *ih pa* („eu fug”), fiindcă era absurd să-și dea un ordin lor înșiși.

Totuși fraza la indicativ „tu fugi” (*uh pa*) nu se distingea de imperativ decât prin intonație. Exigența clarității determină deci o modificare a verbului care să marcheze diferența. Astfel, *uh paw* – cu o ușoară coborâre a tonului pentru a modela prozodia – deveni: „tu fugi”.

O dată stabilite noțiunile de sintaxă, pronume, flexiuni și moduri verbale, posibilitățile se puteau desfășura în totalitate: substantivele apărură o dată cu îndoielile legate de obiectul la care se referea „el”; adjectivele decurseră natural din verbe intranzitive, precum *kiokio* („obosit”), care deriva din *kio* („a opri”); prepozițiile proveneau din verbe de mișcare, ca *ipa* („spre”), derivat din *pa* („a fugi”). Și așa mai departe.

Am spus că uhaișii îi abandonaseră pe copii singuri pe insulă. Când se întoarseră peste doi ani, deja nu le mai înțelegeau limba, atât de mult

crescuse vocabularul şi evoluase sintaxa. În plus, cele mai multe dintre aşteptările lor legate de dezvoltarea tinerilor fuseseră înşelate.

Aceştia foloseau şi acum aceleaşi cuţite, stilete şi securi şi încă depindeau, în mod periculos, de apa din puţul natural al grotei, pentru că nu exploraseră alte izvoare subterane. Nici foc nu făceau. Nu vânau. Continuau să locuiască în aceeaşi cavitate stâncoasă şi închideau intrarea numai cu arbuşti. Schimbările în obiceiurile lor alimentare fuseseră minime: nu mai mâncau banane, fiindcă nu învăţaseră să le cultive. Poate de aceea, lipsindu-le sărurile minerale, crescuse consumul de nuci de cocos, pe care acum le desfăceau mai uşor.

Regimul frugal şi uneltele alimentare contrastau cu frumuseţea şi varietatea podoabelor de pene pe care le purtau amândoi – obicei care pentru uhaişi avea ceva absurd, de vreme ce copiii trăiau singuri.

Nu vânau, într-adevăr; dar omorau aproape toţi puii masculi. Deoarece cocoşii, crescuţi în aceste condiţii semi-sălbatice, deveneau extrem de agresivi. Această practică le permise uhaişilor să-şi dea seama că aceşti copii, aproape adolescenţi, aveau pe deplin conştiinţa diferenţei între sexe. Mai rămânea de ştiut când vor procrea.

Aşteptară. Mult timp. Foarte mult timp. Uhaişii făcură numeroase expediţii pe Rapa Nui – expediţii tot mai riscante, pentru că acum aveau de-a face cu adulţi de optsprezece, nouăsprezece ani. Dragostea, totuşi, încă nu exista pe Rapa Nui, dragostea în sensul fizic al termenului.

Cum ar fi putut aceşti vrăjitori bătrâni, care dezbăteau la nesfârşit dacă *mana* e înnăscută sau dobândită, să-şi închipuie un triunghi amoros pe o insulă locuită numai de două persoane, pe deasupra lipsite de dorinţă sexuală?

Chiar nu puteau. Apoi, într-o zi când balenele albe suflau în preajma insulei, o canoe tahitiană acostă pe Rapa Nui. Trei vrăjitori uhaişi, prevăzători ca întotdeauna să nu fie văzuţi de cei doi locuitori ai acelui exil insular unic pe Pământ, începură să exploreze insula, până la ultimul colţişor.

Cuplul, constatară ei după o săptămână de căutări, dispăruse. Nu găsiră nici trupuri, nici morminte. Se gândiră la două ipoteze: fie muriseră pe mare, fie învățaseră să-şi construiască o canoe. Atunci unul dintre ei făcu o descoperire interesantă. Chiar dacă găseau, gravat pe copaci, acelaşi repertoriu de figuri – tehnica, altfel, îmbunătățindu-se mult –, fuseseră introduse trei figuri noi: un vagin, un penis (conform schemei caracteristice diverselor reprezentări grafice din preistorie) şi o pasăre necunoscută, stând în picioare ca un om.

Vrăjitorii conchiseră că dispariția tânărului cuplu era legată de acea pasăre stranie: încercaseră, fără îndoială, s-o urmeze, aruncându-se în apă. Dar nu reuşeau să-şi explice descoperirea sexualității. Eu am propria teorie în această privință.

Cu siguranță, acea pasăre necunoscută a trezit libidoul tinerilor. Lucrul mi se pare evident: un pinguin fusese purtat de curenții maritimi până la latitudinile tropicale ale Insulei Paştilor, fenomen rar, dar posibil (l-am văzut odată pe plaja Ipanema din Rio de Janeiro). Şi probabil că era vorba de specia numită pinguin imperial, originară din Antarctica, care are un metru în înălțime şi se deplasează în poziție dreaptă. Nemaivăzută pe Rapa Nui, pasărea trebuie să fi evocat tinerilor o amintire vagă, îndepărtată, neclară, de pe vremea când uhaişii se deghizau în păsări[42].

40 Antropologii identifică astăzi „mana” ca o forță impersonală care se poate transmite şi se concentrează în indivizi şi obiecte. Totuşi, în istorie, conceptul a variat: *axé* [stil brazilian de muzică – n. tr.] este un fel de *mana;* unele superstiții occidentale legate de noțiunea de „talent” au aceeaşi origine.

41 Pe lângă balene, delfini, zburătoare şi alte animale care trăiau pe insulă, ei şi-au gravat propria figură, care într-o zi avea să le inspire fizionomia moailor.

42 În acest exemplu, unui observator obiectiv îi este imposibil să determine care relație o precede pe cealaltă, care dintre cei doi tineri este alfa şi care gama. Ceea ce caracterizează triunghiurile numite opace sau impermeabile. În realitate, această situație triunghiulară se produce numai la nivelul conştiinței vârfurilor care formează latura 3. Fiecare se consideră alfa şi-i atribuie celuilalt rolul lui

gama. Această relativitate constituie o dovadă suplimentară în sprijinul postulatului celei de-a patra secvențe.

Numărul perfect

Benares, unul dintre cele şapte oraşe sacre ale hinduiştilor, primul care a auzit cuvintele de alinare ale lui Buddha; acel Benares pomenit în *Mahabharata*, cântat de *Ramayana*; acel Benares legendar străbătut de apele curate ale Gangelui şi de unde ţâşneşte penisul lui Shiva pentru a străpunge cerul a fost totodată şi leagănul ţiganilor, care aveau să devină într-o zi maeştri în preziceri şi neasemuiţi îmblânzitori de cai.

În vremea când se întâmplă această poveste, în ciuda prezenţei hunilor la graniţe, imperiul dinastiei Gupta era încă puternic şi se întindea de la malul Mării Arabei până la Golful Bengal – incluzând Benares.

Oameni de cele mai diverse origini veneau aici să viziteze templele, să intre în mănăstiri, să-şi spele necurăţeniile scăldându-se în apele fluviului. Însă nu toată lumea mergea la Benares ca să atingă beatitudinea.

În acea epocă, în 449, ca să fim exacţi, erau printre mulţimea de pelerini un număr mare din acei indivizi numiţi „paria", cărora le era interzis chiar şi să respire în faţa unui membru al uneia din cele patru caste[43].

Una din aceste familii de paria, alcătuită din tată, mamă şi patru copii, venise la Benares în căutarea unor materiale impure de toate felurile din care-şi câştigau modesta existenţă. Pe lângă cerşit, îşi propuneau serviciile la îndepărtarea excrementelor şi a gunoaielor (precum carcasele de animale care împuţeau străzile) sau spălarea şi transportarea până la cimitir a cadavrelor omeneşti. Tatălui, care era şi călău de meserie, nu-i era nicidecum necunoscut faptul că la Benares fărădelegile făceau ravagii.

Se aflau aproape de Gange, lângă mulțimea tumultoasă care cobora spre fluviu, când au fost zăriți de un grup de brahmani. Isterici, ferindu-și ochii sau întorcându-se cu spatele, aceștia începură să-i insulte pe paria, cerând să fie alungați.

Călăul se apără spunând că nu atinseseră pe nimeni, nici nu se apropiaseră prea mult de cineva. Nu săvârșiseră deci nici o greșeală. Urmă o discuție încinsă, fiindcă unii socoteau excesivă purtarea brahmanilor – adepți ai unui curent radical care considerau pângăritoare fie și numai simpla vedere a unui paria.

În timp ce cearta se prelungea la nesfârșit (dezbaterea devenise foarte aprinsă și tot mai mulți oameni erau împotriva brahmanilor), nimeni nu băgă de seamă că fiica mai mică a călăului, în vârstă de numai nouă ani, îl privea insistent pe unul dintre ei. Și, într-unul din rarele momente când tonul discuției se mai potolise, fetița îl arătă cu degetul:

— Șaisprezece. Omul aceste este impur, spuse ea. Se gândește la o femeie sudra; se gândește că a lăsat-o grea; și se întreabă dacă nu cumva copiii săi îi vor descoperi trupul îngropat în spatele casei.

Aceste cuvinte, bineînțeles, stârniră indignare, dar animozitatea provocată de aroganța brahmanilor, faptul că acuzația venea de la o copilă și starea de panică în care se afla bărbatul incriminat îi făcu pe unii să creadă vorbele micuței paria. O femeie budistă din casta *vaișya* (care se lepădase complet de hinduism) îl acuză pe brahman că și-a recunoscut prin tăcere vinovăția.

Fetița, care-l ațintea în continuare cu privirea, dădu atunci amănunte: descrierea victimei și locul unde era îngropată. Uneori absurdițățile devin realitate: în vreme ce un grup de mistici apăra familia călăului, unii, mai exaltați, conduși de femeia vaișya, plecară să caute dovezi.

Toată povestea fu confirmată. Minunea micuței tulbură orașul Benares, iar apariția unor noi cazuri îi reducea la tăcere pe sceptici. Astfel, spunând „zece”, ea dădu în vileag locul în care un hoț ascunsese obiectul furat. Altă dată, ea spuse: „doisprezece” și dezvălui, pe o femeie venită în pelerinaj care intra într-un sanctuar acoperită complet cu vălul, pata leprei. În sfârșit,

după ce pronunță cifra „nouă”, o acuză pe o tânără femeie care se pretindea fecioară că este văduvă[44].

Harul ei se întemeia de fapt pe o metodă. Micuța paria privea fix un chip, spunea un număr (care varia între unu și douăzeci) și-i citea – la propriu – gândurile. O asemenea putere, niciodată întâlnită până atunci în asemenea proporții, îi aduse deopotrivă faimă ca vrăjitoare și ca iluminată – ceea ce, de altfel, reflecta uriașa confuzie ideologică și doctrinară existentă în India dinastiei Gupta.

Toate acestea permiseră familiei călăului să scape de muncile de jos și să se stabilească la periferia orașului Benares, trăind din harul de clarviziune al fetiței – căci descoperiră curând că ea putea citi și gândurile unui om absent, cu condiția ca acela care-i cerea asta să se concentreze pe chipul persoanei despre care voia să afle adevărul.

Trecură astfel șase ani. Fata călăului era acum o tânără puberă. Întreaga familie depindea de ea. Însă nu se îmbogățiră. Poporul din Benares se temea, fiindcă acel har, la urma urmei, reprezenta o amenințare. Cei mai mulți oameni continuau să se uite la ei cu dezgust, iar puținele persoane care îndrăzneau un contact mai apropiat cu impurii le lăsau plăți derizorii.

De altfel, mulți brahmani considerară ilegală instalarea clarvăzătoarei la Benares, cerând să fie gonită. Dar, până la urmă, lucrurile se aranjară cât de cât, iar ea și familia ei plecară să trăiască semiclandestin într-o cocioabă izolată, chiar lângă oraș.

Bătrânul călău fu tare intrigat să vadă într-o zi venind la el un *șatriya* îmbrăcat ca un prinț, care se pretindea reprezentantul lui Skanda Gupta însuși.

— Vreau să vorbesc cu fiica ta. Am nevoie să aflu gândurile cuiva.

Bărbatul fu condus într-un mic cort ridicat în spatele casei. În interior, un fel de perdea îl împiedica pe consultant s-o vadă pe tânără sau să-i simtă respirația; ea privea chipul vizitatorilor prin două găuri minuscule. Acest ceremonial îl irită pe șatriya.

— Nu pot să sufăr ipocrizia, se aprinse el.

Numai că nu se aştepta, smulgând vălul, să vadă un chip de o asemenea frumuseţe. Fascinat, toată năvălnicia îi dispăru şi îngenunche în faţa ei.

— Mă voi concentra la trăsăturile unui om. Nu-ţi spun cine-i. Zi-mi ce se petrece în mintea lui.

Fata spuse „şapte” şi „citi”: omul se gândea la fluviul Yamuna; se gândea că va conduce o mulţime de războinici; se gândea că va coborî în vale; se gândea că va ocupa districtul Panchala.

Era de ajuns. Bărbatul şatriya ieşi din cort, tulburat de frumuseţea tinerei. La puţin timp după aceea, oştile lui Skanda Gupta respinseră una dintre cele mai puternice ofensive încercate de regele hunilor împotriva unui flanc vulnerabil al imperiului.

De fapt, bătrânul călău nu aflase vestea victoriei. De aceea se îngrijoră când îl văzu iar pe acelaşi şatriya descălecând de pe calul său arab în faţa cocioabei.

— Vreau să vorbesc cu fiica ta. Am nevoie să aflu gândurile cuiva.

Clarvăzătoarea era mai frumoasă ca niciodată. Din banii primiţi de la şatriya îşi cumpărase o fustă brodată cu perle de sticlă. Acesta zâmbi înduioşat şi se înclină.

— Acum vreau să-mi spui la ce mă gândesc eu.

De astă dată ea protestă:

— Dar oricine ştie la ce se gândeşte!

Întrebarea era, ce-i drept, lipsită de sens. Un bărbat din casta lui, se gândi fata, nu s-ar deplasa până la bârlogul unei familii de paria ca să i se dezvăluie un lucru limpede. Refuză să-i răspundă, bănuind o capcană.

Dar el insistă. Şi insistă într-un chip atât de umil, încât ea nu se putu feri. Astfel, după ce zise „şase”, citi: el se gândea la o femeie, o femeie frumoasă; se gândea cât de fierbinte era dorinţa lui; se întreba dacă îi era îngăduit să se însoare cu ea.

— Ai idee cine-i femeia asta?

Fata nu ştia nimic. Bărbatul se concentră din nou, fixând bine acum imaginea femeii. Ea spuse „şase”; şi citi lucruri fără nici un înţeles: că femeia cu pricina se gândea la o tocană de miel.

Bărbatul şatriya era în continuare cufundat într-o introspecţie adâncă. Fata călăului spuse atunci „şase” şi citi aceleaşi lucruri: că el iubea o femeie, că acea femeie era frumoasă şi că ea se gândea la lucruri ciudate – ca, de pildă, diferite feluri de tocană, cercei pentru urechi, pomezi. Atunci îi veni o idee simplă.

— Descrie-o pe femeia aceasta.

Femeia descrisă nu se potrivea însă. Bărbatul îşi pierdu răbdarea.

— Mincinoaso! De prima dată când am intrat în cortul acesta nu m-am gândit decât la un singur chip: cel al clarvăzătoarei din Benares.

Indignată, fata călăului se apără. Şi se apără atât de convingător şi de surprinzător pentru o femeie de condiţia ei, încât bărbatul şatriya se înclină, încă o dată, subjugat.

De fapt, amândoi simţeau că este vorba de ceva neobişnuit: dacă bărbatul se gândise la chipul clarvăzătoarei, ea ar fi trebuit să-şi vadă propriul chip şi, de asemenea, să-şi „citească” propriile gânduri. Cum ea însăşi spusese, fiecare ştie la ce se gândeşte.

Se produsese aşadar o greşeală, o distorsiune care trebuia identificată şi corectată. Erau amândoi de acord că, la limită, o lectură goală ar fi fost coerentă, fiindcă în momentul în care „citea” ea nu se gândea la nimic. Dar interpunerea acelei femei diferite, exotice, neverosimile (avea chiar părul scurt şi creţ şi o podoabă din pene pe cap) nu avea vreo explicaţie raţională.

Pentru a încerca să dezlege misterul, războinicul vru să cunoască întreg procesul divinaţiei. Nu existau, îi explică ea, mai mult de douăzeci de sentimente umane fundamentale, iar ele se exprimă printr-un număr. Abia după ce „capta” starea numerică a persoanelor care veneau s-o consulte, ea reuşea să pătrundă în mintea lor şi să efectueze lectura. Aceste numere erau aşadar, întrucâtva, codul secret, cheia singurei regiuni a individului presupusă a fi insondabilă.

Şaisprezece, de exemplu, numărul brahmanului ucigaş, era asociat cu sentimentul de ruină sau decădere şi avea să corespundă mai târziu cu arcana Turnului Babel din jocul de tarot. Zecele (numărul hoţului) reprezenta fericirea efemeră (arcana roţii norocului); doisprezece (cel al

leprosului), iminenţa morţii (arcana spânzuratului); nouă (al văduvei) simboliza singurătatea (arcana pustnicului); şapte (al regelui hun), ambiţia şi ura (arcana carului de război); cât despre şase – numărul bărbatului şatriya –, era cifra iubirii şi arcana amanţilor în tarotul modern[45].

— Domnul iubeşte. Dar o iubeşte pe o femeie care se află în gândurile sale. Bărbaţii dintr-o castă superioară nu pot dori o paria.

El nu era mulţumit de acest răspuns. Era sigur de ce se întâmplă în el însuşi. Îi făcu atunci următoarea propunere:

— Singura femeie pe care-o iubesc eşti tu. Vino cu mine şi-am să-ţi dovedesc.

Tânăra râse.

— Vin. Ca să dovedesc c-am să fiu părăsită îndată ce îmi va ieşi în cale cealaltă.

Şi plecară. Străbătură districtele Pundra, Magadha, Vanga, Utcala, Calinga. Şi nu se mai întoarseră niciodată la Benares.

Iar acea femeie, a treia în triunghi, rămase şi ea de negăsit. Se poate însă ca ţiganii – care se trag din bărbatul şatriya şi fata călăului şi de aceea sunt ei înşişi paria – să fi păstrat ceva din această ciudată tradiţie; şi se poate ca ei să-şi continue migraţia în căutarea acelui chip – pentru a dovedi că iubirea adevărată nu poate fi decât o simplă neînţelegere.

43 Chiar dacă mult mai complex decât schema lui teoretică, sistemul castelor se baza pe cele patru *varna* ale Indiei vedice: brahmani (preoţi); *şatriya* (militari), *vaişya* (păstori); şi *sudra* (meşteşugari). „Cei de neatins” – sau paria – făceau munci considerate impure. Erau, de aceea, excluşi din sistem şi privaţi astfel de un mare număr de drepturi fundamentale ale umanităţii. Termenul „ţigan” vine de la grecescul medieval *atthigganos* – care înseamnă tocmai „de neatins”.

44 Cred că ibn Battuta a descris primul ceremonia de incinerare a văduvelor. Acest obicei este, cu siguranţă, un artificiu care urmărea să evite formarea postumă a unui triunghi amoros.

45 Tarotul, sau jocul ţigănesc, a fost cu siguranţă elaborat pe baza acestor principii. El cuprindea iniţial douăzeci de arcane majore. În Persia, sub influenţa evreilor care studiau cabala, s-au mai adăugat două cărţi, pentru a corespunde exact celor douăzeci şi două de litere ale alfabetului ebraic.

Δ

Dintre cele două mari religii universale, iudaismul este singura care nu-şi datorează incredibila expansiune unor factori de ordin demografic. Mă gândesc în special la variantele lui creştină şi musulmană, a căror capacitate de înrolare rămâne fără seamăn în istorie – deşi nu trebuie să neglijăm hinduismul şi vasta răspândire a versiunii lui budiste în Occident.

Sunt numeroase teoriile care-şi propun să explice acest succes. Există un consens în jurul a doi piloni fundamentali: monoteismul paternalist (idee potrivit căreia omenirea întreagă se trage dintr-un unic zeu păstor care o ocroteşte) şi sistemul iertării şi milei, care le permite indivizilor să comită fărădelegi în conivenţă cu divinitatea.

Nu resping aceste motive, bineînţeles; dar le cred incomplete. De fapt, forţa iudaismului provine mai mult din mitul lui fondator decât din orice altceva. După acest mit, Adam şi Eva trăiesc goi în Rai, unde sexualitatea nu există, până când şarpele îşi face apariţia şi le inculcă lui Adam şi Evei noţiunea de pudoare, cu ajutorul unui anumit fruct – mod indirect de a insinua în ei dorinţa sexuală.

Adevărul acestui mit este atât de profund încât este confirmat de uhaişii tahitieni pe Insula Paştilor. În experimentul polinezian, dorinţa sexuală nu se manifestă la tineri decât după venirea pinguinului: pentru amândoi, acesta nu era clar nici bărbat, nici femeie şi, pe deasupra, era asociat ofrandelor de fructe, ca şi şarpele (să ne amintim că uhaişii se deghizau în păsări când îi hrăneau pe copii). În grădina Raiului, de asemenea, sexualitatea se naşte abia după ce şarpele se strecoară în sânul cuplului.

Astfel, pentru a exista sexualitate – sau dragoste, ca să pomenim pleonasmul cel mai frecvent –, trebuie să existe un triunghi, fapt scos în evidenţă atât istoric, în cazul de pe Insula Paştilor, cât şi indirect, prin uimitoarea răspândire a mitului iudaic în întreaga lume.

Dacă, pentru a exista sexualitate, trebuie să existe un triunghi, este adevărat totodată că, o dată ce există sexualitate – sau dragoste –, există şi triunghiul, cum o demonstrează povestea de la Benares.

Nu încape îndoială că faţa la care se concentrează bărbatul din casta şatriya este a fetei de călău. Dar chipul care ia formă în mintea acesteia este al altei femei. Prin urmare, o relaţie amoroasă implică în mod necesar un triunghi – constituit în cazul de faţă din clarvăzătoare, bărbatul şatriya şi imaginea femeii cu păr scurt şi creţ împodobit cu pene.

Această femeie cu păr scurt şi creţ împodobit cu pene este proiecţia idealului feminin al bărbatului, imagine inconştientă, produsă de cele mai adânci straturi subliminale ale dorinţei lui – şi care nu corespunde chipului real al fetei de călău.

Valabilitatea universală a poveştii de la Benares poate fi demonstrată prin analiza simbolică a numărului şase – care corespunde în tarot arcanei numite „a amanţilor”, sau „logodnica”, şi care reprezintă căsătoria, dragostea sau sexualitatea.

Şasele – pe lângă faptul că este numărul iubirii – este şi primul din seria numerelor perfecte care i-au fascinat atâta pe matematicieni. După ei, aceste numere exprimă principiile fundamentale ale structurii universului şi ale naturii umane[46].

Or, numărul şase, descompus în factori primi, este egal cu produsul înmulţirii lui doi cu trei, adică suma a două triunghiuri (2 × 3 = 3 + 3 = 6). Există aici un sens simbolic uşor de interpretat.

Să luăm un cuplu de amanţi, X şi Y. Potrivit poveştii de la Benares, chiar dacă X crede că-l iubeşte pe Y şi invers, X are în minte imaginea lui W ca amantă (sau amant) ideal(ă), în timp ce Y o are pe cea a lui Z. Astfel, constituirea unui cuplu sau a unei relaţii (al cărei simbol este numărul 2) implică două adultere (al căror simbol este numărul 3):

În consecinţă, noţiunea de dragoste, sau de sexualitate, indisociabilă celei de triunghi (3 + 3 = 6), este produsul noţiunii de „relaţie” (2) şi al celei de „adulter” (3): 2 × 3 = 6.

Mai există însă o problemă, rămasă în suspans când am tratat povestea din fortăreaţa Beja: legătura între incest şi adulter.

Am menţionat deja mai sus, în afară de gemenii din fortăreaţa Beja, exemplele lui Œdip, Lot şi al eroului paiowe. Grădina Raiului, despre care vorbeam, ne oferă încă un exemplu: Adam şi Eva sunt frate şi soră, primii copii ai lui Dumnezeu; imediat ce şarpele o seduce pe Eva (metafora adulterului), se manifestă sexualitatea latentă şi incestuoasă a cuplului[47].

În lumina a ceea ce am spus aici, devine limpede că, atunci când există dragoste (între părinţi şi copii sau între fraţi şi surori, de exemplu), există obligatoriu sexualitate şi triunghiuri, cel puţin la nivel simbolic – aşa cum arată Freud şi mitologiile diferitelor popoare. Dar imensa răspândire, temporală şi geografică, a miturilor în care incestul şi adulterul sunt concomitente cere, fără îndoială, să ne aplecăm mai mult asupra subiectului.

46 Un număr perfect este un număr egal cu jumătatea sumei divizorilor lui. Numărul şase ocupă o poziţie specială în seria numerelor perfecte, deoarece este primul, este singurul care nu poate fi exprimat printr-o sumă de cuburi în baze distincte şi este egal simultan cu 1 + 2 + 3 şi cu 1 × 2 × 3.

47 În opinia ereticului Mario Arrais, în *Geneză* există un triunghi anterior, format din Dumnezeu, Adam şi Eva. Când aceştia din urmă descoperă păcatul, Dumnezeu îi alungă din Rai într-un gest ambiguu de gelozie. Eu i-am sugerat să scrie *De vindicta Dei*, una din cele mai interesante opere din *Biblioteca Babel*.

Teoria aimoreană

În capitolul al XLIII-lea din cartea lui Hans Staden – artilerist german care a servit în fortul Bertioga – figurează o scenă celebră în care el îl întreabă pe Cunhambebe despre legitimitatea etică a antropofagiei. Capturat de populația tupinamba și așteptând să fie mâncat, Staden nu reușea să înțeleagă serbarea canibală și arăta că nici măcar ființele lipsite de rațiune nu se hrănesc cu semenii lor. Cunhambebe, mușcând cu toți dinții din piciorul unui indian tapuia, îi răspunde:

— *Jaguara ixé. Acóba çé*[48].

La treizeci de ani după publicarea relatării lui Staden, Gabriel Soares de Sousa se arată, în schimb, mult mai puțin intolerant față de obiceiul tupinamba. În capitolul al XXXII-lea din al său *Tratado descriptivo do Brasil*, el pare să accepte fără prea mare greutate ideea că a te răzbuna pe un dușman înseamnă obligatoriu a-l mânca.

Ceea ce era inadmisibil pentru Gabriel Soares era consumarea cărnii de om în simplul scop de a te hrăni, practică atribuită legendarilor aimorei – adversari înverșunați ai indienilor tupinamba, tupiniquim, tupinaé, maracaja, temimimo, tamoio, tabajara, amoipira, caeté și potiguar.

Aimoreii ar fi fost atât de sângeroși și de necruțători, ar fi provocat atâtea devastări pe litoralul brazilian, încât erau considerați uneori adevărate fiare sălbatice.

Și astăzi identitatea acestor înfricoșători indieni este sub semnul întrebării. Unii îi apropie de populațiile botocudo, coroado, mongoio, pataxo sau hãhãhãe. Dar e o greșeală. Adevărații aimorei – care n-au format

niciodată un trib în sensul clasic al termenului – dispăruseră complet în secolul al XVI-lea.

Dacă Gabriel Soares de Sousa l-ar fi citit pe Hans Staden, şi-ar fi dat seama, poate, de această contradicţie: dacă indienii tupinamba îşi mâncau duşmanii ca să se răzbune – fapt prin care le erau superiori aimoreilor, pentru care carnea de om era un simplu aliment –, cum se explică fraza cu tentă de ironie a lui Cunhambebe?

Insula Marajó[49]*, 1335*

Krenvokore, fecioara aleasă să conducă ritualul menstruaţiei la tribul djaramunje, strămoşii indienilor ereţi, încă era singură în marea *maloca*[50], unde urmau să se adune celelalte femei tinere, când auzi un zgomot.

Era ciudat, fiindcă nu semăna cu o voce şi părea să vină din partea cealaltă a insulei. Deşi ploua tare şi-i era greu să distingă clar ceea ce ea credea a fi zgomote de paşi, începu să tremure. Nu era în stare să se lupte cu un jaguar. Era singură, nu doar în *maloca*, ci şi pe toată movila ceremonială ridicată de trib.

Zgomotul i se păru şi mai ciudat când se convinse că era vorba într-adevăr de jaguari; fiindcă insula era complet inundată, iar de la o movilă la alta nu se putea ajunge decât cu piroga.

În *maloca*, în afară de o estradă lată unde aveau să fie aşezate instrumentele *maracas*, mai erau numeroase oale pline cu *caium*[51] de porumb şi urne bombate care conţineau osemintele pictate ale unor strămoşi defuncţi. Krenvokore se repezi spre una din aceste urne şi, după ce-o goli de conţinut într-un gest fatidic, o profană.

Cum stătea ea având capacul deasupra capului, zgomotul spori deodată şi ea ghici o mişcare în *maloca*. Krenvokore urină atunci în mormântul bunicilor ei, de frică sau de ruşine – sentimente indistincte pentru o femeie djaramunje. Dar măcar nu fu martoră la oroarea ce avea să se întâmple.

Când vrăjitorii djaramunje, urmaţi de mai multe fete, intrară în *maloca* sacră (bărbaţii agitând ritmic acele *maracas*, tinerele purtând pe coapse

nişte superbe veşminte din argilă), jaguarii – care, de fapt, erau nişte aimorei – se năpustiră asupra lor.

Măcelul de pe movila djaramunjilor şi omorurile care i-au urmat, îndreptate împotriva triburilor care controlau celelalte movile de pe insulă, par să fi marcat sfârşitul civilizaţiei Marajoara, cum greşit este numită astăzi.

Supravieţuitorii povesteau că era cu neputinţă să reziste fie şi la vederea acelor indieni: se apropiau înotând pe sub apă ca şerpii boa şi apăreau deodată, goi, fără podoabe, fără picturi, înarmaţi numai cu o suliţă lungă de lemn întărit în foc, fără să spună nimic, fără măcar să se exprime în vreo limbă omenească. Pur şi simplu ucideau. Ca să mănânce.

Insula Marajó, de la 401 la 1024

Vrăjitorii din tribul Haihaipiau sunt cei care au calculat poziţia exactă a centrului universului. Nu era un loc prielnic, aşa cum au fost siliţi să constate, de vreme ce corespundea fundului lagunei Arari, situată în zona inundabilă a insulei. Era totuşi indispensabil ca Pământul-fără-rău să se afle exact în acel punct şi să fie construit de mâini omeneşti.

În vremea când primele dealuri artificiale – fabuloasele movile – erau terminate, triburile Paiúme, Wikpá, Djaramunje, Xenhenhém, Muiraquitã şi Haihaipiau încheiaseră un pact de unire.

La început, nu toate popoarele din pădure acceptaseră alianţa. Multe deoarece credeau că Pământul-fără-rău era increat şi preexistase erei metamorfozelor[52]. Altele, pentru că nu voiau să renunţe la război. Unele, pentru că se temeau că-şi vor pierde tradiţiile.

Totuşi întemeierea Pământului-fără-rău, aşa cum era propusă de triburile aliate, nu implica părăsirea vechilor teritorii, nici renunţarea la limbile native. Puse sub controlul unui singur grup, movilele aveau să fie destinate îndeplinirii ritualurilor tribale specifice, ridicate la rangul de ceremonii colective, după aprobarea de către adunările intertribale de pajés, caraibi şi şamani.

Procedura era simplă: integrând pactul, fiecare popor oferea comunității o ceremonie specifică lui, de preferință tradițională, păstrând pentru sine toate privilegiile legate de celebrarea ei. Dacă această ceremonie era acceptată, se înălța o movilă pentru ea; celelalte grupuri erau inițiate acolo, ca participanți.

Anul inaugural al acestei perioade – numit „anul stabil” – marchează momentul când au început să fie ritualizate ostilitățile între triburi, care caracterizau trecutul pădurii. În puțin timp, în tot bazinul Amazoniei și în regiunile învecinate domnea pacea. Și noi movile erau ridicate de popoarele care aderau la pact.

Toți acești indieni găsiseră un mod de a extinde, pornind dintr-un centru, pe toată suprafața locuibilă a universului un Pământ-fără-rău strict uman, concret și obiectiv. Fenomen inedit în istorie, strategia Marajoara nu consta în pedepsirea, cu atât mai puțin în interzicerea răului, ci în reducerea lui la o simplă metaforă[53].

valea fluviului São Francisco, 1461

Micul grup făcu astfel încât să ajungă la marele adăpost stâncos de pe malul fluviului și să se ascundă într-o peșteră întunecoasă și umedă înainte de apusul soarelui. Erau trei. Trei aimorei care fugeau de prigoana caririlor: un bărbat, o femeie și un băiat abia trecut de doisprezece ani.

Din cauza tuturor persecuțiile pe care le îndураseră, cei trei indivizi se văzuseră constrânși să trăiască o situație absolut unică pentru un grup de aimorei: erau pe deplin conștienți că formează o triadă constituită din tată, mamă și fiu.

Rămâneau însă profund atașați de preceptele ancestrale: nu-și acopereau trupul, nu aveau nume proprii, nu-și condimentau alimentele, respectau restricțiile legate de vorbire și nu făceau nici o schimbare în natură în afară de faptul că aprindeau focul, își pârleau sprâncenele și meșteream temutele sulițe de lemn pe care le foloseau colectiv.

În urma unui atac al caririlor începuse procesul de dezintegrare a hoardei primitive, din care scăpaseră numai cei trei indivizi. Bărbatul,

supraviețuitorul, pe atunci tânăr și viguros, cel mai viguros din grup, preferase să fugă cu câteva femele decât să urmeze tactica tradițională de apărare – care însemna să fie lăsați să moară, preferențial și în această ordine, bătrânii, femeile și copiii. Motivele acestei alegeri sunt evidente: bărbatul refuzase să renunțe la sex, chiar cu riscul vieții.

Acest comportament a devenit mai complex atunci când una dintre femei, cea pe care am văzut-o ajungând la adăpostul stâncos împreună cu bărbatul, rămase însărcinată. În fugile lor ulterioare, ea – apoi, pe urmă, ea și băiatul – au fost protejați deliberat în detrimentul celorlalte. Nu întâmplător tocmai ei trei supraviețuiseră.

Erau așadar împreună, aproape ca o familie, în peștera umedă și întunecoasă. Vlăguit, cu ochii închiși, dar treaz, bărbatul asculta trosnetul ritmat al focului. Deodată, i se păru că aude voci. La început nu dădu mare importanță, dar senzația se repetă. Atunci, după ce se ridică, avu impresia clară că-i vede pe femeie și pe băiat mișcându-se împreună.

Necuviința de-a se apuca să trăncănească într-un moment atât de nepotrivit îi trezi bărbatului cele mai negre presentimente. Care nu făcură decât să se înrăutățească în noaptea următoare, când aceeași scenă se repetă. Deja convins de ce se urzea, nu-i fu greu să-i surprindă lipiți unul de altul, ca mascul și femelă, în fundul peșterii.

Unele hotărâri sunt cât se poate de previzibile: bărbatul, care se prefăcuse că se duce la pescuit și pentru asta se înarmase cu o lance, cruță numai viața femeii.

gura fluviului Tocantins, 881

Înțelepții și căpeteniile triburilor unite care-i primeau pe conducătorii militari ai tribului grajau, ultimul popor care aderase la pactul Marajora, adoptară în cele din urmă ceremonia pixuna – principala practică șamanică a acestui trib – printre celebrările colective.

În cursul ritualului respectiv, îndeplinit întotdeauna noaptea, adulții, bărbați și femei laolaltă, după două sau trei zile petrecute postind, fumând și

bând *chicha*, incorporau spiritul unui animal și începeau să reproducă obiceiurile acelei specii.

Ceremonia pixuna (numită astfel deoarece membrii tribului grajau își acopereau trupul cu o vopsea de jenipapo) a fost foarte repede acceptată pe Marajó. Poate pentru că ea marca strict diferențele între ordinul uman și lumea animală. Dacă triburile aliate celebrau suveranitatea omului asupra naturii – creând astfel Pământul-fără-rău –, reprezentarea universului sălbatic era o metaforă mult mai potrivită pentru a întruchipa răul decât punerea ritualizată în scenă a vechilor războaie tribale.

Astfel, pe Marajó, în nopțile de pixuna, cei care incorporau spiritul unui tatu săpau găuri adânci; leneșii se atârnau de copaci; tapirii se aruncau în lagune; broaștele orăcăiau; vulturii devorau carne descompusă; furnicarii lingeau mușuroaiele. Din când în când apăreau jaguari, care ucideau și devorau câte un animal din acestea și uneori chiar oameni, dacă ajungeau pe alte movile.

plaja Atafona, 1437

Atât indienii tamoio din golful Guanabra cât și tupiniquimii din Rio Doce încercau de secole să cucerească gura fluviului Paraíba do Sul. La fel se întâmplă și în acel an; o armadă de pirogi, transportând două sute de arcași tupiniquimi, se îndreptă spre această regiune de la malul mării.

Dar indienii goitaca aveau străji ascunse. Iar când invadatorii puseră piciorul pe plajă, găsiră numai un mic număr de dușmani – care o luară imediat la fugă, cu toții, în aceeași direcție, luând-o pe după un uriaș morman de scoici ca să se ferească de săgeți. Tupiniquimii nu-și dădură seama de cursă și continuară urmărirea. De aceea rămaseră cu totul descumpăniți când îi văzură pe fugari aruncându-se în Paraíba.

Atunci, din spatele lor, apărură o mulțime de indieni goitaca, încolțindu-i pe atacatori lângă fluviu. Cei care se aruncaseră în fluviu se întoarseră, iar mulți alții rămaseră la pândă în apă, toți înarmați cu sulițe cu vârfuri din dinți de rechin.

Povestea acestei înfrângeri sângeroase avea să se răspândească pe toată coasta unde se vorbea limba tupi, întărind legenda potrivit căreia aimoreii existau încă şi erau mai puternici ca oricând. Indinii tupiniquim, tamoio, caeté, potiguar, nici unul dintre aceşti războinici n-ar fi admis că au pierdut lupta împotriva altor oameni decât aimoreii.

Insula Marajó, din 1024 până în 1089

Pe movilele învecinate cu aceea a tribului Grajau unde ritualul pixuna fusese îndeplinit în noaptea precedentă, aliaţii găsiră cadavre omeneşti. Nimic prea absurd, în principiu, căci atacul unui spirit de jaguar nu avea nimic imposibil.

Numai că acele trupuri nu fuseseră sfârtecate. Or, jaguarii ucid ca să mănânce.

Era o contradicţie: dacă în nopţile de pixuna erau văzute manifestându-se spirite de animal întrupate, apariţia acelor cadavre aproape intacte revela existenţa – în ordinea naturii – a unor animale care ucideau, dar nu pentru a se hrăni.

Iar singura fiinţă vie care avea această caracteristică era tocmai indianul – şi dovada se vedea în regiunile unde trăiau popoare care nu fuseseră pacificate şi care încă se omorau între ele. Altfel spus, nopţile de pixuna puteau atrage şi spirite omeneşti, nu numai animale – dovadă că nu se deosebeau fundamental unele de altele.

În ciuda puternicelor rezistenţe, mitul se nărui: printre fiinţele însufleţite din univers, indienii nu erau o categorie aparte. Erau numai o specie printre multe alte specii.

Până la sfârşitul acestei perioade, numărul persoanelor ucise fără să fie devorate crescu neîncetat, în fiecare noapte de pixuna.

Podişul Veadeiros, 1462

Un alt grup de aimorei. De astă dată, patru indivizi. Două femei şi doi bărbaţi. Fugeau de indienii carajá şi javaé, care le exterminaseră aproape în întregime hoarda. Deşi aproape de extincţie, ei îşi păstrau practicile

tradiţionale. Totuşi, de când porniseră în temerarul lor exod, prezentau anumite tulburări de comportament.

Într-adevăr, cei patru indieni formau două cupluri stabile, fapt prin care încălcau o regulă esenţială a societăţii aimoreene: permutarea indistinctă a partenerilor sexuali, pentru a evita consolidarea conceptului de familie.

Coexistenţa nu era însă paşnică. Domnea între ei o oarecare animozitate, care se exprima prin supravegherea făţişă şi reciprocă a partenerilor. Cunoşteau pentru prima oară gelozia – ceea ce, cu siguranţă, îi lăsa profund descumpăniţi.

Dar mai era un lucru evident. Căci gelozia este un sentiment reflexiv, un sentiment de grad secund. O putem defini ca teama de a-ţi pierde partenerul în favoarea unui rival. Subiacentă acestei temeri este convingerea că acel rival este interesat de partenerul tău.

Or, dat fiind că e imposibil de citit în conştiinţe, o asemenea convingere nu poate veni decât dintr-o judecată stabilită cu propriii parametri ai celui care simte teama. Pentru că acesta îl doreşte, la rându-i, pe partenerul rivalului său. Asta se întâmpla în grupul de aimorei.

Într-o zi când bărbaţii erau la vânătoare, cele două femei plecară să caute vreascuri pentru foc. Una dintre ele văzu cum cealaltă calcă pe cuibul unui şarpe cu clopoţei. Într-o asemenea împrejurare, ar fi trebuit să strige înainte ca şarpele să-i injecteze otrava mortală. Dar nu strigă, nici nu reacţionă în vreun fel. Se gândea cu tandreţe la ceilalţi doi, care se duseseră la vânătoare.

Insula Marajó, din 1089 până în 1173

Motivul rămâne neclar, dar fapt este că deodată morţile încetară pur şi simplu. Trupurile găsite după nopţile de pixuna începură să prezinte urme evidente de devorare.

La început, triburile se gândiră că un spirit de vultur ataca hoiturile lăsate de spiritele omeneşti. Dar îşi dădură seama că o asemenea ipoteză era neîntemeiată, fiindcă ochii cadavrelor erau neatinşi. Conchiseră că spiritele

omenești nu se mai manifestau – fie pentru că dispăruseră, fie pentru că nu existaseră niciodată.

Astfel că aceia care doreau restaurarea vechii ideologii (și erau numeroși) puseră pur și simplu morțile pe seama unor cauze necunoscute – excluzând posibilitatea unei decăderi a oamenilor la nivelul animalelor.

Din păcate, se înșelau. În taină, indienii care întrupau spirite omenești începură să se recunoască unii pe alții și să dezbată asupra straniei relații pe care o aveau cu lumea supranaturală. În fond, se simțeau diferiți. Superiori, într-un fel. Iar în cele din urmă ajunseră la convingerea că numai ei erau, la drept vorbind, indieni. Ceilalți erau animale.

Dar, dacă această teorie era adevărată, până atunci făcuseră o greșeală: ceilalți erau animale; iar indienii mănâncă animalele. Începură așadar să ucidă pentru a mânca[54].

în amontele fluviului Xingu, 1426

După marele masacru de pe movila djaramunjilor, mai fuseseră lupte cu aimoreii, dar în amontele fluviului Xingu indienii din regiunile cele mai îndepărtate ale continentului hotărâră să reacționeze în mod organizat.

Propunerea – venită de la tribul Calapalo – se bucură de adeziunea imediată a triburilor Terena, Carajá, Bororo, Cuicoro, Guaicaru, Caiapó și Tapirapé, precum și a câtorva triburi care odinioară adoptaseră defunctul pact Marajoara, ca ereții și caaporii.

Planul urmărea exterminarea lor completă printr-o prigoană neîncetată. De aceea erau necesare nu numai fortificarea satelor (ceea ce făcură unii), ci și declararea unui armistițiu general între popoare – bineînțeles, cu excepția aimoreilor înșiși, care în nici un caz nu puteau fi considerați ființe omenești.

Prin caracteristicile specifice, aimoreii nu erau capabili să se organizeze în grupuri mari; și cum deja erau fragmentați în mici cete și împrăștiați pe mari întinderi, fură nimiciți într-un timp destul de scurt. Dar răul era deja făcut.

Dacă în trecut multe triburi denunțaseră alianța, episodul de pe movila djaramunjilor spulberă la altele credința în posibilitatea existenței reale a Pământului-fără-rău. Numai indienii tupi și guarani, care emigraseră de

mult din Amazonia – poate pentru a scăpa de influența ideilor care se răspândeau pe insulă – aveau să prezerve mitul, dar sub o formă idealizată și, într-un sens, supranaturală.

Insula Marajó, din 1173 până în 1465

Intrăm în perioada cea mai importantă din istoria aimoreilor, la momentul în care acești indieni formulează o teză radicală, opusă în toate privințele celei a civilizației Marajoara.

Aimoreii formau pe atunci un grup mare, secret, organizat, alcătuit din indivizi proveniți din numeroase etnii adunate și întins pe o zonă vastă ce ținea de la teritoriul tribului Ticuna, în dreptul cursului mijlociul al fluviului Solimões, până pe pământurile tribului Tarairiu, în *sertão*-ul din Ceará.

O problemă teoretică îi măcina de mult timp: dacă ei erau adevărații indieni, iar ceilalți erau animale, de ce aceștia semănau mai mult cu ei – cu aimoreii – decât cu celelalte animale?

Într-adevăr, aimoreii, în viața lor de zi cu zi din sate, locuiau, vânau, găteau, se îmbrăcau, cântau, vorbeau și mureau la fel ca toți ceilalți.

Hotărâră că se înșelaseră întrutotul; și făcură o inversare radicală: ei – aimoreii – erau animale; ceilalți erau indieni adevărați. Iar animalele îi mănâncă pe indieni.

Dacă acest lucru nu schimba consecințele practice ale nopților de pixuna – fiindcă ei continuau să ucidă pentru a mânca –, în schimb nu mai era posibil să trăiască în alianță cu ceilalți indieni.

Atunci aimoreii se manifestară în adevărata lor natură. Începură să-și părăsească satele și să se adune în adâncurile întunecoase ale pădurii, renunțând la toate caracteristicile specific indiene: nu-și pictau trupul, nu purtau podoabe, nu găteau, nu aveau nume proprii, nu formau familii, nu construiau colibe. Minimul pe care și-l îngăduiau – pe care numai o judecată pripită l-ar asimila unui comportament omenesc rezidual – erau niște obiceiuri paralele cu ale altor animale.

Astfel, dacă broasca râioasă cunauaru construiește cuiburi în formă de pâlnie din rășină de gudron alb, aimoreii puteau să facă foc; dacă porcușorul

de Guineea îşi ascute dinţii, aimoreii puteau să-şi pârlească perii de deasupra ochilor; dacă dumbrăveanca desface fructul de pin lovind coaja de copaci, aimoreii puteau să vâneze cu ajutorul unei prăjini lungi; dacă maimuţa guariba fornăia ca să anunţe ploaia, aimoreii puteau chiar să vorbească – şi creară pentru asta o limbă artificială a cărei trăsătură distinctivă era structura aleatorie a sintaxei.

Serra da Capivara, 1465

Ultima ceată de aimorei. Două femei şi un bărbat. Cea mai bătrână dintre cele două avea sânii căzuţi şi pielea încreţită. Cealaltă era tânără şi încă nu avusese copii. Bărbatul, bineînţeles, o neglija pe cea dintâi.

Alergau, fugind de alţii, şi se refugiară într-o zonă secetoasă şi pustie unde, cu mii de ani în urmă, pe stânci fuseseră pictate nişte fresce uriaşe şi splendide.

Bătrâna se uită cu atenţie la picturi. Şi, când rămase singură cu bărbatul, spuse, într-un mod cât se poate de nepotrivit:

— Soarele e făcut din pene de ara[55].

Bărbatul nu reacţionă. Nu mai auzise în viaţa lui aşa ceva. Fraza fusese pronunţată fără vreun motiv anume, nu corespundea nici unui avertisment urgent şi concret, nici nu era menită să ofere o informaţie despre vânătoare sau despre un aliment vegetal. Dar avea un sens, un sens uşor absurd, care lui îi făcu plăcere.

Cea tânără se revoltă, nu fiindcă bărbatul începu încetul cu încetul s-o prefere pe bătrână, ci pentru că ea nu suporta să fie obligată să se uite la ei de departe, în timp ce ei sporovăiau inutil, fără rost, ore în şir.

Fu abandonată la puţin timp după aceea. Şi muri mâncând pământ. Nu moartea ultimilor supravieţuitori a dus la extincţia aimoreilor. Frazele ciudate rostite de bătrână treziseră în fiecare din ei instincte de mult reprimate, dar care n-aveau nevoie decât de un mic stimul pentru a ieşi la suprafaţă.

Ei regăsiseră gustul inutilului; şi astfel îşi pierduseră statutul animalic. Începură să-şi imite propriii duşmani. Iar unul dintre lucrurile pe care le

puteau face cu cunoştinţele de care dispuneau era să-şi acopere trupul cu mănunchiuri de pene de ara.

Când un grup de indieni jaicó îi întâlni, deja nu-i mai recunoscură ca aimorei. Tribul Jaicó era solidar. Asimilarea se făcu repede.

Însă mitul aimoreu se păstră. Nu ştim dacă acest ultim cuplu a fost responsabil de răspândirea anumitor concepte – care s-ar fi propagat mai ales în rândul tribului Tupinamba din Angra dos Res, cum sugerează celebrul răspuns dat de Cunhambebe lui Hans Staden.

Personal, nu cred. Cunhambebe, ca şi ceilalţi indieni, auzise despre aimorei. Se poate să fi intuit unele aspecte ale teoriei lor. Oricum, el a fost un om fericit.

48 „Eu sunt jaguar. Şi mi se pare gustos.”

49 Insulă braziliană situată la gura de vărsare a Amazonului (n. tr.).

50 Casă comunitară la triburile indiene din America de Sud (n. tr.).

51 Bere (n. tr.).

52 În toate mitologiile amerindiene, era metamorfozelor corespunde perioadei în care un vrăjitor ancestral i-a transformat pe unii oameni în animale, creând toate speciile animale.

53 Săpăturile efectuate pe insulă au adus dovezi incontestabile: în contrast cu marile culturi clasice studiate de arheologi, civilizaţia Marajoara nu dispunea de arme. Fapt cu atât mai remarcabil cu cât apogeul Insulei Marajó a durat cel puţin o mie de ani.

54 În ciuda controverselor despre numeroasele rădăcini etimologice propuse (ajunge să consultăm lista întocmită de Antenor Nascentes [filolog brazilian, 1886-1972 – n. tr]), cred că *aimoré* sau *guaimoré* (această din urmă ortografie fiind preferată de Anchieta [José de Anchieta, 1534-1597, iezuit spaniol, unul dintre întemeietorii oraşului São Paulo – n. tr.]) derivă de la o formă proto-tupi foarte arhaică: *gua – i – mo – por – é*, *guaimomoré*, *guaimoré* – adică: „cei care cred că sunt oameni”.

55 Dau textul în portugheză, pentru că limba aimoree este atât de complexă încât n-ar putea fi transcrisă decât într-un spaţiu tridimensional.

Δ

Problema incestului rămâne una dintre cele mai controversate în antropologie. Deşi cazurile concrete nu sunt atât de rare, iar unele societăţi îl legalizează (ca hawaienii şi egiptenii din Antichitate), fapt este că majoritatea oamenilor are oroare de asta.

Prin urmare, este de înţeles că primele teorii au conchis că în specia umană există o aversiune naturală faţă de incest.

Totuşi, abia enunţate, acestor teze naturaliste au şi fost contestate, pe baza contraexemplelor prezentate mai sus, precum şi a studiului a numeroase popoare, despre care s-a constatat că nu formulau nici o regulă împotriva incestului.

Aceşti noi teoreticieni – în general funcţionalişti (pe care Nelson Rodrigues[56] i-ar fi numit fără îndoială „idioţi ai obiectivităţii") – au propus explicaţii interesante:

a. noţiunea de incest ar fi fost creată pentru a împiedica răspândirea genelor recesive cu efecte nefaste şi a garanta o transmitere sănătoasă a moştenirii generice a indivizilor;

b. sau pentru a preveni conflictele provocate de disputele pentru obţinerea soţilor în sânul unui nucleu familial;

c. sau pentru a-i constrânge pe indivizi să lege alianţe matrimoniale cu alte grupuri şi să extindă astfel reţelele de schimb – ceea ce ar fi fus la crearea conceptului însuşi de societate.

Mi-e greu să cred că aceste popoare străvechi stăpâneau noţiuni de genetică atât de precise. În plus, nu este necesară interzicerea incestului

pentru realizarea obiectivelor enumerate mai sus. Poligamia, de exemplu, ar constitui o soluție adecvată la problema din alineatul *b*. În cazul alineatului *c*, întotdeauna este mai avantajos, pentru un grup puternic, să fure partenerii decât să-i schimbe.

Date fiind aceste dificultăți, apariția unor noi teorii era inevitabilă, fie ele de tip naturalist sau funcționalist. De exemplu, un curent afirmă că oamenii tind să evite, mai degrabă decât să interzică, practica incestului și demonstrează statistic că dorința sexuală este mai puțin puternică între persoanele crescute în același mediu; alții consideră că tabuul incestului a apărut atunci când controlul căsătoriilor a devenit esențial pentru puterea politică.

Dar, în fond, e o prostie să încerci să cataloghezi aceste teze. Fiindcă ele au un element comun: toate presupun că incestul – fie prin determinism biologic, fie pentru a răspunde unor necesități sociale – este principiul restrictiv elementar care a orientat evoluția istorică a speciei umane.

Episodul aimorean dezminte această credință. Adulterul, și nu incestul, constituie principiul restrictiv elementar.

Într-adevăr, dispunem de informații despre trei dintre ultimele cete, pentru o perioadă scurtă, între 1461 și 1465. Grupul observat în 1461 avea conștiința faptului că formează o familie (altfel spus, se recunoșteau ca ascendenți și descendenți pe un plan biologic). La început, o asemenea conștiință a sporit coeziunea celor trei indivizi care se desprinseseră din grupul principal – de unde ideea că ființa umană este predispusă neurologic la noțiunea de rudenie. Dar relația de natură sexuală între mamă și fiu a stricat acest echilibru.

Ne-am putea imagina că, ucigându-și fiul, tatăl acționase împins de o repulsie naturală față de incest. Dar, dacă așa ar fi stat lucrurile, de ce ar fi cruțat-o pe femeie?

Nu există, în acest caz, nici reprobare a incestului, nici preocupare pentru moștenirea genetică. Și e interesant de remarcat că, în cetele din 1462 și 1465, care nu constituiau familii și ai căror membri nu aveau

conştiinţa relaţiei de rudenie, atitudinile cele mai extreme plecau de la aceeaşi motivaţie: neutralizarea rivalului activ sexual.

În prima situaţie, cea din 1462, cei patru indieni simt atât dorinţa de a-l atrage pe partenerul celuilalt, cât şi teama de a-l pierde pe al său într-o dispută. Degeaba erau îndeplinite condiţiile teoretice pentru o coexistenţă paşnică – nimeni neducând lipsă de sex –, una dintre indience preferă, cu prima ocazie, să cumuleze partenerii sexuali.

Fenomenul care se produce în 1465 este şi mai frapant. Să ne amintim că, de secole, aimoreii îşi reprimau propria umanitate. Totuşi, în condiţiile extreme în care trăieşte micul grup, la bătrână apare ceva cât se poate de fundamental uman – şi astfel ea redescoperă metafora, distrugând totodată experimentul aimorean.

Există, aşadar, în specia umană o tendinţă spre un fel de mişcare pendulară: o propensiune de a asuma rolul de gama concomitentă cu oroarea de a juca rolul de alfa. Această contradicţie fundamentală, care decurge din natura triunghiulară a relaţiei amoroase, demonstrată anterior, este singurul element esenţialmente uman care este ireductibil.

Prin urmare, incestul – considerat resortul fundamental al societăţii – este o simplă ficţiune, un produs al culturii, un subterfugiu raţional ce urmăreşte neutralizarea unui impuls instinctiv.

Nu dispunem încă de această poveste. Dar nu-i greu s-o ghicim: dacă, într-o situaţie similară cu cea trăită de aimorei în 1461, un tată preistoric, în loc să-şi ucidă fiul, i-ar fi inculcat oroarea de a fi gama, ar fi inhibat la acel fiu o înclinaţie naturală – înclinaţia de a fi gama –, anulând mişcarea pendulară.

Astfel, oroarea de a fi gama, care corespunde noţiunii de incest, este metafora ororii de a fi alfa.

În preistoria îndepărtată, când grupurile umane numărau trei sau patru membri, toţi înrudiţi, metafora incestului a reorientat violenţa instinctivă dezlănţuită de mişcarea pendulară, permiţând creşterea comunităţilor de *Homo sapiens*.

Poate nu-i inutil să amintim, ca argument logic, că orice reprimare a incestului – indiferent de definiția lui – este obligatoriu o reprimare a adulterului. Bineînțeles, reciproca nu este întotdeauna valabilă.

56 Dramaturg brazilian (1912-1980) care a abordat el însuși, în piesele sale, teme ca adulterul sau incestul (n. tr.).

SECVENȚA A ȘASEA

în care se demonstrează postulatul:

Orice triunghi este real și necesar

Δ

Orice obişnuit al caselor mai tradiţionaliste din Kétou, chiar şi neiniţiat, va recunoaşte fără greutate acest distih nago, cu siguranţă foarte vechi, care defineşte unul din aspectele esenţiale ale lui Eshu[57]:

o pá eiye lona
o so òkò loni[58].

Dintre toate formulele de invocare a acestui *orisha*, nici una nu mi se pare mai tulburătoare. Nişte fizicieni ruşi care frecventau acele *terreiros*[59] ceremoniale din Cuba în timpul războiului rece au văzut în ea o prefigurare a criticii cuantice a conceptului de cauzalitate.

Unii mari preoţi ai religiei candomblé, printre care Fatumbi şi Luigi Antônio Simas, au recunoscut în această formulă o alegorie a Haosului şi au scos în evidenţă paralela între noţiunea de Haos după Kant şi simbolismul lui Eshu – modelat în lutul primordial.

Jorge Luis Borges, destăinuindu-i-se lui Bioy Casares, i-ar fi spus că nu există în toată literatura – nici măcar în literatura chineză – un text mai concis care să demonstreze circularitatea timpului.

Toţi au înţeles bine. Dar se poate propune şi o altă interpretare. În gândirea nago, cauzele şi efectele constituie o relaţie necesară, dar independentă de timp. Pentru judecata comună, e un paradox. Dar, dintr-un punct de vedere filosofic, este singurul mod de a admite cauzalitatea, exclusă în practică din domeniul ştiinţei – pentru a te convinge de asta, e de-ajuns să-i citeşti pe ruşi[60].

Obiectul acestei digresiuni e simplu. Dat fiind că triunghiurile amoroase se definesc în funcţie de timp – amintesc că diferenţa între laturile 1 şi 2 stă în anterioritatea celei dintâi în raport cu a doua –, studiul adulterului ar trebui, teoretic, să fie circumscris fenomenelor istorice, la fel ca studiul formării universului sau al extincţiei dinozaurilor.

Totuşi, anumite cazuri concrete ne îndeamnă să privim problema din alt unghi. Cel mai evident este cazul lui Œdip. Într-adevăr, viitorul rege al Tebei era predestinat să comită incestul (care, aşa cum am văzut, nu este decât o formă de adulter). Or, Œdip distruge triunghiul chiar înainte ca el să se formeze, fiindcă întâi îl ucide pe Laios şi abia apoi se însoară cu Iocasta.

Astfel, în mitul lui Œdip, avem de-a face cu un triunghi amoros care face abstracţie de timp. Un exemplu similar ne este oferit de Inês de Castro, aşa cum apare ea în *Lusiadele* lui Camões. Superba Inês îl iubeşte pe prinţul Pedro, dar regele Afonso dă ordin ca el să fie ucis, deoarece un prinţ este prin natură destinat să se însoare cu o prinţesă, nu cu o femeie de rând ca frumoasa Inês.

Diferenţa între acest exemplu şi cazul lui Œdip este că în mitul grec toate vârfurile sunt în prealabil cunoscute. În povestea lui Inês de Castro, vârful gama este indeterminat, cel puţin provizoriu.

În povestea lui Inês de Castro, o voinţă conştientă generează vârful gama, căci logodnica prinţului este aleasă de rege. Există însă triunghiuri în care gama apare dintr-o pură necesitate logică.

În mitul tupi al lui Maira Atá, marele vrăjitor îşi părăseşte soţia după ce dedusese, fără nici un indiciu, că ea avea să-l înşele, de vreme ce adulterul este o necesitate. Şi chiar aşa s-a întâmplat, soţia lui – neştiind că a fost părăsită şi crezând că pur şi simplu se rătăcise în pădure – s-a lăsat sedusă de un indian murdar care va fi la originea rasei dihorilor.

Avem aici încă un gama nedefinit care apoi se defineşte. Dar există şi triunghiuri în care identitatea lui gama rămâne deschisă pentru totdeauna. Ca în cazul lui Şahriar din *O mie şi una de nopţi*. Înainte să fie dus cu vorba de Şeherezada, Şahriar îşi ucide toate soţiile, care, logic, l-ar fi înşelat după

noaptea nunții. Astfel, gama rămâne indeterminat, dar nu înseamnă că nu există.

Totuși, transgresiunile temporale analizate până aici țin mai mult de ordinul probabilității (destinul, voința, deducția) decât de pura necesitate.

Știu un singur triunghi a cărui cauză necesară și atemporală a fost evidentă[61].

57 Zeu (*orisha*) al populației nago din Benin (unde se află și orașul Kétou); cultul lui este răspândit și în America de Sud, îndeosebi în Brazilia (n. tr.).

58 *A ucis o pasăre ieri / cu piatra pe care a aruncat-o azi.*

59 Locuri de cult (n. tr.).

60 Mă refer în special la volumul intitulat *Fizică*. Această carte, arogantă până și în titlu, a reușit în mai puțin de două sute de pagini să adune toată cunoașterea acumulată în această disciplină. Interzisă în cercurile academice din motive politice, ea a fost adoptată ca simplu manual pentru astronauți.

61 Este drept că regula impune ca Eshu să fie întotdeauna menționat în primul rând. Înainte să mi se reproșeze că am plasat această poveste la sfârșit, amintesc că, fiind vorba de un pendul, oricare din extremitățile lui este un punct de plecare.

Mama mea Oshorongá

Prima manifestare a entităţii cunoscute sub numele de Eshu Veludo în ceremoniile macumba din Rio de Janeiro a avut loc exact în 1908, în zona portuară.

Vrăjitori, vânători de suflete chinuite, erudiţi care studiau natura demonilor – toţi au căutat să explice acest fenomen pornind de la presupoziţia că era vorba de sufletului vreunui mort care continua să rătăcească pe pământ.

Pe baza acestei prejudecăţi foarte vechi, moştenită de la antica şi obsoleta doctrină pitagoreică a metempsihozei, s-a încercat inventarierea fastidioasă a tuturor morţilor care putea, printr-o trăsătură sau alta, să fie înrudiţi cu respectivul *eshu*. Pierdere de vreme.

Progresele au început să apară abia după ce şi-au dat seama de un fapt la urma urmei evident: cuvântul *veludo*, în accepţia lui uzuală, era străin universului semantic al acelor *terreiros* de macumba. *Veludo* (sau, mai exact, *velludo*) este un cuvânt spaniol – corespunzător portughezului *peludo* („păros”) sau *cabeludo* („pletos”). Doar în această accepţie intră cuvântul în conformitate cu caracterul acelei entităţi – căci respectivul *eshu* bântuie regiunile cele mai îndepărtate şi se manifestă sub o formă care nu-i omenească.

S-au emis atunci două ipoteze. Prima îl apropia pe Eshu Veludo de spiritul legendarului ucigaş Pedro Spaniolul, mort în temniţa din Aljube în 1834. Unii spun că omul care a fost condamnat la moarte şi spânzurat în

piața Capim era numai un trup fără viață; și că fantoma Spaniolului n-ar fi iertat niciodată această ultima batjocură.

Chiar dacă unele detalii fac verosimilă această ipoteză (de exemplu, faptul că *eshu*-ul a apărut chiar în regiunea unde murise banditul), rămânea de explicat de ce Pedro Spaniolul nu fusese niciodată numit, în întreaga lui carieră de nelegiuit, cu porecla de *Veludo*. Această nepotrivire a favorizat apariția celei de-a doua ipoteze.

El Velludo desemnează și un faimos strigoi andaluz pomenit în cartea *Paseos por Granada* a părintelui Juan Velásquez de Echeverría – text citat de Washington Irving în volumul lui despre Alhambra și din care s-a inspirat pentru a scrie *The Legend of Sleepy Hollow*, tradusă ca *Legenda călărețului fără cap*.

După Echeverría, într-unul dintre turnurile palatului Alhambra, cunoscut ca turnul cu șapte caturi, locuiește spiritul osândit al unui prinț arab mort pe la 1250. Om crunt și răzbunător, printre faptele lui se numără răpirea unei călugărițe creștine, cu care a avut șapte copii.

I-a ucis pe toți șapte, pentru ca nici unul să nu-i moștenească uriașa comoară. Apoi a omorât-o pe călugăriță când a aflat că formau un triunghi amoros (căci orice călugăriță este, obligatoriu, mireasa lui Cristos).

De aceea, ca pedeapsă, în nopțile cu furtună și întuneric adânc, spectrul pletos și înspăimântător al arabului este hăituit de șapte câini feroce, care sunt fiii lui, și fuge pe străzile Granadei pe un cal sau o iapă fără cap despre care se spune că ar fi sufletul creștinei[62].

Pentru a legitima această identificare a *eshu*-ului cu prințul arab, mulți au invocat legenda catârcelor fără cap care scuipă foc pe nări – acele ființe fantastice care străbat *sertão*-ul brazilian și care ar fi la origine sufletele osândite ale amantelor de preoți.

Admit că ar putea exista un principiu universal în geneza măgarilor sau a cailor fără cap. Dar catârcele fără cap din Brazilia galopează fără călăreț și nu pot fi nicidecum confundate cu acea călugăriță adulteră din Spania. Acest argument invalidează ipoteza unui arab din Alhambra care și-ar fi

făcut apariţia la Rio de Janeiro la aproape şapte secole după ce semănase groază în Andaluzia.

De altfel, toată această problemă prezenta încă de la început o dificultate elementară: fiinţa care avea să fie numită mult mai târziu Veludo nu avea, cum am spus, caracteristici strict umane. Nu putea fi asimilată aşadar, nici arabului, nici lui Pedro Spaniolul.

Mai mult: *velludo* descrie aspectul vizual al acestui *eshu*. Prin urmare, numele îi putea fi dat numai de cineva care avea puterea de a vedea spiritele. Această pistă am explorat-o eu.

„calul”

Majoritatea informaţiilor despre geneza lui Eshu Veludo sunt consemnate într-unul dintre volumele colbuite din arhiva poliţiei, printre documentele referitoare la cazul cimitirului englezesc, despre care s-a vorbit atâta mai târziu.

În raportul despre acest caz, este menţionat un episod care s-a desfăşurat într-un *terreiro* din cartierul Gamboa.

Acest *terreiro* – un simplu adăpost acoperit cu frunze de palmier – se afla într-o pădure de la capătul străzii Muxoxo, pe colină, în spatele unei clădiri abandonate al cărei interior era parţial distrus. Se intra printr-o gaură în peretele bucătăriei.

Şedinţele care se desfăşurau aici aveau o configuraţie ce avea să devină clasică: un Tată-de-Sfânt, doi sau trei asistenţi, cântăreţi din tobă şi public – în rândul căruia erau „caii” ce incorporau diferite spirite: *cabocles*, *pombajiras*[63] sau negri bătrâni.

Şi iată lucrul extraordinar care se întâmplă: unul dintre bărbaţii care asistau la ritual manifestă brusc semne de posedare. Dar totul căpătă un caracter insolit. Bărbatul începu să se învârtă ca un titirez, cu o viteză atât de mare încât nici nu mai putea fi văzut. Braţele lui contorsionate deveniseră rigide ca nişte bucăţi de lemn şi se terminau cu nişte mâini cu gheare care-i loveau cu toată puterea pe cei din jur, provocându-le răni grave.

Ajuns în mijlocul *terreiro*-ului, „calul” – condus de acel spirit dezordonat care-l făcea să se învârtă întruna – se izbi de mai multe ori cu capul de stâlpul central care susținea acoperișul – din lemn tare de *jequitibá*.

Învălmășeala îi cuprinse aproape pe toți. Puțini erau cei care riscau încercând să-l oprească, fiindcă loviturile date de *eshu* erau de o violență nemaivăzută. Toți erau descumpăniți. În timp ce unii îi îngrijeau pe răniți, alții dezbăteau cum să salveze „calul”, căruia sângele îi șiroia din rănile de pe față și de pe cap. *Eshu*-ul era încă în el și mormăia, ascuns în mijlocul unui desiș.

Din cauza confuziei care domnea, numai una dintre asistentele Tatălui-de Sfânt observă o femeie care, reușind să se apropie discret de spirit, îi întindea o țigară aprinsă.

Abia după consumarea tragediei priviră și ceilalți cu atenție la scenă: femeia cu țigara, trântită cu burta la pământ, era violată bestial de *eshu*.

apotecarul

Cel care ar debarca pe noile cheiuri ale portului din Golful Guanabara, ar traversa vechea piață unde se ridica spânzurătoarea, ar merge mai departe pe strada Prainha până în fundătura Cachorros, aproape de Aljulbe, și ar intra în prăvălia apotecarului aflată într-o mare casă colonială ar urma unul dintre drumurile traficului internațional de hașiș din orașul Rio de Janeiro al anului 1908.

Poliția îl interogă pe apotecar, unul dintre negustorii care importau, din regiunea Gamboa, aceeași marcă de țigări cubaneze de foi ca a celor găsite în pădurea de lângă *terreiro*.

Trebuie să expunem aici următorul lucru: după plecarea *eshu*-ului, constatară că acel „cal” murise. Potrivit doctorilor care-l examinară – sceptici, după unii –, omul murise din cauza loviturilor la cap, pe care și le provocase lovindu-se de stâlpul central, și în nici un caz n-ar fi putut merge până în pădure în starea lui. În gura victimei se găsi o țigară mestecată. Și, lângă trup, o cutie cu același fel de țigări, aproape plină (cu siguranță scăpată acolo de femeia violată, viol pe care doctorii îl considerau

imposibil). În toate compartimentele cutiei, ca și în gura defunctului, era, amestecat cu tutunul, hașiș.

În prăvălia apotecarului, poliția descoperi tutun cubanez, dar nici o țigară. Acesta scăpă cu o amendă pentru vânzarea de flacoane împotriva febrei galbene și a ciumei bubonice. Dar rămânea suspect.

În depoziția lui, el prezentă astfel lucrurile: într-o zi, un individ cu mersul legănat al practicanților de capoeira venise la magazinul apotecarului, explicând că suferea de anumite „tulburări". Voia să spună prin asta că nu reușise niciodată, în viața lui, să-i ofere cât de cât plăcere soției sale.

Apotecarul îl întrebă cum se întâmpla cu femeile de stradă. El răspunse că nu le frecventa, că nu-i plăcea asta, că n-avea nevoie. Lipsit de date comparative, apotecarul nu avusese altă soluție decât să-l chestioneze mai departe: îl întrebă dacă soția îl înșela (nu, potrivit bărbatului, care chiar plătise turnători și seducători profesioniști ca s-o pună la încercare); dacă o bătea (se întâmplase o singură dată, când ea simulase un orgasm inexistent); până la amănunte de o intimitate scabroasă.

Anchetatorii, mi se pare, au făcut exces de zel consemnând în raport tot ceea ce practicantul de capoeira îi destăinuise apotecarului: la ce umilințe se supune, ce face și ce permite să i se facă în viața lui sexuală.

Drogul propus ca tratament ar fi fost niște țigări umplute – nu cu hașiș, cum credea poliția – ci cu iarbă-de-lemn, un puternic afrodisiac, potrivit apotecarului. Ceea ce explica surplusul de tutun cubanez și faptul că apotecarul nu mai avea țigări în stoc.

Martorul omise să spună – cum se descoperi pe urmă – că ultima cutie fusese „pasată" (voia să spună „vândută") nu practicantului de capoeira, ci unei femei.

practicantul de capoeira

Chiar dacă nu aveau nici o dovadă, autoritățile erau convinse că tustrei erai complici în traficul de hașiș: apotecarul, femeia presupus violată de

cadavrul „calului” și despre care nimeni nu mai știa nimic și practicantul de capoeira.

Acesta din urmă (descrierea apotecarului fusese exactă) era un individ bine cunoscut autorităților: deși era un marginal, lucra ca iscoadă pentru poliție, care se folosea de el pentru a obține informații despre faptele hoților din zona portuară.

Bănuielile ce-l priveau au fost repede confirmate atunci când se prezentă spontan la comisariat ca să declare dispariția femeii cu care trăia în concubinaj. Interogat, refuză să recunoască faptul că-și procurase țigări din fundătura Cachorros – declarație pe care n-o crezu nimeni –, dar fu vizibil tulburat aflând de episodul (poliția vorbea de „omor”) de pe strada Muxoxo.

Bineînțeles, poliția n-avea nici un interes să se lipsească de serviciile unui informator și nu-l arestă. Se mulțumi să-l pună sub supraveghere. Și a existat o complicitate, o complicitate criminală, fiindcă practicantul de capoeira – din motive neelucidate – îl stâlci în bătaie pe apotecar și trimise niște ciraci să-i devasteze prăvălia.

Ura lui se dovedi providențială: ca să scape cu viață, apotecarul mărturisi tot. În cimitirul englezesc, poliția – în deplină legalitate – profană un mormânt în care era ascuns haşiş.

eshu-ul

Dar ancheta asupra traficului de haşiş nu era încheiată. Se presupunea că unii membri importanți ai bandei erau încă în libertate. Și, printre ei, femeia așa-zis violată de pe strada Muxoxo.

Pentru a înainta mai repede cu povestirea, nu-i inutil să rezumăm informațiile culese în diferite locuri de cult macumba din oraș, unde practicantul de capoeira – ciudat – avea certitudinea că se afla soția lui.

O asemenea certitudine păru suspectă poliției; dacă practicantul de capoeira ceruse ajutor când femeia dispăruse, era de neînțeles de ce acum furniza toate pistele posibile pentru localizarea ei.

În această privință, totuși, autorul raportului de poliție dă dovadă de prea puțină inteligență: practicantul de capoeira începuse să presimtă că îşi

va găsi soţia într-un *terreiro* abia după ce aflase de afacerea din Gamboa.

Abia atunci află el că soţia lui fusese violată după ce-i propusese ţigări unui *eshu*. Pentru el, acestea erau elemente esenţiale – violul şi ţigările – care-i modificară concepţia asupra problemei. Cu siguranţă fiindcă avea şi alte informaţii, cu care cele despre afacerea Gamboa se îmbinau formând un ansamblu coerent.

Amănuntele furnizate despre ceremonialele la care au mers practicantul de capoeira şi iscoadele lui – amănunte reproduse în raportul de poliţie – arată cât de grijulii erau anchetatorii să descrie cu precizie comportamentul spiritelor, ca şi cum ar fi fost vorba de suspecţi adevăraţi.

Trec la dosarul dărilor de seamă. Cum se va putea constata, informatorii nu se puteau afla în toate locurile de cult macumba în acelaşi timp.

a. *Terreiro*-ul din Mica Africă. Se manifestă un *eshu* la fel de violent ca acela din gamboa. Se învârte cu mare viteză. Mâini cu gheare. „Calul” suferă mai multe răni. Unei asistente îi rupe gâtul. În momentul agresiunii, ea aprindea o ţigară de foi pentru a invoca un alt spirit. *Eshu*-ul pare să fi atins un mai bun control motoriu.

b. Mica Africă (a treia apariţie; a doua a fost ratată). Forţa *eshu*-ului a scăzut considerabil. Rănile provocate oamenilor nu mai sunt decât simple zgârieturi. Dar continuă să atace femeile care fumează sau aprind ţigări. Se remarcă erecţia persistentă a membrului viril.

c. *Terreiro*-ul din Sepetiba (a doua apariţie; prima a fost ratată). Agresivitate moderată. Nu mai atacă în mod special femeile cu ţigări. Dar continuă să se învârtă şi-i provoacă uneori „calului” leziuni involuntare. Se spune că acest spirit avusese, în timpul ceremoniei precedente, relaţii cu o femeie.

d. *Terreiro*-ul de pe colina Andarai (prima apariţie). Deşi însufleţit de pofte lubrice, nu constituie o ameninţare. Se învârte în continuare ca un titirez. Agresiunile încetează.

e. Sepetiba (a patra apariţie; a treia a fost ratată). Libido activ în continuare. Pentru prima oară, este identificat sub numele de „Eshu

Veludo”. Tot pentru prima oară, se manifestă fără să se învârtă.

f. Mica Africă (a şaptea apariţie). În aceeaşi zi, aproximativ la aceeaşi oră, apare şi într-o casă din Cacuia, pe Insula Guvernatorului.

g. Cacuia (a doua apariţie). Pentru prima oară articulează cuvinte inteligibile.

h. Veludo se integrează definitiv în repertoriul *eshu*-ilor cultului macumba din Rio. Deşi încă este o entitate foarte frustă (prezintă în continuare contorsiuni caracteristice), se deosebeşte mult de ceea ce era la primele manifestări. Femeia este arestată de poliţie într-un *terreiro* din Jacarepaguá.

Aş vrea să atrag atenţia asupra unui detaliu pe care l-am descoperit eu însumi, fiindcă nu este consemnat în raport: macumba din Sepetiba era condusă de o Mamă-de-Sfânt cunoscută sub numele de Caciça. Spiritul care o poseda în ritualuri era o *pombajira* ţigancă. Unii martori afirmă că, atunci când se manifesta, ţiganca Caciçei – o pescuitoare de scoici – vorbea numai în spaniolă[64].

femeia

Pentru prima oară, practicantul de capoeira simţi întreaga greutate a discriminării pe care o făcea poliţia între propriii informatori. Soţia lui era în închisoare, redusă la tăcere; iar el risca să cunoască aceeaşi soartă.

Femeia, foarte tulburată emoţional, declară că umblase din macumba în macumba (evitându-l pe practicantu-l de capoeira) pentru că era – şi o citez exact – fascinată de un anumit *eshu* numit acum Veludo, pe care însă nu-l putuse recunoaşte aşa cum se manifestase el în Gamboa.

Două declaraţii importante trebuie evidenţiate în depoziţia femeii: ea neagă cu vehemenţă că a fost violată; şi afirmă că, în Gamboa, se culcase a doua oară cu spiritul.

Începură s-o creadă nevinovată – în ce priveşte traficul de haşiş – abia după-i goliră bagajul şi găsiră ţigări cubaneze. Curate, acestea.

Ea admise că a cumpărat ţigările din Gamboa, de la prăvălia din fundătura Cachorros. Şi că a mers la acea adresă la indicaţiile practicantului

de capoeira. Dar nu-şi închipuise că ele pot conţine vreo substanţă ilegală. Afirmă, de asemenea, că ducea ţigări cubaneze în *terreiros* (obligată fiind să se prostitueze ca să le poată cumpăra) deoarece credea că aveau puterea de a atrage *eshu*-ul. Autorul raportului notează, în plus, că ea părea interesată de posibilele efecte afrodiziace ale haşişului – informaţie neconfirmată de poliţişti.

Ajungem astfel la momentul crucial al depoziţiei ei, când dezvăluie misterul lui Veludo şi – deşi îi pune coarne practicantului de capoeira – îşi scapă concubinul de închisoare.

Ea îl iubea pe acel practicant de capoeira. Dar nu simţise plăcerea cu el. Într-o zi, el se întoarse acasă cu o cutie cu ţigări de foi. Ea nu putea să sufere mirosul. Şi nici lui nu părea să-i placă fumul. Dar iată, într-o seară, ea îl surprinde complet gol, cu o ţigară în gură, pradă celor mai groteşti contorsiuni. Când ea se apropie să vadă ce se întâmplă, el o pătrunde, cu forţă, sălbatic. Pentru prima dată, ea are un orgasm de nedescris.

Experienţa se repetă a doua zi, dar plăcerea nu mai e aceeaşi. Şi, cu trecerea timpului, nu se mai întâmplă nimic. Îl întrebă atunci dacă mai foloseşte acele ţigări. Întrebarea îl irită pe practicantul de capoeira, care vorbi de apotecar în termeni foarte agresivi.

Ea se hotărî atunci să viziteze diferitele *terreiros* de macumba pentru a regăsi ceea ce ea credea a fi un *eshu*. Cumpără o cutie de ţigări din fundătura Cachorros. Restul poveştii îl ştim: posedată cu brutalitate pe strada Muxoxo (ea respinge termenul de „viol”), umblase apoi din *terreiro* în *terreiro* pentru a repeta experienţa.

În Sepetiba, se oferise din nou unui *eshu*, numit Veludo, potrivit acelei *pombajira* care se manifestase în Caciça. Erau, cu siguranţă, asemănători, dar la acesta din urmă ea nu simţise aceeaşi poftă, aceeaşi vigoare şi, după părerea ei, nu era aceeaşi creatură.

ìyá mi

Populaţia nago recunoştea două sute una Oshorongas, numite şi *ìyá mi* – adică „mama mea”. Acestea nu sunt *orisha*. Sunt vrăjitoare ancestrale care

au venit pe pământ, fiecare aducând cu sine o pasăre pentru a răspândi forţele elementare care acţionează astăzi în structura universului.

Eshu Veludo nu este decât o consecinţă a forţelor primordiale diseminate de aceste Oshorongas.

Într-adevăr, în cea de-a doua depoziţie a practicantului de capoeira – care încheie raportul despre cazul din cimitirul englezesc –, informatorul revine nu numai asupra primelor sale declaraţii, recunoscând că a cumpărat ţigări, ci oferă, în plus, o mărturie decisivă: fiindcă ţigările îi provocau greaţă şi apatie, renunţase la ele când îi venise ideea să se prefacă (evitând să tragă fumul în piept) că este posedat de un *eshu*.

Îşi dădu seama că soţia lui credea cu pioşenie în acea fantasmagorie. Numai din pură inhibiţie nu reuşi să ajungă la aceleaşi performanţe în simulările ulterioare.

Fenomenul era prin urmare pe deplin elucidat: femeia luase de bună înscenarea practicantului de capoeira. Pentru ea, exista un triunghi amoros. Gama, totuşi, nu exista.

Forţele elementare generate de *ìyá mi* nu permit asta: un triunghi amoros trebuie să fie real. De aceea, un spirit al adâncurilor începu să apară din regiunile necunoscute ale lumii, pentru că un triunghi îl făcea necesar.

Sub această formă, încă foarte primitivă, reuşise femeia să-l seducă, în acel *terreiro* de pe strada Muxoxo. Cu timpul, el avea să sufere o evoluţie firească, scăpând treptat de acel aspect rudimentar specific fiinţelor proaspăt venite pe lume.

Toată nefericirea femeii a fost că iubise acea formă primitivă.

62 E lesne de ghicit că această intrigă a furnizat trama poveştii lui Washington Irving – care, nestăpânind încă bine spaniola, a asimilat personajul calului celui al călăreţului.

63 *Cabocles* desemnează spirite de indieni sau de metişi; *pombajiras* sunt spirite de femei, inferioare, în general, faţă de *cabocles* şi negrii bătrâni.

64 „Veludo” vine prin urmare de la o caracteristică pe care acea *pombajira* o putuse vedea la el. Abia după ce numele lui s-a răspândit în macumbe spiritul a învăţat să vorbească.

APENDICE

Clasificare escatologică

Triunghiurile repertoriate în acest apendice sunt clasate după modul în care s-au descompus; altfel spus, în funcţie de un criteriu escatologic.

Teoretic, există douăsprezece genuri elementare posibile, pe care le putem împărţi în tipuri.

Aceste tipuri nu sunt însă exhaustive, nici predictibile raţional. Ele sunt definite prin caracterele distinctive alese în mod aleatoriu de autorul clasificării.

De exemplu, printre triunghiurile care se destramă sub efectul acţiunii lui alfa împotriva lui gama – care alcătuiesc unul din cele douăsprezece genuri elementare –, se poate distinge tipul „josnic” (în care alfa îl elimină pe gama pentru a-l recupera pe beta, cazul triunghiului format de Agamemnon, Elena și Paris) de tipul „sadic” (în care alfa îl elimină pe gama pentru a se răzbuna pe beta, cazul triunghiului format de Medeea, Iason și Creusa).

Unele tipuri sunt, în realitate, sub-tipuri. Astfel, tipul „evanescent” se definește prin renunțarea lui alfa la relația lui cu beta. În tipul „patetic”, alfa renunță la relația cu beta provocându-și un rău sieși. La fel, în tipul „belicos”, gama anulează acţiunea lui alfa, în timp ce în tipul „letal” gama îl ucide pe alfa (un mod particular de a neutraliza o acţiune).

Totuși, pentru o mai mare fluiditate a textului, aceste subtilități vor fi ignorate.

Un triunghi se descompune atunci când se rup laturile 1 sau 2 sub acţiunea unui vârf împotriva altuia sau a lui însuși ori sub acţiunea unui

agent exterior împotriva unuia dintre vârfuri.

Dar aceste acțiuni pot să se și combine pentru a strica triunghiul, dând astfel naștere genurilor hibride, care se numără cu miile – și al cărui număr total echivalează cu formula $\sum C_{12}^{n}$, unde $2 \leq n \leq 12$. Voi da aici numai câteva exemple, cu titlu de ilustrație.

Pentru a înțelege noțiunile folosite în această secțiune, trebuie precizat că α, β și γ sunt vârfurile triunghiului așa cum au fost ele definite în corpul principal al cărții de față.

Litera grecească ε desemnează un agent exterior. Poate fi vorba de o ființă umană, de un animal, de un blestem, o vrajă, un eveniment, un accident, o circumstanță.

Semnul → arată spre cel care suportă acțiunea.

Astfel, „β → α” înseamnă: „acțiune a lui beta împotriva lui alfa”; „α, γ → β” înseamnă „acțiune a lui alfa și a lui gama împotriva lui beta”; iar „α → γ, β → α” înseamnă „acțiune a lui alfa împotriva lui gama și acțiune a lui beta împotriva lui alfa”.

Acest inventar se încheie cu triunghiurile de tip natural – triunghiuri care rezistă disoluției atunci când acțiunea unui vârf sau a unui agent exterior împiedică izbucnirea conflictului.

În general, această rezistență este legată de factori precum dorința, consimțământul, conștiința sau puterea.

La drept vorbind, triunghiurile naturale sunt triunghiuri elementare care nu se dizolvă decât ca urmare a unei circumstanțe exterioare triunghiului, prin acțiunea involuntară a unui agent.

Printre tipurile naturale pe care le-am repertoriat, nu am distins triunghiurile descompuse de cele care vor fi potențial descompuse.

Triunghiuri elementare

α → α

Evanescent

Când alfa renunţă la relaţia cu beta.

Δ Londra, epoca victoriană. Eva, o femeie care citea comediile lui Shakespeare şi cronicile lui Beda Venerabilul, descoperă întâmplător că soţul ei, un *Sir*, întreţine o metresă, o *Fräulein*, preceptoarea nemţoaică a nepoţilor săi. Ea suportă această umilinţă schimbând comediile pe tragedii. Într-o zi, *Sir* anunţă la Scotland Yard misterioasa dispariţie a soţiei sale. De fapt, în ajun, un vapor plecase spre America. La puţin timp după aceea, în urma unui scurt proces, *Sir* este achitat de acuzaţia de adulter şi atentat la bunele moravuri.

Venal

Când alfa renunţă la relaţia cu beta din motive exterioare triunghiului.

Δ Rusia ţaristă. Îndrăgostit de Katia, o prostituată, Ivan Ivanîci se apucă de jocuri ca să-şi poată plăti nopţile în lupanar. Până în ziua când câştigă o avere nesperată la ruletă şi se hotărăşte s-o scoată pe Katia din condiţia ei despăgubindu-l pe proprietarul stabilimentului. Dar e subjugat de demonul jocului. Şi se vede obligat să o cedeze pentru câteva nopţi, pentru a-şi achita datoriile sau pentru a obţine alţi bani pe care să-i mizeze. Până în ziua când, după ce contractase o datorie de mai multe milioane, trebuie s-o vândă pe Katia, de astă dată definitiv, unui aristocrat din Novgorod. După James

Joyce, această poveste este o posibilă versiune a romanului *Idiotul* de Dostoievski.

Patetic

Când alfa renunţă la relaţia cu beta provocându-şi un rău sieşi.

Δ În cartea de faţă, cazul lui Shi Huangdi, care înghite o băutură otrăvită după ce descoperă adulterul soţiei sale cu Li Si.

Seismic

Când alfa îşi provoacă sieşi un rău involuntar, sub efectul triunghiului.

Δ Armenia creştină. O ciobăniţă măritată, tânără şi frumoasă (băieţii ziceau că nici un ied nu mirosea ca ea), îşi surprinde soţul, tânăr ca şi ea, violând o capră din turmă. La început e intrigată. Apoi se gândeşte la cruce, la păcat; se simte trădată şi umilită. Cuprinsă de furie (să amintim că suntem în Armenia), alunecă pe o piatră şi cade într-o prăpastie. Variantă a poveştii lui Anselmo, personajul nuvelei citite în hanul unde Don Quijote se lupta cu burdufurile de vin.

Eroic

Când alfa renunţă la relaţia cu beta, această renunţare constituind o răzbunare împotriva lui beta sau a lui gama.

Δ În cartea de faţă, este cazul triunghiului format de Ahile, Briseis şi Agamemnon. În Brazilia, versurile cântecului de carnaval *Subreta de pe cheiurile aurii* (Vila Isabel, 1969) şi mitul indienilor apinajé despre originea agriculturii evocă un asemenea triunghi: subreta are un partener, un practicant de capoeira, pe care-l înşeală; când se întoarce pe cheiuri, acesta îi dă papucii şi ea se cufundă în deznădejde. Femeia-broască pogoară din cer şi-i dezvăluie unui indian cunoştinţele de bază ale agriculturii, ar acesta o părăseşte pentru o indiancă mai tânără. Femeia-broască se întoarce în cer, lipsindu-l de cunoştinţe încă şi mai fabuloase. De aceea omenirea întreagă este astăzi atât de înapoiată.

$\alpha \rightarrow \beta$

Repulsiv

Când alfa rupe relația cu beta.

Δ Londra, epoca victoriană. Vecina Evei, femeia care citea comediile lui Shakespeare și cronicile lui Beda Venerabilul, este confruntată cu aceeași problemă: soțul ei, un *Sir*, este și el amantul unei *Fräulein*, preceptoarea nepoților săi. Dar această vecină îl citea pe Milton și Vechiul Testament. Așadar îl dă pe *Sir* afară din casă și-i intentează un proces de adulter. Rămasă singură, deplânge misterioasa dispariție a Evei.

Tangent

Când alfa anulează acțiunea lui beta.

Δ Persia sasanidă. Se spune povestea – considerată o reminiscență a legendei Turnului Babel – lui Khosrau Parviz, ultimul purtător al acestui nume, care pusese să se construiască un turn de piatră, masiv, inexpugnabil și fără intrare. Contemporanii săi, printre care mari maeștri arhitecți și cei mai mari savanți ai Orientului, nu înțelegeau semnificația acelei lucrări monumentale. Dar notară curând o constantă; orice dansatoare care ajungea în grațiile regelui persan dispărea la puțin timp. Aceste dansatoare ajungeau în grațiile regelui persan. Și inevitabil, ale curtenilor – căci gustul unui rege persan, fiind prin definiție cel mai rafinat, trebuie imitat de oamenii de rând. Dar acestea erau numai zvonuri. Foarte repede răspândite de corpul secret al eunucilor tătari – temuții spioni ai lui Khosrau, capabili să-l țină informat de tot ce se întâmpla pe teritoriile lui. Când arabii ridicară sabia profetului pentru a-i tăia capul, descoperiră că regele Khosrau ascundea sub mantie o cheie mare. Intrarea turnului nu fu niciodată descoperită. Dar, printre ruinele lui, se găsiră trupuri de femei. Trăiau, fără îndoială, înainte de prăbușire. Khosrau Parviz, ultimul rege al Persiei, știa că este imitat de supușii săi.

Vindicativ

Când alfa îl ucide pe beta.

Δ În cartea de față, cazul lui Usama, care o ucide pe sora lui Fudaila când descoperă dragostea ei pentru Paio din Lamego; de asemenea, cazul Briolanjei, care-și ucide fratele pentru același motiv. Tot în această carte, cazul bărbatului cu mască de leu, care o omoară pe femeia îmbrăcată în negru după relația adulteră pe care o au împreună. Sunt, toate, variante ale mitului sumerian al Inanei.

Prezumabil

Când alfa îl ucide pe beta pentru a împiedica formarea triunghiului.

Δ În cartea de față, referința la cazul lui Șahriar, povestit în *O mie și una de nopți*, care-și omora soțiile imediat după noaptea nunții pentru a le împiedica să comită un inevitabil adulter. Și cazul lui Maira Atá, care – adulterul fiind ineluctabil – face astfel încât soția lui să se rătăcească în pădure și să fie sedusă de indianul strămoș al dihorilor; ca urmare, ea moare mâncată de jaguari.

Ipotetic

Când alfa îl ucide pe beta pentru că bănuiește existența triunghiului.

Δ Mali, Evul Mediu. În vremea în care vorbele marilor vânători-ghicitori încă erau ascultate și respectate de prinți, se spunea că dintr-o sămânță keita se va naște regele Mandiga, care va elibera poporul bambara. Fatta, prinț de Niani, pe atunci provincie bambara, deși era keita, deși era prinț, avea o singură soție, Sogolon. El, Fatta, se întorcea de la vânătoare pentru că trebuia să adune o sută de bivoli ca tribut pentru regele bambara. Când se întinde sub un baobab uriaș, Sogolon vine să-l sărute. Ea, Sogolon, simte un miros ciudat. Bănuitoare, începe să-și urmărească soțul pe ascuns. Căci Sogolon voia să fie mama regelui. Într-o zi, ea simte același miros la una dintre păstorițele fula care-și făcuseră tabără lângă râu. Suferă la simplul gând că o sămânță keita a lăsat grea una dintre acele femei. Atunci

îşi dă seama că este ea însăşi însărcinată. După forma pântecului, ghiceşte că e băiat. Nu putea îngădui ca fiul ei să aibă rivali. Chiar în noaptea aceea îl omoară pe prinţ. Variantă a dramei lui Othello, adaptată de Shakespeare. Ar fi şi o variantă a dramei lui Bentinho şi Capito, dacă povestea nu ne-ar fi fost spusă de Machado de Assis.

α → γ

Josnic

Când alfa anulează acţiunea lui gama pentru a-l recupera pe beta.

Δ În cartea de faţă, referinţa la cazul Elenei. Şi la cel al lui Ulise, după exegeza întemeiată pe povestea Méciei Vieira. Şi deci cazul Méciei Vieira în raport cu Manuel Repincho şi Tomé Gonçalves. Şi cazul cetei de aimorei din valea fluviului São Francisco, în 1461, când tatăl îşi ucide fiul, care este amantul propriei mame. În sfârşit, cazul diverselor ipoteze teoretice despre moartea celor patru generali ai lui Shi Huangdi. Acest triunghi este unul dintre cele mai răspândite în lume. Îl găsim de la *Ìtan Ifá* (istoria alungării lui Ogum de către Oshalá) până la codexurile mayaşe *Chilam Balam* (de exemplu, episodul lui Matichu).

Prevăzător

Când alfa anulează acţiunea lui gama pentru a evita formarea triunghiului.

Δ În cartea de faţă, cazul originii probabile a metaforei incestului: pentru a nu-şi pierde femeia, un bărbat îi inculcă fiului său oroarea de a copula cu propria mamă. Este şi cazul cetei de aimorei de pe Podişul Veadeiros, în 1462, când întâlnim un triunghi format din femeia care vede şarpele cu clopoţei, dar se abţine să dea alerta, partenerul ei şi indiana muşcată de şarpe. Motivaţie identică în povestea Albei-ca-Zăpada – hăituită de vrăjitoarea cu oglinda, care voia să fie cea mai frumoasă femeie. Acelaşi lucru în versiunea apocrifă a poveştii lui Irod, potrivit căreia ar fi poruncit să fie ucişi toţi băieţii din Iudeea pentru că voia fetele numai pentru el.

Pripit

Când alfa îl ucide pe gama pentru că bănuiește existența unui triunghi.

Δ Partea estică a Paraguayului, 1491. Un indian guarani, însurat, fără îndoială, cu cea mai frumoasă femeie din sat, aude un huhuit de cucuvea și îndată după aceea vede cum soția lui se îndreaptă pe furiș spre pădure. Bănuitor, o urmărește discret. Dar nu descoperă nimic. Presupune totuși (după ce cucuveaua a tăcut) că ea și amantul ei și-au dat seama că sunt urmăriți. Începe atunci s-o supravegheze. Nu mai aude huhuit, ci orăcăitul unei broaște, scârțâitul unui greiere, mormăitul unui raton. În culmea îngrijorării, dar plin de certitudini, aude într-o zi țipătul unui ara. Femeia, care întoarce capul spre direcția probabilă a păsării, este surprinsă de reacția energică a soțului ei, care se năpustește și găsește un indian guayaki ascuns în tufișuri. Fără să mai aștepte explicații, îi zdrobește țeasta acelui vânător imprudent.

Sadic

Când alfa îl ucide pe gama pentru a se răzbuna pe beta.

Δ În cartea de față, referința la cazul Medeei, care, după ce a fost părăsită de argonautul Iason, îi oferă în dar o tunică inflamabilă Creusei, logodnica eroului. Apoi își ucide propriii copii pe care-i avusese cu el.

Sinuos

Când alfa anulează acțiunea lui gama după ce și-a atins obiectivul inițial.

Δ În cartea de față, referința la cazul lui Ataíde, care – pentru a se răzbuna pe infidelitatea Violantei – își închide soția cu un sclav într-o încăpere în care se află trupul fără viață al amantului ei. O dată violul consumat, Ataíde îl omoară pe sclav. Este aceeași tramă, cu excepția unui detaliu, ca și în *Frumoasă, dar vulgară* de Nelson Rodrigues (căci Cadelão, după ce-i plătește, le dă drumul bărbaților care o violaseră pe Maria Cecília).

Sarcastic

Când alfa își atinge obiectivul inițial împotriva lui gama cu ajutorul triunghiului.

Δ Mato Grosso, secolul al XVIII-lea. Pentru a răzbuna moartea unui indian ucis mișelește de coloniști, călăreții din tribul Guaicuru, pe caii lor sălbatici, vin cu o propunere de pace. Aduc la fortul portughez, unde este cantonată o garnizoană, numeroase blănuri și alte mici daruri. Căpitanul acceptă pieile cu reticență. Un interpret le face atunci o ofertă ciudată portughezilor: niște indience să vină seara la ei pentru a-i distra. Propunerea este acceptată cu zeflemea. Iar seara sosesc indiencele. Sublime, ca toate femeile din tribul Guaicuru. Atunci coloniștii, îmbătați de vin, se abandonează în mângâierile indiencelor. Atunci apar bărbații. Nici un colonist nu a supraviețuit.

β → α

Civilizat

Când beta rupe relația cu alfa.

Δ Rio de Janeirpo, 1956. Potrivit lui João Baptista Vargens[65], o oarecare Maria Madalena, de la școala de samba Portela, mare bucătăreasă din regiunea Osvaldo Cruz, trăia cu *mestre* Aniceto, de la școala de samba Império Serrano. Era o relație instabilă, care făcea să coexiste sub același acoperiș tradiții antagonice. După João Baptista Vargens, Aniceto era fericit. Dar unele contradicții sunt insurmontabile. Iar într-o zi Aniceto mâncă vinete-braziliene în loc de vinete pur și simplu. Contrariat, începe să bage de seamă anumite neglijențe de același gen, a căror culme e atinsă în ziua când mușcă dintr-un sandviș cu mortadela când se aștepta la jambon. Se întoarce acasă supărat, gata să explodeze. Dar Maria Madalena, care închisese ușa cu zăvorul, îi aruncă lucrurile lui Aniceto pe fereastră. El își dă seama că lipsește bereta, pe care o vede mai târziu pe capul unui puști cu părul blond și creț.

Fugitiv

Când beta anulează reacţia lui alfa.

Δ În cartea de faţă, cazul Mariei Eugênia, care-l alungă cu focuri de armă pe bărbatul care fusese Néco Dias şi fuge cu paulistul. De asemenea, cazul concubinei practicantului de capoeira, care pleacă de acasă pentru a-l căuta pe Eshu Veludo în *terreiros*. Şi cazul Berenicei, care-l părăseşte pe inginer şi fuge cu un sclav al avocatului.

Nemilos

Când beta îl ucide pe alfa.

Δ Japonia feudală. Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, când porturile arhipelagului nu erau deschise decât pentru navele olandeze, celebrul pirat Van der Laars reuşeşte să captureze o corabie portugheză care venea din Indonezia şi să omoare echipajul. Printre bărbaţi era şi o femeie, de neîmblânzit. Fiindcă fusese cât pe ce să-i ia viaţa piratului atacându-l pe furiş, este vândută ca sclavă lui Genji, un samurai. Dar era portugheză, creştină, iar el nu avea voie să intre cu ea în Japonia. Reuşeşte totuşi, mituind grănicerii. O ascunde într-o casă izolată. Soţia lui, Murasaki, nu bănuieşte nimic. Dar îl scoate din sărite cu paşii ei minusculi. Atunci Genji o atrage într-o pădure şi o sugrumă. Îngroapă trupul într-o groapă adâncă. Apoi o îmbracă pe portugheză în straie japoneze, ca şi cum ar fi fost Murasaki, înlocuind-o pe una cu cealaltă. Nimeni, se pare, nu şi-a dat seama.

Fatidic

Când beta îl ucide pe alfa involuntar, sub efectul triunghiului.

Δ În cartea de faţă, cazul din La’ash, când soldatul, culcându-se cu nomada, introduce ciuma în oraş.

Tragic

Când beta îl sacrifică pe alfa pentru a-l păstra pe gama.

Δ Pe ocean, în largul Portugaliei, înainte de 1572. Luís Vaz de Camões, singurul poet care-l depășește pe Homer, scrisese sonete pentru Dinamene în timpul șederii sale în India. Dinamene, bineînțeles, era alături de el. În timpul călătoriei înapoi spre Portugalia, poetul îi cerea să iasă goală pe punte, ca să-i poată contempla frumusețea în forma ei pură. Camões, cum se știe, era chior de un ochi. Atunci se stârnește o furtună. Naufragiul e inevitabil. Rămân numai niște resturi de care să se țină în mijlocul valurilor furioase. Luís Vaz, suit pe un butoi, o lasă să se înece pe multiubita lui Dinamene, care-i inspirase sonetele, pentru a salva manuscrisul *Lusiadelor*. Unele analize moderne încearcă să demonstreze că, de fapt, Camões și poemul sunt una și aceeași persoană; și că, prin urmare, nu se poate vorbi de un triunghi. Eu sunt în dezacord cu această teză din motive poetice: Camões era îndrăgostit și de Inês de Castro. Poetul brazilian Jorge de Lima ar fi făcut, fără îndoială, aceeași alegere.

Futil

Când beta îl ucide pe alfa din motive exterioare triunghiului.

Δ În cartea de față, cazul triunghiului format din Fudaila, Usama și Briolaanja, în care Usama o omoară pe Fudaila din cauza lui Paio din Lamego; de asemenea, cazul triunghiului format din Paio, Briolanja și Usama, în care Briolanja îl omoară pe Paio din cauza Fudailei. Aceste situații pot fi încurcate, fiindcă suntem aici în prezența unor triunghiuri încrucișate. Dar poate că Usama a ucis-o pe Fudaila din cauza hranei furate; și poate că Briolanja l-a ucis pe Paio deoarece era complicele hoației.

β → β

Centripet

Când beta renunță la relația cu gama.

Δ Portugalia sub dominația romană. Albana este soția unui pretor. Pe domeniul lor, aproape de Ulissipione, sunt vii, râuri, plantații de măslini și lacuri cu apă limpede pe care înoată lebede. Într-o zi, lângă unul dintre

aceste lacuri, Albana pune ochii întâmplător pe Viriatus, un serv lusitan care vorbea greoi latina. Albana îl primeşte la ea în lipsa pretorului. Dar pasiunea lor e violentă. Şi ea vede că propriu-i chip – reflectat de oglinzi, bălţi şi lacurile cu apă limpede pe care înoată lebede – este mereu surâzător. Încearcă să se stăpânească, fiindcă e o cetăţeană romană, iar slugile ar putea intra la bănuieli. Dar zâmbeşte în continuare, fără să se poată abţine. Se hotărăşte atunci să evite, chiar şi când pretorul lipseşte de acasă, dragostea cu Viriatus. Servul îl învinuieşte pe nedrept pe Tulius, un băiat firav cu ochii limpezi care îngrijea de porci.

Ispăşitor

Când beta renunţă la relaţia cu gama provocându-şi un său sieşi.

Δ Britania, epoca regelui Arthur. Guinevere, soţia lui Amadis, îl iubeşte pe Tristan, cavalerul invincibil. În castelul lui Amadis, masa era în formă de elipsă. Astfel că se puteau distinge capetele ei. Tristan stătea lângă Amadis. De aceea Amadis îşi dădu seama că privirile Guineverei, aşezată la celălalt capăt, nu-i erau adresate. După ultima profeţie a pustnicului Merlin, cavalerii pornesc pe drumul ineluctabil al Graalului. Dar Tristan nu era curat: Graalul, o dată atins, se transformă în pulbere. Cavalerii dau vina pe Merlin, pustnicul, mincinosul, care trăia ca un câine. Dar Guinevere citeşte în firele de praf. Şi pleacă spre insulele friguroase, ca să-şi ispăşească păcatul într-o mănăstire. Variante: cazurile de sinucideri, ca ale Annei Karenina şi a Doamnei Bovary.

Decadent

Când beta se lezează involuntar, sub efectul triunghiului.

Δ Noua Zeelandă, începutul colonizării britanice. Maui, bărbatul care înota cu balenele, nu poate rezista frumuseţii Hinei. Este o iubire nefericită, pentru că ea se preface că-l disprețuieşte. Bineînţeles, Maui insistă. Şi acceptă să fie pus la încercare. După numeroase fapte de vitejie, reuşeşte să prindă un rechin în larg – pe care-l aduce viu, ţinându-l de coadă. Ca ultimă probă, Hina îi cere să-şi taie un deget. Îndrăgostit nebuneşte, Maui face

întocmai. Se căsătoresc. Dar ea refuză să se culce cu un bărbat mutilat. Maui cere atunci ajutorul străinilor şi o îmbată pe Hina cu whisky. Beată de tot, ea îl primeşte în pat. Dar cel care se întinde lângă ea este un englez tatuat ca un maori. Hina îşi dă seama abia a doua zi de răzbunarea lui Maui. Întristată, moare. De dezgust, de ruşine.

$\beta \rightarrow \gamma$

Generos

Când beta rupe relaţia cu gama.

Δ Damasc, epoca lui Harun al-Raşid. Ahmed cel Încet, un hamal în căutare de încărcături pe care să le care în piețe, o recunoscu imediat, când se apropie, pe Khadija, soţia cea mai tânără a guvernatorului. Această femeie foarte bogată avea numai servitoare femei şi deci avea nevoie de braţe ca ale lui Ahmed. Khadija era generoasă: alegea de fiecare dată alt hamal. În ziua aceea fu chemat Ahmed cel Încet. A doua zi, el descrise ce văzuse la palat: eunucii, aurul, fântânile. Dar omise – foarte cuminte – să spună că, atunci când aşeza cumpărăturile în locul indicat de o servitoare, se trezise în faţa Khadijei, care, fără să-şi scoată vălul, îşi desfăcuse de sus până jos tunica. Ahmed cel Încet nu se îndoia nici o clipă că ea avea să-l aleagă din nou. De aceea făcu ochii mari de uimire, dar rămase tăcut când văzu că a doua zi Khadija îi dă cumpărăturile să le care lui Ahmed cel Iute. În Brazilia, se întâlnesc următoarele variante: celebra poveste din *Femeia din autobuz* de Nelson Rodrigues şi, într-un registru mai înalt, poemul *Cazul rochiei* de Carlos Drummond de Andrade.

Ancilar

Când beta rupe relaţia cu gama după ce şi-a atins obiectivul iniţial.

Δ Algeria, secolul al VIII-lea. Zeghidur, un kabil din munţi, o iubea pe femeia pe care o câştigase după o dispută între fraţi. O iubea, cum am spus, dar ea nu-i oferise urmaşi. Cinci ani trecuseră de când se culcase prima dată cu soţia lui, iar ceilalţi bărbaţi râdeau pe faţă de el. Destinul îi scoase în cale

un tuareg însoţit de o sclavă. Zeghidur reuşi să i-o fure. Ca să le închidă gura vecinilor, o lăsă grea. Când ea îi născu un fiu, el păstră copilul, iar pe mamă o alungă din sat. O iubea cu adevărat pe prima lui soţie. Variantă a mitului lui Agar şi Avraam.

Labirintic

Când beta îl ucide pe gama.

Δ Carnavalul de la Rio, defilarea şcolii de samba Salgueiro, an necunoscut. Cu mai puţin de o oră înainte de defilare, maestrul de dans este informat, în timpul ultimelor pregătiri, că partenera lui, primul portdrapel, nu va defila. Ca s-o înlocuiască, directorii şcolii îi prezintă un alt portdrapel, mai tânără. Repetă, fiindcă nu le mai rămâneau decât câteva minute înainte de începerea defilării. Maestrul de dans e căsătorit, dar se îndrăgosteşte de noua lui parteneră. Această pasiune – avem aici un punct esenţial – este fulgurantă; iar în momentul când ansamblul îşi face intrarea, el vede bulevardul unde se va desfăşura defilarea ca pe un labirint: nu vrea să-şi vadă portdrapelul în braţele altuia; şi nu vrea nici să-şi părăsească soţia. Nu stă mult pe gânduri: cuţitul pe care-l ţinea ascuns sub eşarfă alunecă pe încheietura portdrapelului. Aceasta îşi adună toate puterile ca să poată ţine sus stindardul şcolii Salgueiro. Maestrul de dans o cuprinde şi conduce trupul partenerei. Sângele care curge se confundă cu roşul stindardului. Maestrul de dans parcurge întregul bulevard, fără să-i dea drumul vreo clipă. Cum n-o lăsase să înainteze singură, cuplul evoluase fără a respecta convenţiile. La sfârşitul defilării, e arestat de poliţie. Dansatoarea-portdrapel era deja moartă. Juriul le dăduse nota maximă. Acelaşi caz în nuvela *Alegerea* de Ronaldo Correia de Brito.

Ironic

Când beta îl ucide pe gama din motive exterioare triunghiului.

Δ În cartea de faţă, ar fi putut fi cazul lui Hilperic dacă ar fi poruncit uciderea lui Galeswinthe pentru că ea ceruse divorţul. Cum am văzut, nu

această cerere l-a motivat. Ci teama de-a o vede pe Galeswinthe plecând cu zestrea.

Sacrileg

Când beta își atinge obiectivul inițial împotriva lui gama cu ajutorul triunghiului.

Δ Într-o versiune denaturată a *Cărții Iuditei* (căreia nu-i cunoaştem decât varianta grecească, bazată poate pe un original aramaic), eroina, Iudita, este obligată de tatăl ei, Merari, să se mărite cu Manase. Dar ea întârzie cu viclenie momentul în care trebuia să-şi îndeplinească datoria de soție. Caută să aţâțe orgoliul soţului ei, spunând că e mai uşor să verşi sângele unei fecioare decât pe cel al duşmanilor lui Israel. Spunea asta fiindcă Betulia era încercuită de oştile lui Nabucodonosor. Şi promite să se dezbrace în cortul conjugal în ziua în care soţul ei se va întoarce de la bătălie. Dar Manese ezită. Atunci Iudita, furioasă, sare peste zidurile oraşului şi, călăuzită de Ahior, un mercenar, ajunge pe ascuns la cortul lui Olofern, generalul regelui. Olofern petrece o noapte cum nu visase niciodată. A doua zi nu se mai trezeşte. Manase, în ceea ce-l priveşte, nu se plânge în nici un fel.

γ → α

Belicos

Când gama anulează acţiunea lui alfa.

Δ În cartea de faţă, cazul unei cete de aimorei din Serra da Capivara, în 1465, care redescoperă metafora, ceea ce va provoca sfârşitul experimentului aimoreu. Cea mai bătrână dintre cele două femei rămâne definitiv cu bărbatul, care o părăseşte pe cea tânără.

Letal

Când gama îl ucide pe alfa

Δ În cartea de față, referința la cazul lui Œdip și la cel al eroului Paiowe. De asemenea, al triburilor arabe Tasm și Jadis: tribul Jadis se revoltă împotriva obligației de a plăti un tribut de fecioare și nimicește tribul Tasm. Este și cazul cetei de aimorei de pe Podișul Veadeiros, în 1462, în triunghiul format de femeia mușcată de șarpele cu clopoței, partenerul ei și femeia care vede șarpele și nu dă alerta.

Funest

Când gama îl ucide pe alfa involuntar, sub efectul triunghiului.

Δ În cartea de față, cazul lui Xtu, când – pentru a-l ține pe bărbatul rhoi la distanță în timpul nopții – îi taie tendonul lui Ahile, provocând moartea rivalului, care, neștiind să aprindă focul, nu poate ține departe animalele carnivore, care-l mănâncă.

Retroactiv

Când gama îl ucide pe alfa după ce află despre triunghi.

Δ În cartea de față, cazul lui Ataíde, care se căsătorește cu Violante fără să știe că ea îl iubea pe altul. Când îl surprinde pe tânăr în casa lui, își omoară rivalul într-un duel cu săbiile.

$\gamma \rightarrow \beta$

Infam

Când gama rupe relația cu beta.

Δ În cartea de față, cazul lui Alqama, zis Armăsarul, poet din epoca preislamică în stare să se împreuneze cu un număr mare de femei una după alta, mai ales dacă erau măritate. Se povestește că seducea o femeie numai dintr-o privire. Și că nu se culca niciodată de două ori cu aceeași, chiar dacă ele îl implorau. Această uriașă plictiseală i-a adus supranumele – căci triunghiurile astfel formate durau cât timpul relației între un cal și o iapă. Există personaje care-i seamănă, precum Imru al-Qays, alt poet arab; Don Juan, în versiunea lui Tirso de Molina (care n-are nimic de-a face cu figura

grotescă imaginată de Lordul Byron); și chiar Mané Garrincha, din care se trage – potrivit ultimelor statistici – jumătate din populația suedeză[66]. Alte triunghiuri infame, mai timorate, sunt cele formate de vărul Basílio în romanul lui Eça de Queiroz și de Julien Sorel (într-o primă fază, când o părăsește pe Doamna de Rênal).

Ofidian

Când gama rupe relația cu beta după ce și-a atins obiectivul inițial.

Δ În cartea de față, referirea la cazul mitului biblic al lui Adam și al Evei, fiindcă adevăratul obiectiv al șarpelui este să-l facă să mănânce din fructul oprit.

Egotist

Când gama îl ucide pe beta.

Δ În cartea de față, referirea la cazul arabului din Alhambra. El o ia de concubină pe călugărița pe care o răpise, iar când descoperă că ea este una din nenumăratele mirese ale lui Cristos, o ucide.

Profetic

Când gama îl ucide pe beta involuntar, sub efectul triunghiului.

Δ Imperiul Austro-Ungar, în timpul revoluției de la 1948. Wolfgang Klinger, celebru muzician din Viena, era căsătorit cu o unguroaică. Dar aceasta era bolnavă din naștere și, deși încă foarte tânără, viața îi era în mare pericol. Medicii îi spuseră lui Wolfgang că inima maghiarei era extrem de fragilă și nu suporta bătăile accelerate. Vestea acestei infirmități îl copleși pe muzician. Nu putea cânta în fața ei, de teamă să nu-i pricinuiască o emoție prea mare; nici măcar nu se putea culca lângă ea, pentru că simpla prezență a unui bărbat în patul ei putea să-i provoace o excitație capabilă s-o ucidă. Cum cheltuielile cu medicamentele erau mari, Wolfgang Klinger începu să dea lecții de muzică. Din acea vreme datează descoperirea celui mai bun discipol al său, Otto Zilly, un talent ieșit din comun. Într-o zi, Otto

şi unguroaica se întâlnesc întâmplător; seva se schimbă în viaţa lor. unguroaica îl imploră pe Wolfgang să-i permită să asiste la lecţiile lui, pe motiv că muzica îi lipseşte şi simte cum moartea se apropie cu paşi mari. Muzicianul, bineînţeles, uită de recomandările medicilor. Într-o zi când Klinger lipseşte, Otto vine la lecţia de muzică. Singur cu unguroaica, nu rezistă. Sau, mai exact: ei nu rezistă. Dar ea are inima fragilă. Când Otto se ridică, unguroaica arborează o expresie încremenită în plăcere. El coboară în grabă scările; tocmai la timp ca să-i anunţe muzicianului, care se întorcea, decesul soţiei sale.

Banal

Când gama îl ucide pe beta dintr-un motiv exterior triunghiului.

Δ În cartea de faţă, cazul lui Xtu, care, după ce o violase pe mușuroi, o ucide pe femeia unuia dintre rhoi pentru ca trupul ei să nu fie descoperit de femeile aflate din apropiere, ocupate și ele cu strângerea termitelor.

γ → γ

Centrifug

Când gama renunţă la relația cu beta.

Δ În cartea de faţă, cazul Alcmenei. După ce-și împlinește dorința sub înfățișarea lui Amphytrion, Zeus se întoarce în Olimp.

Autofag

Când gama renunţă la relația cu beta provocându-și sieși un rău.

Δ Culmile Munţilor Himalaya, după apariția budismului. Un călugăr celibatar, deși foarte înțelept, o atrage și o corupe, cu ajutorul banilor, pe soția unui pelerin care aducea mâncare la mănăstire. Rușinat, pleacă să mediteze pe vârful unui munte, refuzând pielea de oaie oferită de soțul însuși. Firește, nu supraviețuiește peste noapte.

Retractil

Când gama renunță la relația cu beta după ce află despre triunghi.

Δ În cartea de față, referirea la cazul lui Avraam, care pleacă în Egipt și, de teamă să nu fie omorât, îi cere Sarei să se dăruiască faraonului. Văzându-și țara devastată de cele șapte plăgi, faraonul își consultă ghicitorii. Descoperă atunci perfidia lui Avraam. Mânios, îi alungă pe amândoi.

Unilateral

Când gama renunță la relația cu gama după ce-și atinge obiectivul inițial.

Δ Potrivit Hypatiei, ultima filosoafă păgână a lumii grece, omorâtă de creştinii din Alexandria, este cazul lui Dumnezeu, al Mariei şi al lui Iosif. Pentru că Dumnezeu, ca şi Zeus cu Alcmene, îl inseminează unilateral pe Isus în Maria. Ca şi Amphytrion şi Alcmene, nici Maria, nici Iosif nu au conştiinţa adulterului atunci când este consumat. Evenimentul se produce o singură dată. De aceea a existat un singur Cristos, cum a existat un singur Hercule. Poveştile seamănă, ce-i drept. Doar că Zeus acţionează din impuls, ca de fiecare dată când voia să posede o femeie, în timp ce Dumnezeu împlinea un plan pentru mântuirea omenirii.

$\varepsilon \rightarrow \alpha / \varepsilon \rightarrow \beta / \varepsilon \rightarrow \gamma$

Tranşant

Când un agent exterior triunghiului anulează acţiunea unuia dintre vârfuri.

Δ În cartea de față, cazul călugărului Vasile, care desenează figurile feminine murdărite de Zaharia şi care este ucis de Ion cel Tânăr. De asemenea, cazul cetății La’ash, unde regele, după ce copulase cu regina, a fost castrat de medici, pentru ca ea să poată fi oferită fără restricții orașului. Este şi cazul lui Maira Poxy, care o lasă grea pe fata cacicului dându-i să

mănânce un peşte. Tatăl ei îi alungă din sat, frustrându-i pe ceilalţi pretendenţi.

Δ Brazilia olandeză. Potrivit unor tradiţii din Alagoas, în regiunea Nordeste, militarul responsabil de garnizoana din Penedo era ginerele prinţului Nassau. Dar fiica lui Nassau îşi înşela soţul cu maiorul Calabar. Prinţul, aflând de acest scandal tropical, îşi trimite fiica în Olanda.

Δ Lituania, secolul al XIV-lea. Un prinţ (sau un demnitar de rang similar) care le silea pe fetele iobagilor săi să se culce cu el înainte de căsătorie este cuprins de dorinţă pentru soţia propriului său fiu. Într-o zi, profitând de un moment de neatenţie a băiatului, îşi violează nora. Îngrozit, cuplul fuge. Dar prinţul porneşte pe urmele lor. Când este aproape să-i prindă, un lup – care s-a păstrat în baladele ruseşti sub numele de „lupul lui Dumnezeu” – îl atacă pe prinţ şi-l omoară. Imaginea terifiantă a lupului este pictată pe mormântul său.

Mitic

Când un agent exterior triunghiului anulează acţiunea unuia dintre vârfuri după ce-şi atinge obiectivul iniţial.

Δ În ultimele ritualuri feniciene, care au dat naştere misterelor greceşti, preoţii îi obligau pe iniţiaţi să-şi cedeze soţiile unor sclavi cumpăraţi numai cu acest scop. După ceremonie, divinităţile erau cinstite prin sacrificii umane ale căror victime, bineînţeles, erau sclavii.

Blestemat

Când un agent exterior anulează involuntar acţiunea unuia dintre vârfuri sub efectul triunghiului.

Δ Britania, epoca regelui Arthur. Guinevere, soţia lui Amadis, îl iubeşte pe Tristan, cavalerul invincibil. În castelul lui Amadis, masa era în formă de elipsă. Astfel că se puteau distinge capetele ei. Tristan stătea lângă Amadis. De aceea Amadis îşi dădu seama că privirile Guineverei, aşezată la celălalt capăt, nu-i erau adresate. După ultima profeţie a pustnicului Merlin,

cavalerii pornesc pe drumul ineluctabil al Graalului. Dar Amadis nu era curat. Pe drum, este încercuit de oamenii lui Mordred – porniți în aceeași căutare – și moare în luptă.

Cominatoriu

Când un agent exterior anulează acțiunea unuia dintre vârfuri pentru a evita formarea triunghiului.

Δ În cartea de față, referirea la cazul lui Inês de Castro, asasinată de regele Afonso pentru că îl iubea pe prințul Pedro. Pedro, ca prinț, era destinat încă din leagăn să se însoare cu o prințesă aleasă de tatăl lui.

65 Lingvist, universitar și scriitor brazilian (n. tr.).

66 Fotbalistul brazilian Garrincha (1933-1983) era cunoscut pentru viața boemă și aventurile amoroase; în 1959, aflat într-un turneu în Suedia cu echipa sa, Botafogo, a lăsat însărcinată o tânără suedeză (n. tr.).

Triunghiuri hibride

Capital (α → β, γ)

Când alfa îi ucide pe beta și gama.

Δ În cartea de față, referirea la cazul lui Ubainer, care-l ucide pe țăran și obține de la faraon executarea soției sale. Triunghiurile care le-au fost fatale Francescăi da Rimini și amanților denunțați de Machado de Assis în *Ghicitoarea în cărți* sunt tot de tip capital.

Scrupulos (α → β, γ)

Când alfa îl ucide pe gama și rupe relația cu beta.

Δ În cartea de față, referirea la cazul lui Rama, eroul *Ramayanei*, care-l omoară pe Ravana, stăpânul vampirilor și răpitorul Sitei. Rama o disprețuiește pe urmă, bănuind-o că s-a culcat cu rivalul lui.

Apocaliptic (α → α, β, γ)

Când alfa îi ucide pe beta și gama înainte de a se sinucide.

Δ Cazul poveștii adevărate care a inspirat *Ghicitoarea în cărți* de Machado de Assis și a ținut prima pagină a ziarelor din epocă. Soțul înșelat, după ce-i ucide pe amanți, își trage un glonț în cap. Bineînțeles, un asemenea exces i-a displăcut lui Machado de Assis.

Specular (α → β, β → α)

Când alfa rupe relația cu beta în același timp ce beta rupe relația cu alfa.

Δ Variantă a poveștii Elenei, tema unei comedii pierdute a lui Menandru. După ce se bucură de frumusețea Elenei, Paris se întoarce singur în Troia. Elena, geloasă pe amantul ei, care va avea în palatul lui Priam toate femeile pe care și le dorește, se posomorăște, devine arțăgoasă și transformă viața nefericitul Menelaos într-un iad. Într-o scenă de menaj în care s-ar fi proferat cele mai cumplite grosolănii, ei se repudiază reciproc. După Menandru, războiul cu Troia ar fi izbucnit pentru că Elena ar fi luat cu ea oala de noapte din aur a lui Menelaos.

Comic (α, γ → α)

Când gama îl determină pe alfa să renunțe la beta.

Δ În cartea de față: cazul Fredegondei, care o determină pe regină, soția regelui Hilperic, să-și boteze propriul fiu – ceea ce a obligat-o să se retragă într-o mănăstire.

Vicinal

Când alfa îl determină pe gama să-l ucidă pe beta.

Δ Provincia Cisplatina, 1825. Mercedes, ultima moștenitoare a unei familii de proprietari agricoli din Banda Oriental[67], o femeie și jumătate care învățase de la indienii charrua să călărească fără șa, agonizează în *casa grandei* a haciendei, lovită de o boală necunoscută. Într-o noapte cu vânt puternic, este trezită de vacarmul cratițelor care cad în bucătărie. Sună din clopoțel pentru a chema o servitoare sau pe soțul ei. Nici un răspuns. Cu un efort supraomenesc, se ridică și constată că soțul ei nu-i în cameră. Ia o armă și iese șchiopătând în întunericul nopții. Vântul o biciuiește cum cravașa ei biciuia odinioară crupa iepelor. În grajd își găsește soțul cu servitoarea. Carabina era cu două gloanțe. Dar Mercedes era slăbită de boală; îi dă arma tinerei femei. Strămoșii ei nu făcuseră niciodată risipă: îi

spune să folosească un singur glonț. Aceeași servitoare o ajută să se întoarcă în casă.

Fiabil (α → α, β → β, γ → γ)

Când cele trei vârfuri renunță la triunghi după ce-și ating obiectivul inițial.

Δ În cartea de față, cazul olmec. Deși nu se știe care au fost consecințele, se presupune că femeia-jaguar, bărbatul-șarpe și femeia-om au stricat intenționat triunghiul, a doua zi, după ce și-au atins obiectivele. Este și cazul triunghiului format de Berenice, sclavul angajat să comită violul și bărbații care asistă la scena de pe strada Gloria.

Formal (α, β → γ)

Când beta îl determină pe alfa să acționeze împotriva lui gama.

Δ China dinastiei Ming. Du, o prostituată, îl iubește nebunește pe studentul Li. Care pare s-o iubească la rându-i, de vreme ce nu-și cheltuiește banii cu nici o altă prostituată. Așa crede Du, așa cred toate. Totuși Li încearcă s-o corupă pe ascuns pe tânăra Shi, cu false promisiuni. Shi, care este prietenă cu Du, îl respinge pe student. Rănit în orgoliul lui, Li o acuză pe Shi că a încercat să-l seducă și prezintă un ac de păr (furat pe ascuns) ca dovadă. Du îi aruncă o vază în față lui Shi, care – desfigurată – este dată afară din bordel. Variantă a miturilor lui Iosif, fiul lui Iacov, și al lui Ipolit, fiul lui Tezeu.

Saturabil (β → α, γ)

Când beta rupe relațiile cu alfa și gama.

Δ În cartea de față, cazul Berenicei, care-l părăsește pe inginer – renunțând totodată la seratele mondene cu toți bărbații care o curtau – ca să plece cu sclavul avocatului.

Genetic (β → α, γ)

Când beta rupe relațiile cu alfa și gama din motive exterioare triunghiului.

Δ După opinia ereticului Mario Arrais, este cazul triunghiului format din Dumnezeu, Adam și Eva. Când cuplul mănâncă fructul, Dumnezeu îi alungă din Rai.

Cordial (β → β, γ → γ)

Când beta și gama renunță simultan la relație.

Δ Versiune arabă a poveștii Cidului: înainte să cucerească Valencia, Rodrigo Diaz de Bivar cade într-o ambuscadă, iar soția lui este răpită de mauri. Dar veștile vin repede; indignat de un gest atât de puțin musulman, un cavaler arab prieten cu Rodrigo pornește cu oamenii lui în urmărirea răpitorilor. Reușește să-i prindă înainte ca ei să ajungă la Badajos, unde femeia trebuia să-i fie oferită regelui drept concubină. Al-Fahl o însoțește pe soția lui Rodrigo, a cărei cinste n-a fost pătată. Pe drum, când încă se află pe teritoriu maur, o furtună îi obligă să petreacă noaptea într-un adăpost improvizat. În asemenea împrejurări, e firesc să se întâmple anumite lucruri. Dar al-Fahl își îndeplinește misiunea. Rodrigo plânge revăzându-și soția. Iar prietenii se îmbrățișează ca niște frați.

Decizional (β → β, γ → γ)

Când beta și gama renunță simultan la relația lor după instaurarea regimului triunghiular.

Δ În cartea de față, cazul Méciei Vieira, în raport cu José de Barros și Joaquim Carvalho (care n-au fost uciși de Manuel Repincho), după ce înțelegerea lor a devenit caducă prin întoarcerea soțului Méciei.

Disparat (β, γ → α)

Când beta și gama anulează acțiunea lui alfa.

Δ În cartea de față, referirea la pasajul din *Kalevala*: Louhi, suverana Nordului, i-o promite pe fiica ei muzicianului Väinämöinen. Dar fata se îndrăgostește de fierarul Ilmarinen și, în lupta pornită pentru cucerirea mâinii ei, îl ajută pe iubit s-o câștige.

Vătămător (β, γ → α)

Când beta și gama îl ucid pe alfa.

Δ În cartea de față, referirea la cazul regelui Hamlet, ucis de Claudius în complicitate cu regina.

Volatil (β, γ, ε →α)

Când beta, gama și un agent exterior anulează acțiunea lui alfa.

Δ În cartea de față, cazul lui Galeswinthe și al sclavului care a primit poruncă s-o omoare. Amanții fug cu ajutorul Medeei, sau al Fredegondei, reîncarnarea ei. Această versiune se întemeiază pe o interpretare controversată încă a *Istoriei francilor*. Cei care cer fapte reale vor găsi un exemplu francez situat în preajma bătăliei de la Poitiers. Un cuplu de amanți îndrăzneți se teme ca soțul să nu le descopere relația. Sosesc atunci arabii, care tocmai cuceriseră Spania, porniți pe distrugere. Tânărul pleacă la luptă împotriva lor alături de Carol Martel. Deznădăjduită, tânăra femeie cere ajutorul unui unchi, care-i face rost de haine soldățești. În timpul bătăliei, ea se amestecă printre oamenii lui Martel. Împreună cu amantul, dezertează și trec la dușman.

Anacronic (γ → α, β)

Când gama îi ucide pe alfa și beta.

Δ Granița Imperiului Bizantin, în 445. Aglae, o sclavă tracă, este adusă noaptea în cortul lui Attila, regele hunilor. Dar, cu toate eforturile repetate ale cumplitului războinic, Aglae nu sângerează. Furios, Attila o torturează pe nefericită până îi smulge numele amantului care i-o luase înainte. Este Bleda, fratele regelui. Atila, care avea să fie numit „biciul lui Dumnezeu”,

îşi ucide fratele şi pe fată. Şase ani mai târziu, era încă plin de ură când îi ataca pe romanii din Apus.

Imparţial (ε → α, γ)

Când un agent exterior anulează acţiunea lui alfa şi a lui beta.

Δ După Carlos Alves, aceasta este povestea adevărată care i-a inspirat samba *Batuque na cozinha*. João da Bahiana merge să ia micul-dejun în bucătăria apartamentului comun şi insalubru în care locuieşte. Acolo, un nerușinat pune ochii pe soţia lui. João face scandal, încăierarea atrage poliția şi comisarul îi arestează pe amândoi. Nevasta lui João nu are răbdare să aştepte întoarcerea soţului.

Vexant (ε → β, γ)

Când un agent exterior anulează acţiunea lui beta şi a lui gama.

Δ În cartea de faţă, cazul lui Ubarrum, Apiladad şi Enheduana, fiindcă Hammurabi îi condamnă la moarte pe ultimii doi.

Catastrofic (ε → α, β, γ)

Când un agent exterior ucide cele trei vârfuri.

Δ În cartea de faţă, cazul lui Hammurabi, care-i condamnă la moarte pe Sinidinam, Enheduana şi Apiladad.

67 Teritoriu portughez şi apoi brazilian din America de Sud; în 1928 îşi câştigă independența, devenind statul Uruguay (n. tr.).

Triunghiuri naturale

Secret

Când alfa nu știe despre triunghi.

Δ Rio de Janeiro, anii ’60. După cum povestește mareșalul Costa e Silva, atunci când a murit Heitor, Nair, văduva lui, a organizat cu ajutorul vecinilor unul dintre cele mai faimoase priveghiuri din istoria cartierului Iraja. Inconsolabilă, Nair lăuda virtuțile minunatului ei soț. Atunci în capelă își face apariția o femeie îmbrăcată în negru, cu niște flori în mână. Lângă sicriu, ea izbucnește în lacrimi și îl sărută pe răposat. Nair o vede; dar, în acel moment, triunghiul era deja destrămat. Cearta celor două femei și încăierarea generală între rude nu merită povestite.

Inerțial

Când alfa este incapabil să-l elimine pe beta sau pe gama din cauza unor circumstanțe interne triunghiului.

Δ În cartea de față, cazul lui Lot, care s-a împreunat cu fiicele lui după ce soția lui fusese transformată în statuie de sare. Este și cazul lui Hefaistos, care, de fapt, nu poate ucide nemuritori ca el. De asemenea, cazul bărbatului *șatriya* și al fetei călăului, pentru că, în acest exemplu, alfa nu este decât imaginea unei femei.

Consimțit

Când alfa tolerează triunghiul.

Δ În cartea de față, cazul lui Ginghis Han, care acceptă relația între Aisha, favorita lui, și prima lui soție. Aceast toleranță poate fi interesată, ca în cazul nuvelei *Numa și nimfa* de Lima Barreto; sau generoasă, ca în mitul lui Logunedé – în versiunea cântecului Logun *Edé, o príncipe do* Efan, interpretată de școala de samba Arranco la defilarea celui de-al doilea grup la carnavalul din 1977.

Unanim

Când alfa dorește triunghiul.

Δ În cartea de față, episodul în care Petru, săteanul care aspiră să devină desăvârșit, îi cere călugărului Vasile s-o mângâie pe soția lui, Rahil. Un exemplu clasic găsim și în piesa *Mătrăguna* de Machiavelli. Dacă n-ar fi fost destrămate, triunghiul format din inginer, Berenice și admiratorii ei și triunghiul format din toți cei care asistă la scena violului, Berenice și violator ar aparține tot acestui tip.

Ambiguu

Când alfa și gama tolerează triunghiul.

Δ În cartea de față, este cazul triunghiului format de paulist, indiancă și cele două femei pe care el i le-a răpit lui Néco Dias. Este și cazul lui João Ramalho, cu indiencele și metisele lui.

Static

Când alfa și gama împiedică fiecare acțiunea celuilalt.

Δ Nigeria, după întemeierea orașului Ife. În vremurile acelea de demult, uitate de povestitorii de legende, pădurile din Ilesha erau sacre, cum sunt și astăzi. Astfel că o fată oferea o ofrandă zeului Iroco – *orisha* care în Brazilia și-a ales sălaș în smochinul *gameleira-branca*. Nu-și dădu seama că o privea cineva. Vânătorul care o privea pe fată, ascuns într-un tufiș des, venise din Ife. Avea săgeți, dar nu le-ar fi irosit pentru a vâna o ființă omenească. Și totuși unele posturi sunt cum nu se poate mai ispititoare:

vânătorul se năpusti spre ea. Dar, înainte să-şi atingă ţinta, simţi impactul trupului rigid al altui bărbat care, pitit, pândea aceeaşi faţă şi sărise şi el. era un vrăjitor al pădurii. Nu era înarmat, dar avea o tigvă plină cu ierburi. Forţa şi inteligenţa se echivalau; nimeni nu câştigă duelul. Hotărârâ atunci să facă un pariu: fata avea să fie a celui care-i oferea primul plăcere. Vrăjitorul încercă tot felul de ierburi; vânătorul imită tot felul de animale. Vânătorul şi vrăjitorul locuiesc încă în pădurile din Ilesa.

Substituibil

Când beta nu ştie despre triunghi.

Δ Cuba, secolul al XVIII-lea. Conejo Chiorul, pirat crud şi perfid care avea pe obraz o cicatrice în formă de cruce, trezeşte în Carmen, splendida fiică a judecătorului, o pasiune excentrică. Nimeni în Havana nu bănuieşte că tânăra îl primeşte pe pirat în odaia ei, pe fereastră. Prietena ei Isabel îi este singura confidentă. Aude de pe buzele purpurii ale lui Carmen povestea acestor întâlniri morbide. Curioasă să atingă cicatricea piratului, pofticioasă să-i pipăie asprimea, îi propune lui Carmen să-i ia locul la fereastră. La adăpostul întunericului, se bucură de această experienţă. Buzele lui Conejo şoptesc des numele lui Carmen, când Isabel este cea care se sfârşeşte de plăcere. Variantă a nuvelei *Gemenele* din *Viaţa aşa cum e*, de Nelson Rodrigues.

Pendular

Când gama nu ştie despre triunghi.

Δ Într-o variantă a poveştii din *Subreta de pe cheiurile aurii*, subreta îl înşeală pe capoeira cu un tânăr de familie bună. după o perioadă în care ezită între cei doi, se hotărăşte pentru tânărul de familie bună, pentru trăsurile şi velierele lui. Bineînţeles, tânărul o vrea pe subretă numai pentru el şi-i cere mâna. Ea acceptă. Dar tâlharul are şarmul băieţilor răi, iar subreta, acum măritată, continuă să meargă din când în când pe cheiuri,

pretextând că are mici treburi, ca să flirteze cu el. Același triunghi îl regăsim în romanul lui Jorge Amado, *Dona Flor și cei doi soți ai ei*[68].

Tiranic

Când gama împiedică acțiunea lui alfa sau pe a lui beta.

Δ În versiunea *Ramayanei* povestită de tamili, este cazul Sitei. În această variantă, Rama nu-l învinge pe Ravana, regele vampirilor din Sri Lanka, care face ce-i place cu trupul Sitei.

Armonios

Când un agent exterior aprobă triunghiul.

Δ În cartea de față, cazul din La'ash, unde o lege făcea adulterul obligatoriu. Este, de asemenea, cazul tuturor societăților poligame, un exemplu constituindu-l în carte haremul lui Ginghis Han. Este și cazul triunghiului format de Pandavi și Draupadi cu acordul lui Kunti. Iar în virtutea unui principiu de excepție confirmat de Dumnezeu, este cazul lui Lot și al fiicelor sale, soția lui fiind preschimbată în statuie de sare.

Inconștient

Când vârfurile nu știu despre triunghi.

Δ În cartea de față, cazul de pe Rapa Nui. Tinerii nu erau conștienți că formează un triunghi cu pinguinul, fiindcă natura atracției lor nu le era clară și fiindcă nici unul nu știa că și celălalt încerca același sentiment.

68 În curs de apariție la Editura Univers (n. ed.).

Axe de cercetare

Clasificarea escatologică prezentată în carte nu repertoriază toate tipurile posibile de triunghiuri, nici nu constituie singurul mod de a le clasifica.

De exemplu, în genul „γ → β” (acţiune a lui gama împotriva lui beta), nu am dat un exemplu corespunzător tipului a cărui definiţie ar fi: „Când gama rupe relaţia cu beta dintr-un motiv exterior triunghiului”.

Cum se poate constata, tipul definit mai sus derivă din tipul „infam” (când gama rupe relaţia cu beta), care este de ordin mai general.

Se poate propune, aşadar, o metodă de creare a triunghiurilor prin simplă subdivizare a tipurilor preexistente. Pe baza aceloraşi criterii pe care le-am folosit în clasificarea mea (dar nimic nu împiedică alegerea altora), se pot deduce alte triunghiuri posibile, pentru care n-am găsit exemple documentate. Precum cele care urmează:

a. când alfa îl ucide pe gama involuntar, sub efectul triunghiului;

b. când beta îl ucide pe alfa după ce îşi dă seama de existenţa triunghiului;

c. gând gama îşi atinge obiectivul iniţial, împotriva lui beta, cu ajutorul triunghiului;

d. când un agent exterior anulează reacţia unuia dintre vârfuri, iar această anulare constituie o răzbunare împotriva tuturor vârfurilor;

e. când alfa împiedică acţiunea lui beta sau pe a lui gama.

Am dat cinci exemple şi aş fi putut da cincizeci. Sau cinci sute. Sau chiar mai multe, dacă luăm în considerare tipurile hibride. Dar ştim că, prin

simpla combinare a genurilor elementare, se obţin mii de genuri hibride ($\sum C^n 12$, unde $2 \leq n \leq 12$). Fără a mai pune la socoteală diferitele tipuri care derivă din aceste combinaţii.

Dar mult mai interesant este să propunem noi criterii de clasificare. În cartea de faţă, am adoptat ca principal criteriu modul de disoluţie a triunghiurilor. Dar aş fi putut opta pentru o clasificare genetică.

De exemplu, alegând criteriul voinţei (care cuprinde dorinţa şi consimţământul), obţin opt genuri primare:

a. alfa nu vrea, beta vrea, gama vrea (Usama, Fudaila, Paio);

b. alfa nu vrea, beta nu vrea, gama vrea (Rama, Sita, Ravana);

c. alfa nu vrea, beta vrea, gama nu vrea (bărbatul cu masca de leu, femeia în negru, bărbatul cu masca de cruciat);

d. alfa nu vrea, beta nu vrea, gama nu vrea (Sinidinam, Enheduana, Apiladad[69]);

e. alfa vrea, beta vrea, gama vrea (Petru, Rahil, Vasile);

f. alfa vrea, beta nu vrea, gama vrea (Ataíde, Violante, sclavul);

g. alfa vrea, beta vrea, gama nu vrea (Avraam, Sara, faraonul);

h. alfa vrea, beta nu vrea, gama nu vrea (prinţesa, prinţul Pedro, Inês de Castro).

Pot clasifica triunghiurile şi după criteriul specific al dorinţei; sau cel al consimţământului. Sau după criteriul cunoştinţei. Orice criteriu care admite o valoare pozitivă sau negativă generează opt genuri fundamentale, adică: 2^3.

Combinând aceste criterii, numărul clasificărilor se înmulţeşte. De exemplu, în cazul olmec, avem un triunghi de care toţi au cunoştinţă, toţi consimt şi nimeni nu doreşte pe nimeni. În cel din Babel, găsim ipoteza unui triunghi de care nimeni nu are cunoştinţă, în care nimeni nu consimte şi nimeni nu are dorinţă. Ne putem imagina un triunghi de care toţi au cunoştinţă, la care nimeni nu consimte şi nimeni nu doreşte. Sau altul de care nimeni nu are cunoştinţă, la care toţi consimt şi nimeni nu doreşte. Sau altul de care nimeni nu are cunoştinţă, la care nimeni nu consimte şi în care toţi doresc.

Îi provoc sau, mai degrabă, îi invit pe cititorii acestei cărți să-și imagineze – în cazul în care nu vor să-și facă de lucru căutând în surse – povești de adulter pe care eu nu le-am repertoriat. Cum am spus, am renunțat să fac o carte atât de nemăsurată. Dar am încredere în efortul colectiv.

O a treia observație: această cercetare, limitată la temele triunghiului amoros, nu reprezintă decât un capitol din problema generală a numărului de povești – sau de cărți – posibile.

Cum am semnalat deja, Jorge Luis Borges credea că numărul de cărți posibile este finit, chiar dacă biblioteca este infinită. Sunt de acord cu el, fiindcă am aceeași intuiție. Deși demonstrația din *Biblioteca Babel* nu-i convingătoare.

Borges limitează cărțile din bibliotecă la 410 pagini. Astfel, dicționarul profesorului Houaiss, catalogul primelor fraze din toate cărțile, traducerile bilingve complete ale operelor de peste 205 pagini n-ar putea exista în biblioteca lui Borges[70].

Însă nu aceasta este chestiunea esențială. Mai important este să știm dacă limbile posibile sunt finite ori nu. Și dacă, pentru fiecare limbă, numărul frazelor posibile este și el finit. Pentru că într-o carte cu pagini infinite, dacă limbile sunt finite, dacă frazele sunt finite, va fi un număr finit de povești posibile.

Problema nu-i atât de simplă. Într-adevăr, poate fi luată în considerare o altă posibilitate: chiar dacă limbile sunt finite, rămâne posibil ca orice poveste să aibă același tip de infinitudine ca numerele transcendente – ca π, de exemplu.

Mă explic: nu se poate exprima un număr ca π, deoarece numărul cifrelor de după virgulă este infinit. Dar π are o limită. Știm, de exemplu, că el nu depășește 3,1416. în consecință, se poate spune că π are un sfârșit – deși ar fi nevoie de un timp infinit pentru a ajunge la el. Deși nu putem ajunge vreodată la el.

Nu este exagerat să ne imaginăm, de pildă, biografia unui personaj obișnuit, muritor – dar atât de infinit detaliată, atât de plină de digresiuni

infinite, încât n-am ajunge niciodată la capăt.

Închei cu o întrebare fără răspuns o carte care nu-i ce-ar fi trebuit să fie. Nu contează. Euclid, terminând *Elementele*, credea că a creat Geometria – când el nu scrisese decât o nouă operă literară fantastică.

69 În ipoteza în care Apiladad s-ar fi culcat cu Enheduana crezând că este vorba de Ubarrum.

70 Problema este următoarea: în textul lui Borges, noțiunea de „carte” este echivalentă noțiunii de „operă”. Trebuie, prin urmare, să le distingem de noțiunea de „volum”. O „operă” ca a profesorului Antônio Houaiss [*Dicționarul limbii portugheze* – n. tr.] ar putea exista în biblioteca Babel cu condiția să fie împărțită în mai multe „volume” – fiecare cu dimensiunile stabilite pentru o „carte”. Presupun că astfel vedea Borges lucrurile.

Notă finală

Unele scrupule îmi interzic să indic în acest scurt comentariu povestea falsă care face obiectul avertismentului iniţial.

Unii dintre cei care mi-au citit originalele au găsit defecte în fiecare poveste a mea – conchizând că sunt toate false.

Urmând un raţionament diferit – care ajunge la aceeaşi concluzie –, alţii au considerat că mi-ar fi fost imposibil să iau parte, cum am afirmat, la adultere care s-au desfăşurat înaintea naşterii mele, în 1961.

Aş putea răspunde că aceste poveşti sunt adevărate, dar că le-am ascuns în scenarii din epoci diferite. Dar n-am s-o fac.

Mi s-a adus o obiecţie interesantă: dacă, aşa cum demonstrez în prima secvenţă, toate triunghiurile sunt transformări ale unui unic triunghi original, atunci există o singură istorie adevărată: toate celelalte sunt false.

S-ar fi produs deci o uşoară înclinaţie în avertismentul iniţial. Ar fi şi el una dintre multiplele transformări posibile ale unui avertisment anterior, original – care ar afirma că nu există decât o poveste adevărată.

O cititoare specială, căreia nu-i pot dezvălui aici numele, crede că această discuţie este lipsită de importanţă: după ea, o singură minciună, sau un singur adevăr, înseamnă exact acelaşi lucru.

Index*[71]

Adam, α: p. 160, *genetic*
    Dumnezeu, β
    Eva, γ
Adam, α: p. 160, *ofidian*
    Eva, β
    șarpele, γ
Afrodita → Hefaistos
Agamemnon → Ahile
Ahile, α: p. 58, *eroic*
    Briseis, β
    Agamemnon, γ
aimoreea care vede un șarpe cu clopoțel, α: *idem*, *prevăzător*
    partenerul ei, β
    aimoreea mușcată de un șarpe cu clopoței, γ
aimoreea care vede un șarpe cu clopoțel, γ: *idem*, *letal*
    aimoreea mușcată de un șarpe cu clopoței, α
    partenerul ei, β
aimoreea vârstnică, γ: *idem*, *belicos*
    bărbatul aimoreu, α
    aimoreea mai tânără, β
aimoreul care-și ucide fiul, α: „Teoria aimoreană”, *josnic*
    femeia, β
    fiul, γ

Aisha → Ginghis Han
Alcmene, β: p. 120, *centrifug*
    Amphitryon, α
    Zeus, γ
Alqama, γ: p. 84, *infam*
    soți, α
    amante, β
ambiguu, p. 234
Amphitryon → Alcmene
anacronic, p. 231
ancilar, p. 215
Apiladad → Enheduana
apocaliptic, p. 227
Arjuna → Draupadi
armonios, p. 236
Ataíde, α: p. 69, *sinuos*
    Violante, β
    sclavul, γ
Ataíde, γ: p. 69, *retroactiv*
    efebul, α
    Violante, β
autofag, p. 223
Avraam, α: p. 10, *retractil*
    Sara, β
    faraonul, γ

banal, p. 221
bărbatul *șatriya* → clarvăzătoarea
belicos, p. 218
Berenice, β: „Jocul erorilor”, *fugitiv*
    inginerul, α
    sclavul avocatului, γ
Berenice, β: *idem*, *fiabil*

bărbații care asistă la scena violului, α
violatorul, γ
Berenice, β: *idem*, *saturabil*
inginerul, α
francezul, prefectul poliției, avocatul, ceilalți bărbați, γ
Berenice, β: *idem*, *unanim*
inginerul, α
francezul, prefectul poliției, avocatul, ceilalți bărbați, γ
blestemat, p. 226
Briolanja → Fudaila, Usama
Briseis → Ahile

capital, p. 227
capoeira → Veludo
catastrofic, p. 232
centrifug, p. 223
centripet, p. 213
Chao → Zheng
civilizat, p. 210
clarvăzătoarea, fata călăului, γ: „Numărul perfect”, *inerțial*
imaginea femeii cu părul scurt și creț, α
bărbatul *șatriya*, β
Claudius → Hamlet
comic, p. 228
cominatoriu, p. 226
consimțit, p. 233
cordial, p. 230
Creusa → Medeea
Cruciat → femeia în negru

decadent, p. 214
decizional, p. 230
disparat, p. 231

Draupadi, β: p. 83, *armonios*
Arjuna, α ceilalţi
Pandavi, γ
Dumnezeu → Adam

efebul → Violante
egotist, p. 220
Elena, β: p. 11, *josnic*
Menelaos, α
Paris, γ
Enheduana, β: „Stela lui Hammurabi”, *catastrofic*
Sinidinam, α
Apiladad, γ
Enheduana, γ: *idem*, *vexant*
Ubarrum, α
Apiladad, β
eroic, p. 202
eroul paiowe, γ: p. 143, *letal*
tatăl, α
mama, β
Eva → Adam
evanescent, p. 202

faraon → Avraam
fatidic, p. 211
femeia cu părul scurt și creț → clarvăzătoarea
Femeia îmbrăcată în negru, β: „Noaptea măștilor”, *vindicativ*
bărbatul cu mască de leu, α
bărbatul cu mască de cruciat, γ
femeia-jaguar, α: „Diferențele simetrice”, *fiabil*
bărbatul-șarpe, β
femeia-om, γ
fiabil, p. 229

fiica lui Louhi → Ilmarinen
formal, p. 229
Fredegonda → Hilperic
Fudaila, α: „Strania maşinărie din fortăreaţa Beja”, *futil*
    Usama, β
    Briolanja, γ
Fudaila, β: *idem*, *vindicativ*
    Usama, α
    Paio, γ
Fudaila, γ: *idem*, *vindicativ*
    Briolanja, α
    Paio, β
fugitiv, p. 210
funest, p. 218
futil, p. 212

Galeswinthe → Hilperic
generos, p. 215
genetic, p. 230
Ginghis Han, α: p. 83, *consimțit*
    prima soție, β
    Aisha, γ
Ginghis Han, β: p. 83, *armonios*
    prima soție, α
    harem, γ

Hamlet, α: p. 13, *vătămător*
    Gertrude, β
    Claudius, γ
Hefaistos, α: p. 12, *inerţial*
    Afrodita, β
    Ares, γ
Hilperic, α: *idem*, *volatil*

Galeswinthe, β
sclavul, γ
Hilperic, β: „Rotația gotică”, *comic*
regina α,
Fredegonda, γ
Hilperic, β: *idem*, *ironic*
Fredegonda, α
Galeswinthe, γ
Hsin → Yu

Ilmarinen, γ: p. 10, *disparat*
Väinämöinen, α
fiica lui Louhi, β
imparțial, p. 232
inconștient, p. 236
inerțial, p. 233
Inês de Castro, γ: p. 184, *cominatoriu*
prințesa care trebuie să se mărite cu prințul Pedro, α
prințul Pedro, β
infam, p. 220
ipotetic, p. 205
ironic, p. 216
ispășitor, p. 213

João Ramalho, β: „Trilogia homerică”, *imperativ*
indiencele și metisele, α-γ
josnic, p. 207

La’ash, α: „Ciuma din La’ash”, *fatidic*
soldatul din La’ash, β
nomada, γ
La’ash, α-β-γ: *idem*, *armonios*
La’ash, γ: *idem*, *tranșant*
regele, α

regina, β
labirintic, p. 216
letal, p. 218
Li Si, γ: „Intriga circulară”, *patetic*
Shi Huangdi, α
soția lui Shi Huangdi, β
Lot, β: *idem*, *armonios*
fiicele lui, α-γ
Lot, β: p. 142, *inerțial*
statuia de sare, β
fiicele lui, γ
Maira Atá, α: p. 185, *prezumabil*
soția lui, β
indianul mitic strămoș al dihorilor, γ
Maira Poxy, γ: p. 10, *vexant*
indienii care trebuie aleși de cacic, α
fata cacicului, β
Manuel Repincho → Mécia Vieira
Maria Eugênia, dona → paulistul
Maria, Fecioara, β: p. 10, *platonic*
Iosif, α
Dumnezeu, γ
Mécia Vieira, β: „Trilogia homerică”, *decizional*
Manuel Repincho, α
Joaquim Carvalho, José de Barros, γ
Mécia Vieira, β: „Trilogia homerică”, *josnic*
Manuel Repincho, α
Tomé Gonçalves, γ
Medeea, α: p. 63, *sadic*
Iason, β
Creusa, γ
Menelaos → Elena

mitic, p. 225

Néco Dias, bărbatul care fusese → paulistul
nemilos, p. 210

Œdip, γ: p. 143, 184, *letal*
    Laios, α
    Iocasta, β
ofidian, p. 220

Paio din Lamego → Fudaila, Usama
Pandavi → Draupadi
Paris → Elena
patetic, p. 202
paulistul, β: „Furarea focului”, *ambiguu*
    prima soție a paulistului (indianca), α
    dona Maria Eugênia, fata, celelalte femei, γ
paulistul, γ: „Furarea focului”, *fugitiv*
    bărbatul care fusese Néco Dias, α
    dona Maria Eugênia, β
pendular, p. 235
Penelopa → Ulise
pinguin, β: „Ecuația de gradul zero”, *inconștient*
    tinerii de pe Rapa Nui, α-γ
prevăzător, p. 207
prezumabil, p. 205
pripit, p. 208
profetic, p. 221

Rahil → Vasile
Rama, α: p. 13, *scrupulos*
    Sita, β
    regele vampirilor din Sri Lanka (Ravana), γ
Rapa Nui → pinguin

Ravana → Rama
repulsiv, p. 204
retractil, p. 223
retroactiv, p. 218
Rhoi → Xtu

sacrileg, p. 217
sadic, p. 208
Sara → Avraam
sarcastic, p. 209
saturabil, p. 229
scrupulos, p. 227
secret, p. 233
seismic, p. 202
Shi Huangdi → Li Si
Sinidinam, α: „Stela lui Hammurabi”, *catastrofic*
    Enheduana, β
    Apiladad, γ
sinuos, p. 208
Sita → Rama
specular, p. 228
static, p. 234
substituibil, p. 235

Șahriar, α: p. 81, p. 185, *prezumabil*
    soțiile, β
    amanții soțiilor, γ
șarpele → Adam

tangent, p. 204
Tasm, α: p. 10, *letal*
    femeile tribului Jadis, β
    bărbații tribului Jadis, γ
tatăl preistoric care inculcă noțiunea de incest, α: p. 179, *prevăzător*

femeia, β
fiul, γ
tiranic, p. 236
Tomé Gonçalves → Mécia Vieira
tragic, p. 211
tranșant, p. 225

țăranul → Ubainer

Ubainer, α: p. 9, *capital*
soția lui Ubainer, β
țăranul, γ
Ubarrum → Enheduana
Ulise, α: pp. 59-60, *josnic*
Penelopa, β
pretendenții Penelopei, γ
unanim, p. 234
unilateral, p. 223
Usama → Fudaila
Usama, γ: „Strania mașinărie din fortăreața Beja”, *futil*
Paio, α
Briolanja, β

Väinämöinen → Ilmarinen
Vasile, α: „Iminența lui Dracula”, *tranșant*
figurile feminine, β
Zaharia, γ
Vasile, γ: *idem*, *unanim*
Petru, α
Rahil, β
vătămător, p. 231
Veludo, γ: „Mama mea Ochorongá”, *sinuos*
capoeira, α
femeia, β

venal, p. 201
vexant, p. 232
vicinal, p. 228
vindicativ, p. 205
Violante → Ataíde
volatil, p. 231

Xtu, γ: „Imprecizia fundamentală”, *banal*
masculul rhoi, α
femela rhoi din scena de la termitieră, β
Xtu, γ: „Imprecizia fundamentală”, *funest*
masculul rhoi mort pentru că nu a ştiut să aprindă focul, α
femela rhoi capturată de Xtu, γ

Yu, α: „Intriga circulară”, *josnic*
soţia lui Yu, β
Hsin, γ
Yu, γ: „Intriga circulară”, *josnic*
Hsin, α
soţia lui Hsin, β

Zeus → Alcmene
Zheng, α: „Intriga circulară”, *josnic*
soţia lui Zheng, β
Chao, γ
Zheng, γ: „Intriga circulară”, *josnic*
Chao, α
soţia lui Chao, β

71* Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii.